Fıkhî Açıdan

Türkçe İbadet



Doç. Dr. İsmail Köksal

Fıkhî Açıdan

Türkçe İbâdet

Fıkhî Açıdan

Türkçe İbâdet

Doç. Dr. İsmail KÖKSAL

Fıkhî Açıdan
TÜRKÇE İBADET

Editör
Zühdü MERCAN

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
975-6079-43-6

Yayın Numarası
38

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Ekim 2009

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Işık Akademi Yayınları
Kısıklı Mahallesi Meltem Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.akademiyayinlari.com

İçindekiler

Üçüncü Bölüm
NAMAZLARDA TÜRKÇE

KISALTMALAR

Ank.	: Ankara.
b.	: Bin (oğul-oğlu).
Bkz.	: Bakınız.
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı.
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı.
İst.	: İstanbul.
Mtb.	: Matbaa.
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı.
S.	: Sayfa.
Vd.	: Ve devamı.
Vs.	: Ve sair, ve saire.
Y.	: Yayınları, yayınevi.

ÖNSÖZ

Türkçe ibadet veya Arapça dışındaki herhangi bir dilde yazılmış ilmî kitaplar oldukça azdır. Bunun yanında mevcudun bazıları çok eski ve elden kaybolmuş, diğer bazıları ise çok yeni ve bazı eksiklikleri hâvidir. Bazı fıkıh kitaplarındaki ilgili bahisler ise birkaç cümle ve parağraftan fazla değildir. Bunlardan son devirde yazılanların ise, hem Türkçe ibadeti kabul edenler hem de reddedenler açısından ideolojik bağlamda ele alınması diğer bir eksikliktir. Dolayısıyla bu konu, bir tez mahiyetinde ele alınıp değerlendirme istemektedir. Bu cümleden olarak Türkçe ibadetle ilgili her mesele ele alınmalı ve birbir incelenmelidir. Böyle bir araştırma ise ne eski, ne de yeni kitaplarda vardır! Dolayısıyla benim bu çalışmamda yapmaya çalıştığım bundan ibarettir.

Doğruya ulaştıran sadece Yüce Allah'tır.

İsmail KÖKSAL

Elazığ - 2009

GİRİŞ

I. Başlarken:

Şimdiye kadar Arapça dışında ibadet meselesi, daha çok Arapça dışında namaz şeklinde anlaşılmış ve bu bağlamda tartışılmıştır. Bu şekilde bile olsa fıkıh kitaplarında ve ilgili eserlerdeki konuya ait bilgiler, uygulama açısından İslâm fıkıh tarihinde bir yer edinememiştir. Bu sonuçta İmâm-ı Azam Ebû Hanîfe'den gelen ve konuyu tecviz eden naklin zayıf kabul edilmesi, hatta görüşünden döndüğü rivayeti büyük ölçüde etkili olmuştur. Bu sebepten teoride bu görüşü kabul edenler bile, uygulanır olmasından hiç bahsetmemiştir.

Bu noktada Serahsi'nin Hz. Selman'dan rivayet ettiği ve Fârisîlerin Ebu Hanife'ye ait görüşü bir müddet tatbik ettiği haberi ile[1] yine sıhhati açısından zayıf olan Hasan Basrî'nin arkadaşı Habib el-Acmî hakkında, dili yatmadığı için bir süre Farsça tercüme ile namaz kıldığı yolundaki ifadesi hariç,[2] fıkıh kitap-

1 es-Serahsi, Şemsüddin, el-Mebsut, Daru'l-Marife, Beyrut-tarihsiz, s. 1/37.

2 Abdü'l-Ali el-Ensari, Muhammed b. Nizamüddin, Fevatihü'r-Rahamut bi-Şerhi Müsellemi's-Sübut, li'bni Abdi'ş-Şekur, el-Matbaatü'l-Emiriyye, Mısır-1334, s. 2/8.

larında başka uygulama nakledilmemektedir.[3] Bu da meselenin teori olarak kaldığının delilidir.

Ayrıca Narşâhî'nin (348/359) Târih-i Buhara adlı eserinde, Kuteybe b. Müslim'in (96/714) aşağı Türkistan halkını İslâm'a ısındırmak için ve başkalarına da hidayet yolunun ulaşması gayesiyle, bir süre Farsça ibadete müsaade ve teşvik ettiği yazılıdır.[4]

Fıkıh kitaplarında göremediğim fakat Muhammed İkbal'in naklettiği bir hâdise daha vardır. Buna göre müslüman Endülüs'ün mehdisi Muhammed b. Tumert iktidara gelip Muvahhidîn hükümetini kurunca, Berberî dilinde bir Kuran tercümesi yaptırır. Sonra da ezanları Beberice okutturur. Çünkü kendisi de bir Berberi'dir.[5]

Görüldüğü üzere Arapça dışındaki ibadet konusu Müslümanların gündemini fazla meşgul etmediğinden ona özel kitap ve bahisler de oldukça azdır. Bunlardan birisi Ebu Abdillah Huseyn b. Ali b. İbrahim el-Basrî'ye (399/1008) ait olup "Kitâbü Cevâzi's-Salâti bi'l-Fârisiyye ismini taşır.[6] İkinci bir eser de Hanefî fakihi Şurunbilâlî'ye (1063/1653) ait olup en-Nefehâtü'l-Kudsiyye fi Ahkâmi Kırââti'l-Kur'âni ve Kitâbetihî bi'l-Fârisiyye ve ma Yeteallaku bihâ min-Bâki'l-Ahkâm ismini taşır.[7]

---

3 Altuntaş, Halil, Kuran'ın Tercümesi ve Tercüme ile Namaz Meselesi, TDV Y., Ank.-1998, 1. baskı, s. 53, 97.

4 Aydar, Hidayet, Kuran'ı Kerim'in Tercümesi Meselesi, Kuran Okulu Y., İst.-1996, s. 375; Altuntaş, 53.

5 İslâm'da Dinî Düşüncenin Yeniden Doğuşu, Çev.: Ahmet Asrar, Bir Y, İst.-1984, s. 218.

6 Bu zat Hanefi bir fakih fakat Mutezili kelamcıdır. (Okur, Kaşif Hamdi, Temel Fıkıh Kaynaklarına Göre İbadetin Dili, Dinî Araştırmalar Dergisi, c. 1, sayı 3, s. 177.)

7 İbnü'n-Nedim, el-Fihrist, Talik: İbrahim Ramazan, Daru'l-Ma'rife, Beyrut-1415/1994, 1. baskı, s. 258; Altuntaş, 54.

Bunlar dışında yazılıp söylenenler muasır sayılır ve çalışmamızın kaynakçası ile dipnotlarınızda görülebilir. Fakat yeni eserler konusunda kısa bir tahlil sunmakta fayda vardır:

Bana göre Türkçe ibadet veya Arapça dışında ibadet konusundaki çalışmalar bir ihtiyaçtan çok, 1789 Fransız ihtilaliyle başlayan etnik milliyetçilik (ırkçılık) akımlarının bir neticesidir. Zira her şahıs daha çok, kendi millet ve milliyetini öne çıkarmaya başlayınca, esas bağı iman ve İslâm kardeşliği olan Müslüman toplumlarda da bunun ters tesirleri zuhur etmiştir. Bu durumdan zamanın İslâmî bütünlük ve hilafeti temsil eden tek idaresi sayılan Osmanlı Devleti de nasibini almıştır. Ve bunun neticesinde ondan önce umumen gayr-i müslim tebeası ayrılmış, sonra da etnik kökeni öne çıkaran müslüman tebaa ayrılmıştır.

Bu arada, Batı toplum ve medeniyetinin ilerlemesi ile İslâm toplum ve devletinin gerilemesi de bir vakıa olarak yaşanmaktaydı.

Irkçılık duygularının kuvvetlenmesi yanında, özellikle müslümanların Batı medeniyeti karşısında mütehayyir ve şaşkın kalması, bir de bu noktada müsteşrikler ve uzantılarının katkıları; eskiden Ebû Hanîfe'ye mahsus ve kitaplarda mahfi bir kıvılcım olan Arapça dışındaki ibadet fikrini körüklemiştir. Hatta üzerinde uzun konuşma, yazışma ve uygulamalar olmuştur. Fakat neticede meselenin ilmîlilikten çok, siyasi ve ideolojik boyutları olduğu ortaya çıkmıştır. Zira önceleri Türkçe ibadete taraftar olup, ezanın tercümesini de bizatihi kendisi yapan Ali Rıza Sağman, bu gerçeği aynen ifade etmektedir. Yaptıklarından daha sonra pişman olan Sağman, bu noktadaki siyasetin tutmadığını ve değiştiğini beyan etme ve delillendirme sadedinde: "Zira mesele; akide, din ve ilim işidir" demektedir. Sağman aynı yerdeki tahlillerde, Hicri 2. (M.8.) asırda da dinin devlet meselesi haline

geldiğini ve pek çok insanın zindanda süründüğünü belirtmekte ve bu yönüyle o yüzyılı 20. asra benzetmektedir.[8]

Bu konuda her yönüyle çok fazla kitap ve makale yazıldığından, ilgili ve meraklıları onlara havale edip kendi mevzumuza dönelim. Yalnız son bir söz olarak şunu da ifade edelim: Osmanlı Devleti'nin galip etnik unsuru görüken müslüman Türkler, Batılı güçlerin her bir cephede kendileri aleyhine savaştığını görmüş, hatta onların oyunlarına din kardeşleri bulunan Arapların karıştığına da şahit olmuştur. Çünkü maddi sahada onların üzerine gelen burukluk, dinî kitaplara da kısmen tesir etmiştir.[9]

Türkçe ibadet meselesinin Tanzimattan beri milliyetçiliği öne çıkaran bazı çevrelerce düşünülmesi[10] sonucu değiştirmez. Çünkü bu eserlerde ilmîlik yanında, milliyetçilik hissinin varlığı çok bariz olarak görükmektedir. Mukâbilen Arap toplumunda da ilmî olarak ibadet dili Arapça'yı savunma yanında, az da olsa Arap milliyetçiliğine ait kokular gelmektedir.[11] Bu durumu antiparantez belirtmekte fayda vardır.

Hatta ilk defa Arapça dışındaki bir dille ibadetin olacağına fetva veren Ebû Hanîfe'nin bu niyetle, yani baskıcı ve etnik milliyetçi Emevî tutumlarına karşı Arap olmayan müslümanlara nefes aldırma kasdıyla söylemiş olabileceğini iddia edenler bile

---

8 Kuran'ın Mahiyeti, Başka Dile Çevrilmesi, Neşreden Dücane Cündioğlu, İslâmiyat-Nisan/Haziran 1998, s. 101.

9 Bu konuyu Reşid Rıza'nın değerlendirmesi için bkz.: Tercemetü'l-Kuran ve ma fihâ mine'l-Mefâsid ve Münafatı'l-İslâm, Matbaatü'l-Menar, Mısır-1344/1926, l. baskı, s. 7-8, 17.

10 Ergene, M. Enes, Türkçe İbadet, Zaman Y., İst.-2001, s. 7.

11 Bu konuda Altuntaş'ın Reşid Rıza ile ilgili tenkitleri için bkz.: Kuran'ın Tercümesi ve Tercüme ile Namaz Meselesi, 140.

Yalnız makam münasebetiyle şunu ifade edeyim: Reşid Rıza kesinlikle kavmiyetçi duyguları öne çıkan bir şahıs değildir. Fakat bu konuda, yazıları içerisinde çok ufak emareler bulunabilir. Meseleye eserlerinin bütünlüğü içerisinde bakılınca, bunlar dahi sürç-ü lisan kabilinden veya istenmeyerek bu manaların çıktığı kelimeler olarak değerlendirilebilir.

çıkmıştır.[12] Fakat bu düşünceyi İmâm-ı Azam için tahmin etmek çok uzak bir hayaldir. Çünkü o, baş yapayım derken göz çıkartmayacak kadar zeki, dindar, âlim ve samimi bir insandır. Zaten mevcut yönetime karşı soğukluğu da İslâmî gayelere matuftur.[13]

Burada akla gelen bir diğer mesele, o zaman bu tartışmalar yapılırken Mutezile'nin ortaya attığı ve Cenâb-ı Hakk'ı gereği gibi tevhid düşüncesine bağlı olan Kuran'ın mahlûk olduğu fikri, acaba Kuran'daki kudsiyete halel getirmiş miydi? Ve bu sebeple Arapça Kuran dışında başka Mushafların olabileceği fikri gelişmiş miydi? Muhtemelen bu sorunun cevabı evettir. Çünkü tesirinin olacağı noktasında kanaat oluşurken, olmadığı noktasında da herhangi bir fikir sahibi değiliz.[14]

Millî ibadet düşüncesini savunanların; Allahın her dili anlaması ve diğer kavimlerin Arapça anlama ve düşünmeye zorlanmaması gibi, meseleye ilk bakışta cazip gelecek slogan laflar üretmesi, konuyu saptırmak manasına gelmektedir. Zira tartışılan konunun özü bu fikir değildir. Çünkü esas öz; yaptığından sual sorulmayan Şâri Teâla'nın[15] koyduğu esaslar içinde, hangi ibadetleri Arapça dışında yapabileceğimiz veya yapamayacağımızdır.

Mevlây-ı Müteâl elbette kulları için zorluk murat etmez. مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ "Allah sizin için herhangi bir zorluk istemez, fakat şükretmeniz için sizi temizlemek ve üzerinize olan nimetini tamamlamak is-

---

12 Ergene, 18, 28.

13 Bkz.: Ebu Zehra, Muhammed, Ebû Hanîfe, Çev.: Osman Keskioğlu, DİB Y., Ank.-1999, 3. baskı, s. 44 vd.

14 Ergene, 33; Yine bkz.: Gölcük, Şerafeddin, Kelam Tarihi, Esra Y.; Konya-1332, 1. baskı, s. 48.

15 لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ "Allah yaptığından hesaba çekilmez fakat onlar hesaba çekilirler." (Enbiya suresi, 21/23)

ter" ayeti de bunu gösterir.[16] Fakat eğer bir kural koymuşsa da onun mutlaka bir hikmeti vardır. Tasarruflarını zikrettikten sonra Hakîm ismini izafe ettiği yüzden fazla ayet-i kerimeden de bu sonuç çıkar. Keza, أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ "Bizim sizi abes yarattığımızı ve Bize döndürülmeyeceğinizi mi sanıyorsunuz?!" ayeti[17] bunu hatırlatır. Bu sebeple bütün müminler onun abes iş yapmayacağına iman etmiştir. Binaenaleyh O (celle celâluhû)'ün koyduğu kurallarda işimize geleni alma, kalanını da atma gibi bir tercih hakkımız yoktur.

Mesele, müslüman insanların birliği açısından düşünülürse, elbette tek peygamber gibi tek kitap da önemlidir. Hatta bu kitabın dilinin de tek olması çok mühimdir. Bundan da öte, tek dinin mensuplarının belli ve her yerde geçerli değişmez şifrelerinin olması da önemlidir. Bu düşünceden dolayı pek çok evrensel kuruluş, değişmez dillere göre değişmez şifreler ve sloganlar kabul etmiştir.

Bu noktada Zemahşerî'nin de bir açıklaması vardır. Ona göre şayet pek çok dillerde ayrı ayrı Kur'an olsaydı, biri hariç diğerleri gereksiz tekrar konumuna düşerdi. Bu da soğuk ve abes bir durum oluştururdu. Dolayısıyla o kitap için tek bir dil seçmek daha doğru olurdu. Şayet bir dil tespit edilecekse de, onun gönderilen peygamberin dili ile aynı olması en münasibidir.[18]

Yalnız, sadece dinî değerleri millîleştirme amacı güdenlerin; hukuk, siyaset, dil, bilim, sanat, spor, müzik, edebiyat.. ve hatta günlük hayatın her alanında bir başka millet veya medeniyetin peşine gitmeleri, onların kasıt ve art niyetlerini ele vermektedir.

---

16 Mâide suresi, 5/6.

17 Müminun suresi, 23/115.

18 Mahmud b. Umer (528), el-Keşşaf an-Hakaiki Ğavâmızı't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekâvil fi-Vücûhi't-Te'vîl, Tashih: Mustafa Huseyn Ahmed, Daru'r-Reyyan li't-Türas, Kahire-1408/1987, 3. baskı, s. 2/539.

Bu durumu gören bir kişi ister istemez, "Açık bir şekilde dine karşı ilân-ı harp mi ediyorlar?"[19] diye sorası gelmektedir.

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında yabancı kavimler müslüman olmaya başlamıştı. Çünkü onlara mektup ve elçiler gönderilmekteydi. Hulefây-ı Râşidin döneminde bu durum daha da arttı. Ama hiçbir zaman tercüme ile ibadet meselesi gündeme gelmedi. Zira Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından Kayser'e, Kisrâ'ya ve Mukavkıs'a gönderilen mektuplarda da böyle bir şey yoktu.[20] Dolayısıyla bu konuda ibadetin sadece rivayet edilen vahiy bilgileriyle olacağı noktasında amelî icma oluşmuştur.[21]

Arapça dışında ibadet veya Türkçe ibadet meselesi incelenirken, kıraat noktasında gösterilen hassasiyetin; besmele, dua, zikir, tekbir, tesbih.. gibi merviyatta gösterilmemesi, iki grup arasındaki farktan olsa gerektir. Çünkü Kuran lafızlarının manen rivayeti caiz değildir. Ayrıca Kuran lafızları kıraat olarak okunmakla ibadet olunan kelimelerdir. Dolayısıyla iki grubu kıyas etmek illeti tespit hatası olsa gerektir.[22] Fakat ibadetlerdeki esas illetin Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) gibi davranmak olduğunu unutmamak gerekir. Çünkü edây-ı salat konusundaki hadisin nassı açıkça bunu bildirir: صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِى أُصَلِّى "Beni nasıl görüyorsanız, namazı da öyle kılın."[23]

Türkçe ibadet meselesini reform olarak takdim edenler vardır. Reform; özü bozulmuş, yani deforme olmuş bir şeyi

---

19 Ergene, 23-24.

20 Hamidullah, Muhammed, Mecmuati'l-Vesaiki's-Siyasiyye li'l-Ahdi'n-Nebevi ve'l-Hılafe'r-Raşide, Daru'n-Nefais, Beyrut-1405/1985, 5. baskı, s. 102 vd.

21 Ergene, 88.

22 Şirbini, Muhammed el-Hatib, Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meani Elfazi'l-Minhac li'n-Nevevi, Matbaatü Haznedar, İst.-1377/1958, s. 1/159.

23 İbnü Hanbel, Ahmed, el-Müsned, el-Mektebü'l-İslâmi, Beyrut-1405/1985, 5. baskı, Müsnedü Malik b. el-Huveyris, s. 5/53.

aslına döndürmek, düzeltmek ve ıslah etmek demektir. Halbuki İslâmın aslı bozulmamıştır ve bize kadar da öylece ulaşmıştır. Dolayısıyla bu teşebbüs reform değil, aksine orijinal İslâmı mecrasından çıkarma amaçlı bir yıkım hareketi olarak kabul edilse daha yerindedir. Yani bir lüks hevesi ve çerçevesi altında, modern bir bidat ve hurafedir.[24]

Diğer yandan Türkçe ibadet meselesi "anlamaya" indirgenerek, bu şekilde kılınan bir namazın daha fazla huzur sağlayacağı ifade edilmektedir. Hatta bunun daha huşûlu olacağı söylenmektedir. Eğer gerçek böyle olsaydı, Arapların diğer müslümanlara göre daha huzurlu ve daha huşûlu namaz kıldıkları gözlemlenmeliydi. Halbuki pek çok yeni müslüman olmuş ve Arapçaya hayli uzak olan insanlar bile Kur'anla ibadet ederken, eskiden İslama girmiş ve Arapça bilenlere göre daha fazla huşû ve huzur duyabilmektedir. Çünkü ibadet sadece akla hitap etmemektedir.[25] Dolayısıyla bu konuya sadece rasyonel ve pozitivist bir bakışla yaklaşmak yanlış olur. Bu sebepten böyle bir hareket, çağımızın topulumu maddîleştirme (materyalistleştirme) hastalığının uzantısı olsa gerektir.

Yeni Müslüman olmuş bir Batılının anlattığı şu olayda bu gerçeği gösterir: Birkaç yıl önce yeni müslüman olmuş bir Batılı'dan dinlemiştim: "Beş vakit namaza başlamış ve mümkün olduğunca cemaatle ifasına da özen gösteriyordum. Özellikle sabah, akşam ve yatsı namazlarını cemaatle kılabilmek için kilometrelerce yol katediyordum. Hassaten cehrî namazlara düşkünlüğümü gören eski dostlarım ve müslüman cemaat arasında bazı kimseler bana sürekli şunu soruyordu: Arapça bilmiyorsun. Öyleyse niye kıraatı sesli olan namazlara bu kadar önem veriyor

24 Ergene, 57.
25 Bkz.: Bediüzzaman, Said Nursi, Risale-i Nur Külliyatı, Sözler (21. Söz), Nesil Y., İst.-1996, s. 1/109-111.

ve yoruluyorsun? Cevaben dedim ki: Evet, belki bir şey anlamıyorum. Ama içimde namazda okunan Kuran tilavetine karşı dayanılmaz bir zevk hissediyorum. Bunu size nasıl anlatayım? Aynen şunda olduğu gibi: Birgün hanımım çocuğumuzu emziriyordu. Bu anda da tatlı tatlı ve ana sıcaklığıyla ona birşeyler mırıldanıyordu. Çocuğa baktım, yüzünde anlarcasına ifadeler vardı. Sürekli ve özenle onu dinliyordu. Dünyanın en sıcak yüreğinden dökülen tatlı nağmelere can kulağını vermişti. Ben de bu durumumla kendimi çocuğuma benzetiyorum. Anlamasam bile, namazda Rabbimle konuştuğumu hissediyorum.[26]

Bu tartışmaların hiç gündeme gelmeyen bir diğer yönü de vardır. O da Arapça yapılan ibadetlerin kabul olmayacağını söyleyebilmektir. Mesela okunan ezanların, kılınan namazların, çekilen zikirlerin, söylenen besmelenin, Şâri Teâla'nın muradı dışında gerçekleştiğini iddia edebilir miyiz? Ben böyle bir iddiayı hiç duymadım, görmedim ve okumadım. Şayet diyemiyorsak, bir efdaliyet noktasında bu kadar gürültü koparmanın manası olmasa gerektir. Hatta lüzumsuz ve mâlâyanidir. Zira bu durumda tercihini Arapçadan yana koyanlara bir şey söylenilemez.

Bu noktada daha da ileri gidilerek, ihtilaf kapsamında yabancı dilde ibadeti savunanların, mevcut ve bilinen sistem ile tatbik edilen uygulamayı yıktığı için tenkit edilmesi mümkündür. Hıristiyanlık ve Müslümanlık, kaynaklarının sabitliği açısından mukayese edilemese bile; meseleyi teyit açısından bu noktada Luter'in tavrını örnek verebiliriz. Zira o, mevcut geleneği yıkınca, Protestan kiliseleri daha cemaat bulamaz hale gelmiştir. Ve bütün dünyada bu böyledir. Fakat Katolikler hâlâ onlara göre daha dindardır ve Hıristiyanlığa bağlılıkları daha kuvvetlidir. Bu sebeple yapılacak reform gerekli değilse, şüpheler oluşturmaya veya mevcut potansiyeli yıkmaya hiçbir lüzum yoktur.

---

26 Ergene, 58-59.

II. Metot:

Meseleyi diğer detaylarıyla ele alırken, konunun anlaşılması ve gereği gibi takdim edilmesi için üç bölümde verilmesi uygun olacaktır. Bunlardan birincisinde ibadetin manasını ve kapsamını inceleyeceğiz. Zira ibadetler muamelattan farklı bir kısımdır ve kendine özgü şart ve kuralları vardır. Ve insanlar bunu tam anlayamadıkları zaman yanlış değerlendirmelere girebilmektedirler. Dolayısıyla bunun önlenmesi lazımdır.

İkinci bölümde ise, ibadetlerde Türkçe kullanılması konusunu ele alacağız. Eski ve yeni kitaplarımızda bu mesele genel olarak "Namazlarda Türkçe veya Arapça dışında bir başka dil" şeklinde ele alınmıştır. Halbuki konu zikir, şükür, hutbe, ezan, değişik sebeplerle besmelenin çekilmesi, kelimey-i şehâdet ve Kuran tercümesiyle tilavet.. gibi konuları da içermektedir. Dolayısıyla bu muhtevadaki sorulara cevap gerekmektedir.

Üçüncü bölümde ise, müstakil olarak namazlardaki Türkçe meselesini inceleyeceğiz. Konumuzun bu kısmı eski ve yeni kitaplarda daha çok kıraatin Arapça dışında olması şeklinde ele alınmıştır. Halbuki namaz içinde dua, tekbir ve tesbih.. gibi Arapça unsurlar da vardır. Dolayısıyla bunlarla ilgili yeterli ve tutarlı izah gerekmektedir.

Sonuçta ise ulaştığımız gerçekleri orijinal bir şekilde noktalamaya çalışacağız. Fakat bu konuda başta Hamidullah'tan aldığımız, sonra da kendi yaptığımız bazı tahlilleri kaydedeceğimiz için kitabın muhtevasına nispetle biraz uzun olacak.

Birinci Bölüm

İBADET

İBADET

İslâm, sadece vicdanlarda gizlenmesi lazım gelen bir öğreti değildir. Zaten fikir ve kalp sahasında kalarak, amelî bir surette yaşanmamış olan herhangi bir gerçeğin, seviyesi ne kadar yüksek olursa olsun kıymeti yoktur. Dolayısıyla bir kişi, inandığını yaşamaz ve ona diliyle tercüman olmazsa, zamanla ona olan imanı da zayıflar. Bu sebepten İslâm dini, itikadın yanında amelî hükümleri talim ve teşri etmiştir. Binaenaleyh bir müslümanın mükellefiyeti, sadece belli şeylere iman etmek değildir. Aynı zamanda o iman ettiklerini hayatında yaşamalıdır. Böylece Allaha olan imanı kalpten dile, sonra da iş ve harekete geçer. Daha sonra ise bütün bir hayatta tesir gösterir. Dolayısıyla İslâmın hedefi olan güzel ahlak, ancak böyle bir iç ve dış güzelliğiyle ortaya çıkar.[27] Bu sebepten din duygusu gibi, onun tabiî bir gereği olan ibadet de fıtrî kabul edilmiştir.

İnsanlık tarihi boyunca çeşitli dinler, insanın bu duygu ve ihtiyacını gerçekleştireceği değişik biçim ve şekiller öngörmüştür. Dolayısıyla bu formlar, dinin ibadet ve ayinlerini oluşturmuştur. Bir diğer ifadeyle bu, zaten fıtratta var olan gerçeğin kanalize edilmesi sayılır. Ve belli şekillerde sergilenmesi

[27] Akyüz, Vecdi, Mukayeseli İbadetler İlmihali, İz Y., İst.-1995, s. 1/3.

manasına gelecek bir emir olmaktan öte, insanın yaratılışının gereğidir.[28]

Fıkıh kitapları ibadetle ilgili bölümlerle başlamaktadır. Çünkü İslâm hukukunda fiiller, Allah ile kul arasındakiler ve kulla kul arasındakiler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu yönüyle fıkıh diğer beşerî hukuklardan ayrılır. Fakat Tevratı kaynak edinen Talmud hukukuyla bir benzerlik yönü vardır.[29] Dolayısıyla ibadetle ilgili bir konunun İslâm fıkhı içerisindeki varlığı, bu şekilde kendiliğinden anlaşılmaktadır.

Meselemizi daha iyi tahlil etmek için, konumuzun içinde bulunduğu ibadet kavramının mana ve kapsamını geniş bir şekilde belirtmek gerekmektedir. Aksi halde yanlış sonuçlara varırız. Zira hiçbir şey kendi mana ve kapsamı dışında mütalaa edilemez. Bu sebepten konuyla ilgili problemler de o kategoride değerlendirilmelidir.

I. İBADETİN MANASI

İbadet lügat olarak tâat ve boyun eğmek manalarına gelir.[30] Istılahta ise, sadece Cenâb-ı Allaha özel olarak yapılan tazim cinsidir ki, mükellef tarafından Mabut için nefsin hilafına olarak işlenmektedir.[31] Dolayısıyla ibadetler, Şâri Teâla ve kulları arasındaki özel fiiliyattır. Bu karşılık Türkçede "kulluk yapmak" deyimiyle ifade edilmektedir.

İbadet, yaratıcı kudret karşısında boyun bükmenin zirvesi ve

---

28 Bkz.: Tümer, Günay - Küçük, Abdurrahman, Dinler Tarihi, Ocak Y., Ank.-1993, 2. baskı, s. 38; Plont, Gorge Herbert, İman Mantığı (Niçin Allah'a inanıyoruz), Hisar Y., İst.-1977, 2. baskı, s. 1/158 vd.

29 Akyüz, Mukayeseli İbadetler, 1/4.

30 İbnü Manzur, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükrim el-İfriki el-Mısri, Lisanü'l-Arab, Daru'l-Fikr, Beyrut-1414/1993, 3. baskı, s. 3/272-273.

31 Ebu Ceyb, Sa'di, el-Kâmüsü'l-Fıkhî - Lüğaten ve Istılâhan, Daru'l-Fikr, Dimaşk-1408/1988, 2. baskı, s. 240.

ona olan sevginin sonucu ve göstergesi olarak değerlendirilmiş ve sırf Allah rızası için yapılması gerektiği belirtilmiştir. Dolayla ferdin bunu gönlünde hissetmesi gerekmektedir.

İbadetler bütün çeşitleriyle Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in talimiyle öğrenilmiş ve kıyamete kadar da bâki kalacaktır. Bu sebepten ziyade ve noksanlık kabul etmezler. Zira onları gaye ve orijinalitesinden uzaklaştıran en küçük bir farklılık bile bidat kabul edilir.[32]

Genel olarak ibadetler âhirete müteallık işler kabul edilir ve Allaha yaklaşma kasdıyla yapılır. Namaz, zekat, oruç, hac, cihat.. vb. şeyleri içerir. Tabiî olarak bunların şartları da kendileriyle aynı hükümdedir.

Emredici veya yasaklayıcı naslarla tayin olup, illetleri düşünülmeden uyulması istenirler. Zaten bu sebepten Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) de bunları çok net bir şekilde talim etmişlerdir. Dolayısıyla gerçek hakikatlarını sadece Allah bilir; zaman, şart ve mekana göre değişiklik göstermezler. Bu sebepten içtihat, tecdit ve ıslah kabul etmezler. Neticey-i kelam; geçmişte sabit olan zamanımızda da, hatta gelecekte de aynen sabittir.[33]

---

32 el-Baci, Ebu'l-Velid Süleyman b. Halef el-Endelüsi, el-Münteka-Şerhu'l-Muvatta, Fas-1331, 1. baskı, s. 1/261; eş-Şatıbi, Ebu İshak İbrahim b. Musa b. Muhammed (790), el-İ'tisam, Matbaatü Mustafa Muhammed, Mısır, tarihsiz, s.1/49, 2/32-33, 106; Hallaf, Abdülvehhab, İlmü Usuli'l-Fıkh, Mektebetü't-Da've'l-İslâmiyye, baskı yeri yok - tarihsiz, s. 200; Medkur, Muhammed Sellam, Menahicü'l-İctihad, Matbaatü Camiati'l-Küveyt, Mükerrer baskı, 1977, s. 300-301; Muhammed, Abbas Husni, el-Fıkhü'l-İslâmi - Afakuhu ve Tatavvuruhu, Matbaatü'r-Rabıta, Mekke-1414, 2. baskı, s. 123-124.

33 Medkur, Muhammed Sellam, Medhalü'l-Fıkhi'l-İslâmi, ed-Daru'l-Kavmiyye, Kahire-1384/1964, s. 102; el-Hadimi, Nuruddin, el-Maslaha'l-Mürsele-Hakikatüha ve Davabıtuha, Daru's-Senabil li's-Sekafeti ve'l-Ulum, Tunus-1410/1992-1993, s. 50; el-Ğaryani, es-Sadık Abdurrahman, el-Hukmü'ş-Şer'î Beyne'l-Akli ve'n-Nakl, Daru'l-Ğarbi'l-İslâmi, Beyrut-1979, s. 310; Mütevelli, Abdülhamid, el-İslâm ve Nizamü'l-Hukm fi'l-Marksiyye ve'd-Dimukratıyye'l-Ğarbiyye, Matbaatü'l-Mearif, İskenderiye, tarihsiz, s. 15.

Kur'an-ı Kerim'de ibadete ilişkin emirler, genelde şekil ve biçim açısından değil de büyük ölçüde ibadetin mahiyetine, kime karşı yapılacağına ve nasıl yapılacağını yöneliktir. Bu sebeple Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), söz ve fiilleriyle, Kur'anda adı geçen ve ana çatısı oluşturulan ibadetlerin ayrıntılı biçimlemesini yapmıştır. Dolayısıyla ibadetler icmalî olarak Kur'an-ı Kerim'de, tafsîli olarak ise sünnette beyan olunmuştur.[34] Bu tafsilatın çoğu da amelî beyana girmektedir. Çünkü ibadetler dinin özünü oluşturur. Dolayısıyla fert ve toplumun kemali onunla kâimdir. Bu sebepten üzerlerinde ferdî kıyas ve tefsir az olmuş[35] ve mezheplerin ittifakıyla kabul edilmişlerdir.[36]

Aynı zamanda ibadetlerin tevkîfî[37] oldukları kabul edilmiştir.[38] Bu yüzden Hz. Ömer Hacer-i Esved'i öpünce; "Vallahi biliyorum ki sen bir taşsın, zarar da menfaat de vermezsin. Hz. Rasülüllah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in seni öptüğünü görmeseydim, öpmezdim. Fakat Allah bize Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ittibaı emretmiştir"[39] der.

Allahın rızası ancak ibadetleri tam yapmakla kazanılır. Aksi durumlar ve bu sahadaki içtihatlar ise bidatlara vesile olur ki, istenilmeyen bir kulluğu ve zamanla değişimi netice verir. Çünkü yapılabilecek en üst çizgi zaten sünnette vardır. Dolayısıyla bazı

---

34 el-Arabi, Belhac, el-Medhal li-Diraseti't-Teşrii'l-İslâmi, el-Matbuatü'l-Camiiyye, Cezayir, tarihsiz, s. 48-49.

35 Ebu Zehra, Muhammed, Usulü'l-Fıkh, Tebliğ Y., İst, tarihsiz, s. 94; Ebu Zehra, Muhâdarât fi-Mesâdiri'l-Fıkhi'l-İslâmî: el-Kitab ve's-Sünne; Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Kahire,-1375/1956, s. 60-61; Muhammed, el-Fıkhü'l-İslâmi, 124.

36 el-Ğaryani, el-Hukmü'ş-Şer'i, 349.

37 Öğrenildiği şekliyle yorumsuz tatbik edilen türdeki Şari'in istekleri. (Bkz.: Ebu Ceyb, el-Kamusü'l-Fıkhi, 385.)

38 İbnü Teymiyye, Ahmed, el-Fetava, Daru Alemi'l-Kitab, Riyad-1412/1991, s. 1/334.

39 el-Buhari, Muhammed b. İsmail, el-Camiu's-Sahih, Çağrı Y., İst.-1981, Kitabülhacc, Babü mâ Zükira fi'l-Haceri'l-Esved, s. 2/159-160.

ilaveler yapanlar, bazı asılları da terketmek zorunda kalacaktır. Bu durumda ana ölçü de kaybolacaktır.[40]

Zaten tabiîliği ve fıtrî oluşu noktasından bakıldığında, ibadet için ferdin ihtiyacı ve eğitimi dışında bir amaç aramaya gerek bulunmamaktadır. Bununla beraber, ferdî ve içtimaî motivasyonu sağlamak, bireye moral dayanıklılık kazandırmak ve bazı sosyal faydalar elde etmek gayesiyle ona bir takım hikmetler ve faydalar atfedilebilir. Emre muhatap olan kişinin onu ifa ederken bu makâsıdı düşünmesi, onu farklı bir şuur ve boyuta taşıyabilir. Fakat bütün bunlar ibadetin şekil ve ifasında hiçbir değişikliğe sebep olmamalıdır. Zaten cumhura göre bundan farklı bir sonuç da düşünülemez.

Muamelatta ifrat bir değişimi savunan Tûfi[41] bile, mezkur

---

[40] Şatıbi, İ'tisam, 2/318-322; Haseballah, Ali, Usulü't-Teşrii'l-İslâmi, Daru'l-Mearif, Mısır-1383/1964, 3. baskı, s. 144.

[41] Tûf'a nispetle Tûfi denmiştir. O da Irak'ta Sarsar eseri bir köydür. Asıl adı Necmüddin Ebu'r-Rabî' Süleyman b. Abdü'l-Gavî b. Abdü'l-Kerim b. Said'dir. Bağdat çevresindeki bu küçük köyde 656. hicri yılında doğan Tûfi, hafızasından çok zekâsıyla temayüz etmişti. Ehl-i sünnet bir çevrede yetişti. Fakat zamanla o çizgiden kısmen ayrıldı. (İbnü Imad el-Hanbelî, Ebu'l-Felah Abdü'l-Hay (1083) Şezerâtü'z-Zeheb fi-Ahbâri men Zeheb, Matbaatü'l-Kuds, Kahire,-1351, s. 6/39-40.) Ebu Zehra hicri 1365 yılında ilk defa İmam Mâlik kitabını çıkardığında onu Şii İmâmilerden saymıştı. Çünkü Tûfi tearuz zamanında maslahatı kat'î naslara tercih etmekteydi. Fakat Abdü'l-Huseyn Şerefüddin, İrfan dergisindeki makalesinde (Recep 1373) İmâmiler'e Tûfi'yi katmaktan uzak durdu, hatta onu aşırılıkla suçladı. (ez-Zerka, Mustafa, el-Fıkhü'l-İslâmi fi-Sevbihi'l-Cedid, Matbaatü'l-İnşa, Dimaşk-1384/1965, 9. baskı, s. 1/177.) Çünkü o, çok cür'etli konuşmaktaydı. Fakat Tûfi'nin sahabeye dil uzatan Şiileri küfürle ithamı da bir gerçektir. Bu da Şiilerden olmayacağını gösterir. Yine bütün yazdıklarının Hanbelî mezhebine uygun olduğundan, buna rağmen Şii denmesi isabetli olmasa gerektir. (Zeyd, Mustafa, el-Maslaha fi't-Teşrîi'l-İslâmi, Daru'l-Fikri'l-Arabi, yersiz, 1374/1954, 1. baskı, s. 74, 84, 83, 87.) Bu sebepten Bûtî'nin dediği gibi; çok araştırmalarda bulunan, fakat değişik tereddüt ve evham içerisinde dolaşan birisi olduğunu söylemek daha isabetlidir. (Davabıtu'l-Maslaha Fi'ş-Şeriati'l-İslâmiyye, el-Mektebetü'l-Emeviyye, Dimaşk-1386/1966, 1. baskı, s. 129, 131, 202, 206; ez-Zühayli, Vehbe, Usulü'l-Fıkh, Daru'l-Fikr, Dimaşk-1986, 1. baskı, s. 516.)

gerçeğe binaen ibadetlerin orijinal şekliyle kalmasını savunmuştur. Zira bu sahayı Şâri'e has görmüş; ibadetlerin nicelik, nitelik, zaman ve mekân açısından sadece O (celle celâluhû) tarafından bildirilebileceğini kabul etmiştir. Çünkü, demiş; "Birimizin kölesi, ancak bizim istediğimizi yapmakla bizi razı edebilir. İbadetler de böyledir. Bu açıdan filozoflar akıllarını öne çıkarıp şeriatleri reddedince; Cenâb-ı Hakk'ın gazabını çektiler, hem saptılar hem de saptırdılar. Çünkü bu saha kulların maslahatlarının öne çıktığı muamelat alanı değildir."[42]

İbadetler Kur'andan veya mütevâtir sünnetten alınmıştır. Bu sebepten faziletler gibi bazı cüz'î farklılıkları hariç icma ile sabittir.[43] Dolayısıyla ibadetler imandan sonraki ebedî hakikatlerdir. Olduğu gibi inkiyat ve teslimiyet gerektirirler. Zira Hz. Aişe validemize birisi, hayızlı kadının bu süre içinde tutmadığı orucu kaza edip de namazı neden kaza etmediğini sorunca; "Sen Harûriyeden[44] misin" diyerek onu garipsemiş ve "Biz orucun kazasıyla emrolunmuşken, namazın kazasıyla emrolunmadık"[45] demiştir. Bu da ibadetlerde illet tespitinin ve kıyasın olmayacağını gösterir.[46] Dolayısıyla kurban orijinal şekliyle, zekât ve sadaka

---

42 Risaletün fi'l-Mesâlihi'l-Mürsele, Talik; Cemalüddin el-Kasımi, el-Matbaatü'l-Ehliyye, Beyrut-1334, 1. baskı, s. 67; Hasebellah, Usulü't-Teşri, 144.

43 Ebu Zahra, Usulü'l-Fıkh, 94; Ğuryani, el-Hükmü'ş-Şer'i, 349.

44 Harûra'ya nispetle bu isim verilmiştir. O da Kûfe'ye iki mil yakınlıktaki bir köydür. Hâriciler ilk defa burada toplanmışlardı. Dolayısıyla buraya nispetle anıldılar. Hz. Âişe anamızın sözünün manası ise, Hâricilerden bir gurubun hayız anında geçen namazları kaza ettirmesidir ki, bu uygulama icmây-ı ümmete muhaliftir. Böyle cevaplara istifham-ı inkarî denir ki, Harûriye'nin yolunun çok kötü olduğunu ifade eder. (en-Nevevi, Muhiddin Ebu Zekeriya Yahya b. Şeref, Şerhu Müslim, Matbaatü Mustafa el-Babi, s. 4/26.)

45 Müslim, Ebu'l-Huseyn, es-Sahih, Çağrı Y., İst.-1332, Kitabü'l-hayz, Babü Vücubi Kadâi's-Savmi ale'l-Hâizi Dune's-Salati, no:68, s. 1/265.

46 Şatıbi, el-Muvafakat fi-Usuli'ş-Şeria, Şerh ve tahkik: Abdullah Draz, Daru'l-Kütübi'l-Ilmiyye, Beyrut, tarihsiz, s.2/234; Ebu Zehra, Muhadarat fi-Mesadiri'l-Fıkhi'l-İslâmi, 50; Mahmasanni, Subhi, Felsefetü't-Teşrii'l-İslâmi, Daru'l-Ilmi li'l-Melayin, Beyrut-1380/1961, 31. baskı, s. 133.

da yine aynı şekliyle kalacaktır. Gelenek, görenek ve bilime göre yorum yapılmadan olduğu gibi kabullenilip, içtihat sahasından uzak olacaktır.[47]

Sâbık gerçekler sebebiyle ibadet alanında içtihat cüz'î kalmıştır. Tümüyle naslara bağlanmış ve o da zaten kâfi gelmiştir. Tarihte bunu teyit eden şöyle bir olay vardır: Emevî halifesi Mervan b. Hakem[48] insanların dinlemeden ayrılmasını önleme niyetiyle bayram hutbesini namazdan öne almayı düşününce; Ebû Said el-Hudrî ile diğer sahabe ve imamlar ona karşı çıktılar. Zira onlara göre bu hareket, Şâri'den buyrulduğu şekliyle yapılması gerekli olan bir konuda haddi tecavüzdü. Bu sebepten "İnsanları uyararak hutbeyi dinlemelerini sağlayabiliriz, fakat onda değişiklik yapmamayız" dediler.[49] Binaenaleyh, rivayetlerde gelen ufak-tefek çelişkiler varsa araları tevfik etmeye, veya kuvvete göre tercih yaparak hiçbir değişikliğe uğratmadan tatbik ve talimine çalışmamız gerekmektedir. Zaten İslâm fıkıh tarihinde olan da budur.[50]

İbadetler amacı açısından düşünülürse, onu bir tek boyuta indirgemek uygun değildir. Bu hem ibadetin mahiyeti hem de ibadeti yerine getirenlerin bulundukları mertebe bakımından doğru değildir. Çünkü herhangi bir seviyedeki insan için ibadetin amacı sadece imtihan ve deneme iken, başka bir seviye için nefsin terbiyesi yoluyla terakki olabilir. Belki daha üst bir seviye için ise, bütün bu amaçların üstünde ve ötesinde;

---

47 İbnü Aşur, Muhammed et-Tahir, Usulü'n-Nizami'l-İctimai fi'l-İslâm, eş-Şirketü't-Tunisiyye li't-Tevzi, Tunus, Tarihsiz, s. 33-36; Akyüz, Mukayeseli İbadetler, 1/20-21.

48 Emevi halifelerindendir. Hicri 64 yılında başa geçmiştir. (İbnü'l-Esir, Ebu'l-Hasen Ali (630), el-Kamil fi't-Tarih, Mektebetü İdarati't-Tıbaati'l-Münire, Mısır-1356, 1. baskı, s. 3/326.)

49 Huseyn, Muhammed el-Hıdr, Rasailü'l-Islah-3, Matbaatü'l-Kudüs, Kahire-1358/1933, s. 35-36.

50 Muhammed, el-Fıkhü'l-İslâmi, 123-124; el-Arabi, el-Medhal, 48.

gönüllere bir haz, zevk ve nimet; ruhlara bir vuslat, kısaca bir mutluluk olacaktır.[51] Yine ibadetlerin hikmetleri içerisinde; evâmir-i ilâhiyeye mutlak olarak inkıyat, sadece ona baş eğme, sadece onu yüceltme ve sadece ona yönelme gibi gerçekler vardır. Fakat bunlar net bir illet tespiti yaparak hüküm vermeye yetmez. Şayet yetseydi, ibadetler için belli kalıplar konmaz ve bizden yalnız tazim yapmamız istenirdi. Fakat öyle olmamıştır. Bu sebepten niyetlerimizdeki tazim şekilleri kafî bir ibadet olamaz. Çünkü hayız ve nifâsın namazı düşürmesi fakat orucu düşürmemesi, başka türlü temizlik de mümkünken sadece suyun kabul edilmesi, namazda bir yerde kıraat gerekirken başka yerde dua veya tesbihin gerekmesi, yine belli vakitlerde namazın kılınması.. gibi gerçekler, bu durumu açıklayan delillerdir. Bu noktada cumhurun icma ve ittifakı da kesindir. Zira aksini yapanlar hep kınanmıştır.

Fakat bir muamelat konuları, özellikle de içtihada açık mevzuları böyle değildir. Zira ilgili konuda sonuca ulaşmaya birden fazla yol olabilmektedir. Bu yönüyle de ibadetlerden ayrılmaktadır. Zaten Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) de bunu tebyin etmiştir. Zira meşhur bir hadisin bildirdiğine göre Muaz b. Cebel'i Yemen'e vali ve kadı olarak gönderirken ona ne ile hüküm vereceğini sordu. "Kitabullah ile" cevabını alınca da; "Orada bulamazsan ne yapacaksın?" dedi. Bu sefer de "Sünnet-i Rasulillah ile" cevabını aldı. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "Orada da bulamazsan" buyurunca, o da "İçtihat eder ve aldırmam" cevabını verdi. Allah Rasulü (sallallahu aleyhi ve sellem) de buna çok sevindi.[52]

---

[51] İmam Efendi; Osman Bedreddin Erzurumi, Gülzar-ı Samini, Marifet Y., İst.-1994, 2. baskı, s. 1/450-453; Yine aynı şahsa ait Sohbetler, Gelişim Mtb., Ank.-1983, s. 3/137.

[52] Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani es-Sünen, Çağrı Y., İst.-1981, Kitabülakdiye, Babü İctihadi'r-Rey, no: 3592, s. 4/8.

Bazı muamelat konularındaki içtihattaki maksat ve usûl bellidir. Zira onlarda ibadetlerde olduğu üzere karıştırılacak veya şüphe edilecek bir illet yoktur. Öyleyse genel olarak muamelatta bu malum illete uygun herşey o noktayı tavzih edebilir. Üstelik bu durum bir ihtiyacı karşıladığı için müstahsendir. Fakat aynı içtihadı ibaretlerde yapamıyoruz. Çünkü orada insanların hiçbir zaman net olarak bilemeyeceği şekilde belirsizlikler vardır.

Mesela neden abdest bozulunca tekrar abdest almak şarttır, tam belli değildir.[53] Bu konuda tartışmasız bir illet söyleyemeyiz. Öyleyse haddi aşmayarak tevakkuf etmek ve söyleneni aynen yapmak gerekir. İbadetleri istikrâ (tüme varımla) baştan sona tarasak, durum hep böyledir. Bu sebepten fetret dönemlerindeki insanlardan somut ibadet şekilleri beklenmemiştir. Yine hüküm açısından ibadetler gibi kabul edilen kefaretlerde sayıya itibar edilir ve akıl yürütülmez. Dolayısıyla sadece şer'î delillerin somut gereklerine göre hareket edilmiştir.[54]

Bu açıdan ibadetlere ait hükümler, çağa uydurma veya kolaylaştırma adı altında değiştirilmemiştir. Ve böyle bir ameliye cumhur tarafından uygun görülmediği için fiilen vaki de olmamıştır. Zaten yapılması fayda yerine zarar vermekte, insanların dine bağlılık ve samimiyetlerini zedelemekte ve sarsmaktadır.

Her ne kadar ibadetler bizzat amaç olmayıp, öz itibariyle yüksek gayelere bir basamak niteliğinde ise de, dine bağlılığın ve dindarlığın asgari bir şartı oldukları da kesindir.[55] Bu sebepten namaz, oruç ve hac gibi ibadetlerin, icma olan genel kabulü dışına çıkmak doğru değildir ve caiz de olmaz.

---

53 Müslim, Kitabü't-tahâre, Bâbü Vücubi't-Tahâra li's-Salati, no: 2(225), s. 1/204.

54 Şatıbi, Muvafakat, 2/585-589.

55 İmam Efendi, Sohbetler, 3/137; Şatıbi, İ'tisam, 1/49, 2/32-33; Haseballah, Usulü't-Teşrii'l-İslâmi, 144.

II. İBADETİN KAPSAMI

İbadetler genel olarak beşer fıtratına göre konulmuştur. Bu sebepten zaman, şart ve mekâna göre, aynen kalması esastır. Zira insan fıtratı zaman ve mekâna göre değişmemektedir.

Yine ibadetler Şâri Teâla'ya istediği şekliyle kulluk manası içerdiklerinden, ancak onun kurallarına uyulursa makbul olur.[56] Bu sebeple önemli olan onun kapsamını tespittir. Zaten bu konuda fazla bir ihtilaf çıkmamıştır.

Namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak ve hacca gitmek akla ilk gelen ibadetlerdir. Bunların şekil ve erkânı fıkıh kitaplarımızda oldukça mufassal bir şekilde anlatılmıştır. Üzerlerinde pek ihtilaf olmadığı da açık bir gerçektir. Zira Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem); صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِى أُصَلِّى "Benim kıldığım gibi namazlarınızı ifa ediniz"[57] buyurarak namazı, يَا أَيُّهَا النَّاسُ خُذُوا مَنَاسِكَكُمْ فَإِنِّي لَا أَدْرِي لَعَلِّي لَا أَحُجُّ بَعْدَ عَامِي هَذَا "Ey insanlar! Hac menasikini benden öğreniniz, zira bu seneden sonra haccetmeyebilirim!"[58] buyurarak da haccı öğretmiştir. Yine açık ayet ve hadislerle zekât ve orucu[59] talim ve tatbik etmiştir.

İslam fıkhına göre kurban, keffaretler, adak ile yeminler, yine haramlar ve helaller de ibadetler içerisinde değerlendirilmiştir. Çünkü Yüce Dinimizin genel kapsamı düşünülünce; kul

---

56 Erdoğan, Mehmet, İslâm Hukunuda Ahkamın Değişimi, İFAV., İst.-1994, 2. baskı, s. 118-119; Baci, Münteka, 1/261; Şatıbi, İ'tisam, 1/49, 2/32-33, 106; Hallaf, Usulü'l-Fıkh, 200; Medkur, Menahicü'l-İctihad, 300-301; Muhammed, el-Fıkhü'l-İslâmi, 123-124.

57 Buhari, Kitabü'l-ezan, Babü'l-Ezani li'l-Müsafir, s. 1/155.

58 en-Nesai, Ahmed b. Şuayb, es-Sünen, Çağrı Y., İst.-1981, Kitabü Menasiki'l-Hacc, Babü'r-Rukübi ile'l-Cimar..., no: 220, s. 5/269.

59 Bkz.: İbnü Hacer el-Askalani (852), Büluğu'l-Meram min-Edilleti'l-Ahkam, Talik: Muhammed Emin Ketbi, Tashih: Abdü'l-Vehhab Abdü'l-Latif, Müracat: Muhammed Emin en-Nevevi, Çağrı Y., İst.-1986, s. 125 vd., 137 vd.

ile kul arasında olmayan fiillerin, doğrudan Şâri Teâla'nın emirleriyle ilgili olduğu sonucu çıkar ki, bu noktada asıl olan prensip, yorumsuz bir şekilde ona tâbi olmaktır.[60] Dolayısıyla onlar değişiklik kabul etmezler. Yine illetlerin tam tespit edilemeyişi, onları ibadetler kategorisine yaklaştırır.[61]

Helal ve haramlar kısmının malum ibadetlerden farkı aşikârdır. Fakat onların kullar arasındaki hukuka girmemesi, kendilerini muamelat bahsinden alarak ibadet bahsine yakın bir hale getirmektedir. Tabiî olarak onların teşriinde de şer'î bazı maksatlar vardır. Dinin, vücudun ve aklın korunması, bunlardan bazılarıdır.

Keza "Allahdan başkası adına kesilen hayvanların yenmemesi gibi[62] siyâset-i şer'iyye maksatlıları da söz konusudur ki, bu durum tevhidin bir neticesidir. Bu da ibadetler ile kesiştiği noktayı göstermektedir. Bu sebepten büyük tâbiî, takvalı müçtehit, Hz. Ömer'in torunu ve âdil halîfe Ömer b. Abdülaziz bir konuşmasında şöyle demiştir: "Ey halk! Allah peygamberiniz Hz. Muhammed'den başka bir nebi ve Kur'an-ı Kerim'den başka da bir kitap göndermemiştir. Öyleyse, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in haram kıldıkları kıyamete dek haramdır. Ben bir hâkim değil, uygulayıcıyım. Yeni şeyler ortaya koyan bir biadatçı değil, sadece bir tâbiyim. Sizin de en hayırlınız değil, fakat yükü en fazla olanınızım. Dikkat edin! Günah noktasında hiçbir insana uyulmaz."[63]

---

60 Ğuryani, el-Hükmü'ş-Şer'-î, 310; Mütevelli, el-İslâm ve Mebadiü Nizami'l-Hukm, 15; İbni Aşur, Usulü'n-Nizami'l-İctimai, 34.

61 ed-Dehlevi, Şah Veliyyullah b. Abdürrahim, Huccetullahi'l-Baliğa, İdaratü't-Tıbaati'l-Münire, Yersiz, 1352, 1. baskı, s. 1/100-102; en-Neyfer, Muhammed et-Tahir, Usulü'l-Fıkh, Daru Bu-Selame li't-Tıbaa, Tunus, s. 153.

62 Bakara, 2/173; Maide, 5/3; Nahl, 16/115.

63 ed-Darimi, Ebu Muhammed Abdillah b. Abdurrahman b. el-Fadl b. Behram (255), es-Sünen, Çağrı Y., İst.-1981, Mukaddime, no: 39, s. 1/115.

İbadetlerin şartları dahi ibadet hükmündedir. Dolayısıyla uyulma konusundaki zorunluluk seviyeleri aynıdır. Bu sebepten gusül, abdest, teyemmüm ve kadınlara özel durumların (hayız ve nifâsın) hükümleri, ibadetlerin tam yapılması noktasında gözetilmesi gereken şartlardandır. Dolayısıyla; مَا لاَ يَتِمُّ الْوَاجِبُ الاَّ بِهِ فَهُوَ وَاجِبٌ "Vâcibin kendisiyle tamam olduğu şey vaciptir"[64] kaidesi gereği, bunlar da Şâri Teâla'nın ibadetler kategorisinde buyurdukları evâmir sıfatına girmektedir. Zaten bu sebepten onlar fıkıh kitaplarının ibadetler bölümünde ele alınmışlardır.

64 el-Amidi, Seyfüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi Ali b. Muhammed, el-İhkam fi-Usuli'l-Ahkam, Matbaatü'l-Mearif, Mısır-1332/1914, s. 1/157.

İkinci Bölüm

İBADETLERDE TÜRKÇE

İBADETLERDE TÜRKÇE

Birinci bölümde verdiğimiz bilgilerden anlaşıldığı üzere ibadetlerin pek çok türü vardır. Bunlardan namaz, oruç, hac ve zekât, mahza ibadet sayılırken; yemin, adak, keffaretler, haram ve helaller de ibadet gibi kabul edilmişlerdir.

Fakat buradaki kabul ediliş şekli Şâri Teâla'ya karşı bir emrini ifadan çok, o noktada buyurduğu kuralları imtisal manasınadır. Bu sebeple mesela adak ve yeminin ifası namaz gibi terakkiyi netice vermeyebilir. Yalnız onların yapılmasıyla sorumluluktan kurtulma vardır. Keffaretlerde ise ifasıyla birlikte yapılan hata veya günahı affettirerek derece kaybını önleme veya kaybolan dereceyi tekrar iade etme söz konusudur.

İslâm fıkhına göre yeminlerde o sahayla ilgili hükümlere ittiba istenirken, helal ve haram konularında da aynı gaye gözetilir. Dolayısıyla bunlardaki emirlere riayet insana manevi olarak dereceler kat ettirir.[65]

Abdest, gusül ve teyemmüm gibi, her bir şer'î emrin şart, vâsıta veya vesilelerine de aynen ibadet sevabı verilir. Dolayısıyla onların mahza ibadet olmaması sonucu etkilemez. Çünkü

65 Bkz.: el-Kardavi, Yusuf, Fıkhü'z-Zekat, Daru'l-İrşad, Beyrut, 1379/1969, 1. baskı, s. 1/205.

bunlarsız namaz olmaz. Öyleyse bu durum, kendisiyle vaciplerin tamamlandığı şartlar da vaciptir,[66] kaidesinin kategorisine girmektedir.[67]

Bunun yanında farzların ve vaciplerin yanında, nafile ibadetler söz konusudur. Nafileler, farz ve vaciplerin dışındaki mendup, müstehab ve tatavvu gibi kısımları içermektedir.[68]

Buradaki tatavvu, aynen nafile manasında farz ve vacip üzerine ziyadeyi ihtiva ederken, müstehap Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in işaret ettiği sünnetleri, mendup ise İslâmın tavsiye etmesine rağmen terkinin günah kılınmadığı ibadetleri ifade etmektedir.[69]

Diğer bir açıdan şöyle denebilir: Mendup, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yapılmasını bağlayıcı olmayarak istediği sünnetler manasına gelirken, müstehab bazen yapıp bazen terkettiği gayr-ı müekket sünnetler manasına gelir.[70] Vâcip ise Hanefîlere has bir ıstılahtır ve sübut veya delaletinde bir şüphe veya zannîllik olan emirlere denir.[71]

Namazların dışında olmak üzere, ibadetler kategorisinde değerlendirilen mezkur matlubat; duruma göre teklifî hükümlerden farz, vacip, mendup, mekruh, mubah, mekruh ve haram gibi birisinin konumuna giren fiiller olabilir.

Bunlardan haram ve helaller kısmı sözle beyanı gerektirmediği sürece dil ile bağlantılı bir hüküm taşımazlar. Bunun

---

66 Amidi, İhkam, 1/157.

67 Bkz.: Selebi, Muhammed Mustafa, Ta'lilü'l-Ahkam, Daru'n-Nahda'l-Arabiyye, Beyrut-1401/1941, s. 296-297.

68 el-Cürcani, eş-Şerif Ali b. Muhammed, et-Ta'rifat, Daru'l-Kütübi'l-Ilmiyye, Beyrut-1408/1988, 3. baskı, s. 245.

69 Cürcani, Târifat, 61, 231.

70 Şa'ban, Zekiyyüddin, Usulü'l-Fıkh, Çev.: İbrahim Kafi Dönmez, TDV Y., Ank.-1999, 3. baskı, s. 244-245.

71 Cürcani, Tarifat, 243; Ebu Ceyb, el-Kamusü'l-Fıkhi, 372.

yanında zikir, fikir ve şükür manasında olan veya Cuma namazında hutbe gibi sıhhat şartı konumunda dil ile ilgili beyana dayalı ibadetler de vardır. İşte biz bu bölümde namazların dışında kalan fakat ibadet kategorisine giren fiillerden beyan ile ilgili şartları ve neticesini ele alacağız.

I. ZİKİR, FİKİR (TEFEKKÜR) VE ŞÜKÜR LAFIZLARI

Zikir, fikir ve şükür lafızları mutlak olarak düşünülünce iki kısma ayrılmaktadır:

A. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'den mervi olan lafızlar.

B. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'den mervi olmayan lafızlar.

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'den mervi olmayan lafızların ibadet niyetiyle Arapça olarak söylenmesi dinî bir kural değildir. Bu konuda herhangi bir ihtilaf da yoktur. Üstelik bunların bir dinî emir gibi değişmez kural kabul edilmesi bidat olur. Zira din Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in öğrettiği şekliyle yaşanır.[72] Çünkü din, mahza bir ibadet sahası

[72] Bkz.: Atıyye, İzzet Ali Iyd, el-Bid'a - Tahdîduha ve Mevkıfül-İslâmi minhâ, Daru'l-Kütübi'l-Hadise, Kahire, tarihsiz, s. 346; İzz b. Abdüsselam, Kavaidü'l-Ahkam fi-Mesalihi'l-Enam, Talik: Taha Abdurrauf, Daru'ş-Şark, Kahire-1388/1968, s. 2/182-183; eş-Şarkavi, Muhammed, et-Tetavvur Ruhu'ş-Şeriati'l-İslâmiyye, el-Matbaatü'l-Asriyye, Beyrut, tarihsiz, s. 195; Reşid Rıza, el-Fetava, Daru'l-Kütübi'l-Cedid, Beyrut-1390/1970, 1. baskı, s. 5/1883-1886; eş-Şevkani, Muhammed b. Ali b. Muhammed, Neylü'l-Evtar bi-Şerhi Münteha'l-Ahbar min-Ehadisi Seyyidi'l-Ahyar li'İbni Teymiyye, Matbaatü Mustafa el-Babi, Mısır, tarihsiz, son baskı, s. 3/60; eş-Şenavi, Said Muhammed, Mede'l-Hace li'l-Ahzi bi-Nazariyyeti'l-Mesalihi'l-Mürsele fi'l-Fıkhi'l-İslâmi (Fıkh Mukarin-Mukaraneten maa'l-Fikri'l-Ğarbî), 1401/1981, 2. baskı, s. 146-143; İbnü Ebi Cemaa, Ebu Ali el-Ahsen b. Muhammed es-Susi,

olarak Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından kemaliyle öğretilmiş ve bu konu üzererinde ittifak edilmiştir. Bu sebepten bu saha, artı olarak kural mahiyetinde hiçbir şeyin ihdasını kabul etmez. Fakat tekâmüle dayalı olan bilim ve teknoloji sahası böyle değildir. Zira orası insanlığın hayrına olacak her gelişmeye açıktır. Ama insanlar bir kural olmadığını bildiği halde, kendileri açısından faydalı gördükleri özlü sözleri Arapça olarak tekrar etse, bir beis olmaz ve bidat olarak da anlaşılmaz.

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'den mervi lafızlara gelince, onlar bizzat Şâri tarafından geldiği için aynıyla söylenebileceği gibi, o konuyu ifade eden manalar olarak başka dillerde de söylenebilir.

Mervi lafızlar aslıyla söylenebilir. Zira Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) o şekliyle buyurmuştur. Manasıyla da söylenebilir. Çünkü aslının terki bir ibadeti bozacak konumda değildir.

Zira zikirden maksat belli manevi gayeleri elde etmektir. Şayet aynıyla yapılmazsa veya eksik ifası söz konusu olursa, kendi nispeti kadarıyla geçerlidir. Fakat orijinaliyle ifade etmek dinin özüne daha uygun ve mükemmel şekildir. Çünkü o şekliyle Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından öğretilmiştir. Zira bir şeyin aslı varken bedeline hacet yoktur. Bu açıdan, dediklerini anlamak isteyenlere meal ve açıklamalarını okuma tavsiyesi yapılabilir.

Yine, Berâ b. Âzib'in, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in öğrettiği duada geçen "nebi" kelimesi yerine "rasül" kelimesini koymasına izn-i peygamberînin çıkmaması da bu

---

Def'ül-Hılafi ve'l-Ğumme fi-ma Yüzannü fihi İhtilafü'l-Ümme, ed-Daru'l-Beyda-1354, s. 14/15; İmam Malik b. Enes, el-Müvatta, tahkik: Muhammed Fuad Abdülbaki, yer ve tarihsiz, no: 3, s. 114.

manayı teyit eder.[73] Bu sebepten, mervi duaların aynen tekrarı asıldır.[74]

Zaten mervi lafızlar mahdut olduğundan ve sürekli söylendiğinden, müslümanlar için aşinalık oluşturmakta ve manaları da kolayca öğrenilebilmektedir. Ama bu merviyatın üzerine konacak derinlik, açıklama ve şerhler de oldukça güzeldir. Hatta insanlara kalplerindeki duyguları ifade sadedindeki ana dil ile yapılan ilavelerin mahzuru olmayacağından, onlar maneviyatta enginlik kazanma adına müstahsen bile sayılabilir.

Fakat yapılması gereken, bu ezkârın buyrulduğu şekilde anlaşılması ve ifasıdır. Gelecek bölümde açıklanacağı üzere mahza ibadet olan yerlerde, sadece Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'den alındığı şekil üzere Arapça aslıyla ibadet yapılması, Reşid Rıza'nın da ifadesiyle; ilmî-amelî-teabbüdî ve siyasî bir icma ile sabittir.[75] Zira mevcut rivayetler bunu desteklerken, ümmet-i Muhammed'in yürürlükte olan ameli de böyledir. Yine meselenin ibadet olması katıksız ittiba etmeyi gerektirirken, müslümanların birbirlerine daha çok kaynaşmaları amacı da bunu desteklemektedir. Zaten bu mesele ümmet arasında da öyle anlaşılmış ve öyle yaşanmıştır.

Bu sebepten İmam Şâfii kelimey-i şehadet ve tevhidi söyleyecek kadar Arapça bilmeyi farz görmektedir.[76] Bundan anlaşılan

---

73 Buhari, Kitabülvudu, Babü Fadli men Bate ale'l-Vudu, 1/67 – Kitabü'd-deavat, Babü İza Bate Tahiran, 7/146; Müslim, Kitabü'z-zikr, Babü ma Yekulü ınde'n-Nevmi... , no: 56 (2710), s. 3/2081-282; et-Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, es-Sünen, Çağrı Y., İst.-1413/1982, Kitübü'd-Deavat, Babü ma Cae fi'd-Düai iza Eva ila Firaşih, no: 3394, s. 5/468-469. Yine bkz.: el-Hınn, Mustafa Said, Eseru'l-İhtilaf fi'l-Kavaidi'l-Usuliyye fi-İhtilafi'l-Fukaha, Müessesetü'r-Risale, Beyrut-1402/1382, 3. baskı, s. 386.

74 Şatıbi, Muvafakat, 2/585-589.

75 Tercemetü'l-Kuran, 4.

76 Muhammed b. İdris, er-Risale, Tahkik: Muhammed Seyyid Keylani; Kültür Y., İst.-1388/1969, 1. baskı, s. 31.

ise, sözkonusu Arapçanın dininin temel zaruriyatını ifade edecek kadar olmasıdır.

Fakat burada İmam-ı Azam Ebû Hanîfe'den gelen ve kelâmullahın yaratılmış olmadığına bina edilerek, mevcut Kur'andaki gerçeklerin bir başka dille ifadesinin de aslına işaret edeceği, dolayısıyla onlarla da namazın caiz olacağı rivayet ve mantığı, diğer tekbir ve tehlil gibi ibadetlerin başka dillerle yapılabilmesi gibi bir sonuca götürmüştür.[77]

Bu durum cumhurun görüşünden ayrılma sayılır. Ayrıca gerçek doğruyu değiştirmez. Çünkü ibadetlerde asıl olan Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yaptığı gibi ifa edilmesidir. İlgili yerlerde de delillendireceğimiz üzere, bu şekilde vârit olan şâz görüşler yerine; عَلَيْكُمْ بِالسَّوَادِ الْأَعْظَمِ "Size çoğunluğa (sevâd-ı azam) uymak düşer" hadisinde[78] olduğu üzere ümmetin ekserine ait görüşe bakılır. Bu durum aynı zamanda müdellel bulunan ve şüpheden uzak olan zikrin aslıyla ibadet etmeyi tercih manasına gelir ki, doğruluğu müsellemdir.

Şimdi sırasıyla bu bahsin alt başlıklarını inceleyelim. Fakat bu inceleme öncesi şunu hatırlatmakta fayda vardır: Zikir, şükür ve fikir lafızları konumuna göre farz, vacip, sünnet ve müstehab olabilirler. Bu noktada yanlış anlaşılan durum, sanki onların hepsinin sünnet veya nafileymiş gibi algılanmasıdır. Halbuki ilerideki bahislerde görüleceği üzere onlar mutlaka yapılması gereken konumda farz bile olabilirler. Ama bunlar namazın dışındaki bir ibadet kategorisindedirler.

Şimdi birbir zikir, tefekkür ve şükür lafızlarını sıralayalım:

---

77 el-Kasani, Alaüddin Ebu Bekr b. Mesud (587), Bedaiü's-Sanai fi-Tertibi'ş-Şerai, Daru'l-Kütübi'l-Ilmiyye, Beyrut-1406/1986, 2. baskı, s. 1/112.

78 Ahmed, Müsnedü Abdillah b. Ebi Evfa, 4/382-383; Müsnedü Nu'man b. Beşir, 4/278.)

A. Ezan

Ezan İslâmî şeâirdendir. Amacı hem namaz vaktini ilan, hem de belirli aralıklar içerisinde Yüce Yaratıcı'nın temel sıfat ve gayelerini hatırlatmaktır. Okunması namazın dışındaki bir sünnet olduğu için kendisini bu bahis altında incelemekteyiz.

Ülkemizde 18 yıllık bir süre zarfında[79] ezanların Türkçe tercümeleri okunmuştur. Fakat biz bunların fıkhî açıdan caiz olma yönüyle ilgili kamuoyuna sunulan hiçbir ilmî mütalaa görmedik. Sanıyorum mesele, genel olarak kabul edilen Türkçe ibadet tartışmalarının gerekçelerine oturtulmuştur. Bu fikirler ise ilmî olmaktan öte; bazı ideolojik yönleriyle daha çok öne çıkmıştır. Bu konuyla ilgili kaynakçamızdaki eserleri, İslâmî ilimlerin genel kriterleri içinde mütalaa edenler, söylediklerimizi görebilirler.

Hangi şartlarda yaptığı net belli olmasa da Muhammed b. Tumert'in de ezanları Berberî dilinde okuttuğuna dair bir bilgi de vardır. Fakat bu emrin doğruluğu, kapsamı ve süresi pek belli değildir.[80]

Ebû Hanîfe'ye göre Farsça olarak ezanın tercümesi okunsa ve insanlar bunun ezan olduğunu bilseler, ezan okunmuş kabul edilir. Çünkü ona göre amaç duyurudur.[81] Fakat büyük fakihten naklolan bu görüş mahza ibadet olan bir sahada içtihada girmektedir. Bu durum ise cumhurun görüşüne muhaliftir. Zaten ezanın insanları namaza çağırma kadar, beş vakit belli gerçekleri ilan etme gibi bir anlamının olmadığını söylemek mümkün değildir. Kaldı ki ezan, okunması açısından sünnet

---

79 1932'den 16 Haziran 1950'ye kadar.

80 İkbal, İslâm'da Dini Düşüncenin Yeriden Teşekkülü, 218.

81 İbnü'l-Hümam, Kemalüddin Muhammed b. Abdülvahid b. Mes'ud es-Sivasi el-İskenderi (681), Fethü'l-Kadir, el-Matbaatü'l-Meymeniyye, Mısır, tarihsiz, s. 1/249; Kasani, Bedai, 1/113; Sarahsi, Mebsut, 1/37.

kabul edilmiştir.[82] Bunun manası açıktır. O da abdest ve kamet gibi ibadetin bir parçası olduğunu gösterir. Bu sebeple Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yaptığı ilk mescidi aynıyla muhafazayı düşünmeyen müslümanlar, ezanın aynıyla muhafazasına çalışmışlardır. Yine bu sebeple Şâfii mezhebinden olan Nevevi, ezandaki tercüme fikrini kabul etmez. Fakat ferdî namaz kılacak olanın onun aslını bilmemesi durumunda caizdir, der.[83] Fakat tercümeye cevaz açan bu görüşünde yanılır. Çünkü ibadet olan bir şey değiştirilemez.

Abdullah b. Ömer'in yolculuk anında toplanacak cemaat yok diye ezan okutmadığını[84] ve bu tercihin Zeydîlerin görüşü olduğunu[85] kabul edersek, kendi tercihimizle nasıl tevfik edebiliriz, diye bir soru akla gelmektedir. Bunu tevfik ise kolaydır. Zira bir sünneti şarta bağlı kabul etmek, aslının değiştirilmesine müsaade etmez. Aynı zamanda bu durum, sünnet olan aslı yerine bidat ve tahrif olan tercümesinin konamayacağını da gösterir.

Bu sebepten Ahmet Hamdi Akseki 23.6.1950'de Diyanet İşleri Başkanı sıfatıyla yayınladığı bir tamimde, ezan ve kameti sadece bir ilan olarak görmemekte, aksine namaz vaktilerinde Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından takrir edilen hususi lafızlar olarak değerlendirmekte, dolayısıyla onun bu cihetini ilmî ve dinî bir hakikat olarak ortaya koymaktadır. Bu sebeple de tercümesi doğru bile olsa, aslı yerine konamayacağını açıklamakta ve din kendi lisanıyla yapılmalı, demektedir.[86] Ki İslâma has özel bir lisanın olduğunu Reşid Rıza da belirtmektedir.[87]

---

82 Şatıbi, Muvafakat, 2/585.

83 Ergene, 72.

84 İmam Malik, el-Muvatta, Kitabüssalat, Babü'n-Nida fi's-Sefer, no: 11, s. 73.

85 Şerafüddin el-Hüseyn, er-Ravdu'n-Nadir Şerhu Mecmui'l-Fıkhi'l-Kebir, s. 1/386; Mevsüatü Cemal Abdinnasır fi'l-Fikhi'l-İslâmi, el-Meclisü'l-Ilmi li'ş-Şüuni'l-İslâmiyye, Kahire-1386, s. 3/213.

86 Altıntaş, 114-115.

87 Tercemetü'l-Kuran, 17.

Ezanın aslını okuyamama durumunda ise, tercüme yerine namazla ilgili bir duyuru yapılır ki, bu da ezan değil de maksada uygun veya aykırı olmayan bir hareket olur. Allah Rasulü (sallallahu aleyhi ve sellem)'in küsuf namazı öncesi ve bazı önemli durumlarda halka hitap etmek için onları toplamak üzere yaptırdığı; الصَّلَاةُ جَامِعَةٌ "Namaz veya dua için toplanalım" çağrısı[88] böyledir. Ki Tunus'un bazı camilerinde olduğu üzere, ezanla namazın arası normal dışı açılan bazı yerlerde bu çağrı uygulanmaktadır.

B. Hayvan Keserken

Önce de belirttiğimiz gibi zikir, tefekkür ve şükür lafızları yerine göre farz, vacip veya sünnet olabilir. Hatta mendup da olabilir. Dolayısıyla bunları sadece sünnet veya müstehap kapsamında anlamak yanlıştır. Hayvanı kesmeye başlamadan önce söylenmesi gereken besmele de bu kapsamdadır.

Mezhepler arasında ihtilaflı olsa da hayvan keserken besmele çekmek Hanefîlerce farzdır. Çünkü onlara göre kasdi olarak besmelesi terkedilen hayvanın eti yenmez. İmam Mâlik, Süfyân-ı Sevrî ve Zâhirîlerde böyle düşünür. İmamlarının hilafına genel olarak Şafiiler ise sünnet kabul eder.[89]

Ebû Hanîfe'ye göre besmele بِسْمِ الله "bismillah" yerine kaim bir başka dilin lafızlarıyla da ifade edilebilir.[90] Ama diğer fukahaya göre bu uygulama caiz olmaz. Çünkü Allah Rasulü (sallallahu aleyhi ve sellem)'in öğrettiği bir şeyi kimsenin değiştirmesi yetkisi yoktur.

---

88 Ahmed, 2/13,220

89 İbni Ruşd, Bidayetü'l-Müctehid, 1/363-364; Kasani, Badaiü's-Sanai, 5/47-48; Akyüz, Mukayeseli İbadetler, 4/301.

90 Serahsi, Mebsut, 1/37; Merğınani, Hidaye, 1/47; Kasani, Bedai, 1/133; Şeybani, el-Camiu's-Sağir, 94.

Ebû Hanîfe'nin besmelenin tercümesiyle kesim yapılabileceğine dair olan içtihadını hangi şarta göre oluşturduğunu net olarak bilmiyoruz. Bu sebepten onun üzerine amel yapılması uygun değildir ve yanlış olur. Çünkü bu görüş mevcut nasların zâhirine aykırı bir sonuçtur. Şâri Teâla'nın şu ayeti de bu hükmü bildirir:[91] وَلاَ تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ "Allah adı anılmadan kesilen hayvanları yemeyin. Şüphesiz bu büyük günahtır."[92]

C. Telbiyede

Telbiye haccın âdâbındandır ve sünnet hükmündedir. Dolayısıyla rivayetteki; لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ "Emret Allahım! Emret ki Senin ortağın yoktur! Hamd, nimet ve mülk Senindir! Senin ortağın yoktur!" senası,[93] Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından öğretilmiştir. Bu sebepten Şâri tarafından öğretilmiş bir ibadet kategorisine girmektedir.

Fakat İmam Ebû Hanîfe'ye göre telbiyenin bir başka dilde ifadesi mezkur gerekçe ve şartlara göre caizdir.[94] Yalnız bu görüşün uygulamada hiçbir yeri olmamıştır.

Mesele ibadetlerin maksat, mana ve kapsamı açısından düşünülünce, böyle bir içtihadın isabetsiz olduğu âşikârdır. Çünkü bu görüş, içtihadın caiz olmadığı bir alanda yapılmıştır. Zaten bu durum cumhur tarafından da böyle anlaşıldığı için reddedilmiştir. Biz de cumhurun haklı olduğu kanaatindeyiz.

---

91 İbni Kesir, 1/613-614.
92 En'am suresi, 6/118-121.
93 Ahmed, 1/171.
94 Serahsi, Mebsut, 1/37; Kasani, Bedai, 1/113.

D. Kelimey-i Şehadette

İmam Şâfii'ye göre kelimey-i şehadet sadece orijinaliyle söylenebilir. Çünkü bu lafız, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in dini talim sadedinde öğrettiği özel lafızlardandır.[95] Fakat bu ifadeden anlaşılan tartışmanın daha o dönemde, hatta Emevîler zamanında başladığıdır.[96]

Buna rağmen Allahın varlık ve birliğini kabul eden ve Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ile tebliğâtını tasdik eden birisine, kelimey-i şehâdeti orijinal şekliyle söylemediği için kâfir sıfatını vermeyi uygun göremeyiz. Belki asıl lafızlarıyla ifade etmesine kadar, gerçek müslüman muamelesine tâbi tutulmaz. Veya kırık-dökük ifadeleriyle yaptığı şehâdet ifadesi, zaruret sebebiyle kabul edilir. Ve bu konumdaki durumu zelltülkâriye benzetilebilir. Bundan çıkan sonuç ise, asgari bu kadar Arapça bilmek veya onu ifade etmenin farziyetidir.[97]

II. HUTBE

Hutbe Cuma namazının sıhhat şartlarındandır.[98] Bayram namazlarında ise verilmesi mezheplerin ittifakıyla sünnettir.[99] Konumuzla ilgili buradaki tartışma, mezkur hutbelerin Arapça dışında okunup okunamayacağıdır. Zira Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) döneminde bunların Arapça okunduğunda şüphe yoktur. Fakat burada akla gelen hutbedeki Arapçanın aynı zamanda halkın dili olması sebebiyle mi böyle okunması, yoksa

---

95 Risale, 31.
96 Ergene, 16.
97 İmam Şafii, Risale, 31.
98 Cezîri Abdurrahman, el-Fıkha ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa, Çağrı Y., İst.-1404/1384, s. 1/378 vd.
99 Ceziri, el-Mezahibü'l-Erbaa, 1/353.

Şâri Teâla'nın bu şekilde emrettiği bir ibadet olması sebebiyle mi böyle okunmasıdır?

Bu noktada anadile göre hitabın asıl olduğunu söyleyenler olduğu gibi[100] Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yaptığı şekil üzere kalmasını savunanlar da olmuştur.[101] 1914 yılında Gümüşhanelilerden gelen bu konudaki bir soruya Osmanlı Şeyhülislâmlığı "Türkçe hutbenin tahrimen mekruh" olduğu cevabını almıştır. 20. asrın başına kadar da hutbelerin genel olarak Arapça okunduğu bir vakıadır. Türkiye'de Türkçe hutbe üzerine çıkan yönerge ise 17 Şubat 1927 tarihlidir ve sadece hutbelerin mev'ize kısımlarının Türkçe okunmasını talep eder.[102]

Diyanetin aldığı bu karar, en uygun tercih sayılır. Zira hutbe zikir yanında talim yeridir.[103] Talim ise sadece insanların anlamasıyla mümkün olur. Fakat bu konuda ŞeyhülİslâM Mustafa Sabri Efendi şu çekinceyi kor: Namazlarda Türkçe Kuran okumak kadar olmasa da; zamanla Türk, Çerkez, Laz, Arnavut.. gibi farklı İslâm milletlerinin Cuma ve bayram namazlarında ayrı ayrı camilere giderek bölünmeleri kaçınılmazdır.[104]

Yalnız böyle bir düşünce, zarurî talimden beklenen gayeyi oluşturmadığından dolayı muteber değildir. Zaten bu sebepten mezheplerin çoğu buna cevaz vermiştir. Zira Hanefi mezhebine göre Arapçaya kâdir olunsun-olunmasın bir başka dilde hutbe okunabilir. Zaten Hanefilere göre iki hutbe okumak

[100] Bu konuda tartışmalar için bkz.: Cündioğlu, Türkçe İbadet, 34-36; Hınn, Eseru'l-İhtilaf fi'l-Kavâidi'l-Usûliyye, 383; Kasani, Bedai, 1/113; İbnü'l-Hümam, Fethu'l-Kadir, 1/243; Aydar, 394-396.

[101] Bkz.: Cündioğlu, Türkçe İbadet, 36.

[102] Cündioğlu, Türkçe İbadet, 40.
Zamanın Diyanet İşleri Reisi'nin konuyu temellendirmesi konusunda bkz.: s. 236.

[103] Bkz.: el-Merğınani, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi Bekr b. Abdilcelil er-Ruşdani, el-Hidaye Şerh-Bidayeti'l-Mübtedi, Kahraman Y., İst., tarihsiz, s. 1/83.

[104] Kuran Tercümesiyle İbadet, 183.

sünnettir. Bunlardan farz olan birinci hutbede az veya çok, mutlak manadaki bir zikir yeterlidir. Fakat bununla yetinmek mekruh olur.[105]

Mâlikiler ise hutbede Arapçayı şart koşar ve bir toplumda güzel bir şekilde Arapça hutbe verecek yoksa Cumanın sakıt olacağını söyler. Onlara göre ise hutbede tek rukün vardır. O da ümmet-i Muhammed'i azapla günahlardan çekindirme (tahzir) ve evâmir-i ilâhiyeyi yapmaları için müjdeleme (tebşir) dir.[106]

Şâfiiler Araplar için imkan varsa Arapça hutbeyi şart koşarken, Arap olmayanlar için Arapça hutbeyi şart koşmaz. Sadece iki hutbenin birinde mutlaka olması gereken bir ayeti, aynıyla okunmayı Arap olmayanlar için de şart koşar. Eğer Arap olmayanlar buna kadir olamazsa Arapça o miktar kadar zikir çekerler. Buna da kadir olamazlarsa, Arapça o miktar kadar dua ederler. Eğer buna da kadir olmazlarsa o miktar kadar susarak beklerler. Arap olmayanlar için hutbenin kendi mezheplerindeki mezkur beş rüknü dışındakilerini Arapça olarak söylemeyi, sadece sünnet olarak kabul ederler. Beş rukün ise Allah'a hamd, Hz. Peygambere (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salavat, her iki hutbede de takva tavsiyesi yapmak, iki hutbeden birinde manası anlaşılacak bir ayet okumak ve müslümanlara dua etmektir.[107]

Hanbelîler ise, Arap olsun-olmasın Arapçaya kadir olanlara başka dille hutbeyi caiz görmezler. Fakat eğer acizlik varsa, Arap olsun-olmasın fark etmez Arapça dışında hutbe okumak caizdir. Yalnız iki hutbenin birisinde olması gereken müstakil manalı ayetin Arapça okunmasını isterler. Eğer bu yapılamıyorsa bu sefer

---

105 Serahsi, Mebsut, 1/37; Ceziri, el-Mezahibü'l-Erbaa, 1/390; Cündioğlu, Türkçe İbadet, 41.
106 Cezîri, el-Mezahibü'l-Erbaa, 1/330.
107 Cezîri, el-Mezahibü'l-Erbea, 1/390.

de Arapça bir zikir söylenmelidirler. Şayet bu da mümkün değilse, okunması gerekli olan ayet miktarı susarak beklenilmelidir.[108]

Hanbelîlere göre hutbenin rüknü dörttür. Bunlar: الحمد لله "Elhamdülillah" lafzıyla başlamak üzere her hutbede Allaha hamd, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salavat, manası anlaşılan bir ayet okumak ve Allahdan korkma tavsiyesi yapmaktır ki, asgarisi اتَّقُوا الله "İttekullah" sözüdür.[109]

III. YEMİN EDERKEN

İmam Mâlik Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yaptığı şekil dışında yapılan yeminleri uygun görmezdi. Bu sebepten Arapça dışındaki yeminleri de aynı kategoride gördüğünü söyleyebiliriz. Çünkü yeminde, söylediğimiz konuda Cenâb-ı Hakk'ı şahit tutma vardır ki, mesele dinî ve imanîdir. Dolayısıyla diğer şer'î emirler gibi bu konu da Allah Rasulü (sallallahu aleyhi ve sellem)'in emirleri doğrultusunda yapılmalıdır. Bu durum da yeminlerdeki adaba riayet etmeyi gösterir.

Bunun yanında Allah adına yapılmış her sözün neticede yemin hükmünde olduğu kesindir. Çünkü o sözdeki maksat anlaşılmıştır. Bu durum da gereğini yapmayı zorunlu kılar.[110] Dolayısıyla adap açısından Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) gibi yemin yapmak gerekirken; uygulamada, yani keffâretler ve söylenenin gereğini yapma zorunluluğu açısından her türlü yeminin geçerliliği söz konusudur.[111]

---

[108] Ceziri, el-Mezahibi'l-Erbaa, 1/389-393; Şirbini, Muğni'l-Muhtac 1/159; el-Ezheri, Salih Abdü's-Semi' el-Abî, es-Semeru'd-Dani Şerhu Risaleti Ebî Zeydi'l-Kayrevani, Metbaatü'l-Menar, Tunus, tarihsiz, s. 234.

[109] Ceziri, el-Mezahibü'l-Erbea, 1/331.

[110] Bkz.: İmam Malik b. Enes, el-Müdevvenetü'l-Kübra (Sahnun b. Said et-Tenuhi'nin Abdurrahman b. Kasım'da gelen rivayeti), Daru'l-Kütübi'l-Ilmiyye, Beyrut-1415/1994, 1. baskı, s. 1/579 vd.

[111] Akyüz, Mukayeseli İbadetler, 4/368.

IV. KURAN TERCÜMESİYLE TİLAVET

Kur'an-ı Kerim'in mücerret kıraatı bir ibadettir ve her harfi için sevap yazılır. Zira şu rivayet bunu gösterir: مَنْ قَرَأ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ الله فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا لَا أَقُولُ آلم حَرْفٌ وَلَكِنْ أَلِفٌ حَرْفٌ وَلَامٌ حَرْفٌ وَمِيمٌ حَرْفٌ "Allahın kitabından kim bir harf okursa ona bu sebeple bir hasene yazılır. Her hasene de 10 ktıyla karşılık görür. Ben elif-lâm-mîm bir harftir demiyorum. Fakat diyorum ki: elif bir harftir, lâm bir harftir, mîm bir harftir."[112]

Acaba tercümeler de aynı kategoride değerlendirilir mi? Değerlendirilemediği noktasında cumhur ittifak etmiştir.[113] Fakat tercüme okumanın sevapsız kalmayacağı da kesindir. Zira yapılan ameliye ile Cenâb-ı Allahın kitabı anlaşılmaya çalışılmaktadır.[114] Bu sebeple yapılan iş, Allah katında makbul bir iştir. Dolayısıyla sevabı muhakkaktır.

Gerçi Kur'anın okunmasının ibadet kabul edildiği, anlamayı artırma maksadıyladır. Buradan hareketle, anlaşılmayan tilavetlerin ilahî maksada uymadığı söylenebilir. Fakat, tercümelerin aslına eşit olduğunu söyleyemeyeceğimize göre, önemli olan orijinal metinle buluşmadır. Zira meallerdeki okuduklarımız, mütercimlerin ilâhi kelamdan anladığı kadarıyla olan kısımdır. Halbuki insanları bunlara yönlendireceğimize, orijinalini anlama gayretine yönlendirsek, hem anlamaları hem de tilavetleri beraberce yakalanmış olur. Herhalde tilavetteki asıl maksat da budur ve böyle yapılan tilavet tam bir ibadet olur.

---

[112] Tirmizi, Kitabü Fedaili'l-Kuran, Babü ma-Cae fi-men Karae..., no: 1910, s. 5/175-176.

[113] Bkz.: el-Leknevi, Muhammed Abdülhalim b. Mevlana Muhammed Eminullah el-Ensari, Kameru'l-Akmar ala Nuri'l-Envar – Şerhu'l-Menar, İhsan Kitabevi, İst.-1986, s. 14.

[114] Aydar, 399.

Ama hiçbir zaman, mesela yeni müslüman olmuş bir Fransıza Kur'anın Arapçasını verip de, böyle ibadet yap diyemeyiz veya dememeliyiz. Onun yerine bir Fransızca meal vererek Kuran bilgisini artırmayı hedefleriz. Belli bir İslâmî bilgi seviyesine ulaştığı zaman, orijinalini okumada ayrı bir nafile ibadet sevabı bulunduğunu, zaten asıl maksadın ilahî beyanı kendi orijinalliği içinde okumak olduğunu belirtir ve mütercimlerin anladıkları kadarıyla tercüme yaptığını, dolayısıyla yanılabileceklerini ifade ederiz.

Böyle bir ayırımın yine şu sonucu vardır: Mesela ölen bir insana Kuran okunduğunda azabın hafifleyeceğine dair rivayet vardır.[115] Bu rivayetler asılarının okunmasını gerekli kılar. Çünkü mealler Kur'an sayılmaz. Yine bu manada; اقْرَؤُا يس عَلَى مَوْتَاكُم Ölülerinize Yasin suresini okuyunuz"[116] diye bir başka rivayet vardır. Fakat bu kıraat Kur'an tercümesiyle olmaz. Zira tercümesi Kur'anın aynı değildir. Aksine o Kuran'dan anlaşılan bazı manalardır. Fakat verdiğimiz önceki örnekten de anlaşılacağı üzere, bazen tercüme ve tefsir okumak, orijinalini okumaktan daha sevap olabilir. Yalnız bu durum ayrı, Kur'anın orijinalini okumanın ibadet oluşu ayrı bir meseledir.

---

[115] İbni Hanbel, Müsnedü Ğadif b. el-Hars, 4/105.

[116] Ebu Davud, Kitabü'l-cenaiz, Babü'l-kırae Inde'l-meyyit, no: 3131, s. 3/489.

Üçüncü Bölüm

NAMAZLARDA TÜRKÇE

NAMAZLARDA TÜRKÇE

Namaz; iftitah tekbiri, kıyam, kıraat, rüku, sücud ve kade-i âhire gibi rükünleri; fâtiha, tahiyyât veya kunut okunması gibi vacipleri; sübhaneke, salli-bârik, tekbir, tesbih ve dua gibi sünnetleri içeren bir ibadettir. Bu sebepten meseleyi incelerken bu detaylara göre tasnif ve tespit yapacak ve ona göre ele alacağız.

I. KIRAATİN TÜRKÇE OLMASI

Kıraatin Türkçe olması meselesini bir normal şartlara göre, bir de zaruret durumuna göre iki şekilde ele almak gerekir. Sırasıyla görelim:

A. Normal Şartlarda

Kıraat namazın erkânındandır ve kıyam halindeyken Kuran okumayı ifade eder. Bu durum ise kıraatin farziyetini gösterir. Bu konudaki deliller şunlardır:

1. Bir rivayete göre Ebu Hureyre şöyle demiştir: "Her namazda kıraat gerekir. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bize duyurduğunu ben de size söylüyorum. Gizlediklerini de gizliyorum:

وَمَنْ قَرَأَ بِأُمِّ الْكِتَابِ فَقَدْ أَجْزَأَتْ عَنْهُ وَمَنْ زَادَ فَهُوَ أَفْضَلُ. "Ümmü'l-Kur'anı okuyana o yeter, Kim artırırsa daha da güzelini yapmış olur."[117]

Bir başka rivayette ise Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır: لاَ صَلاَةَ إِلاَّ بِقِرَاءَةٍ "Kıraatsız namaz olmaz"[118]

Yine bir keresinde mescide girince namaz kılan bir bedevi gördü. Namazı eksik eda ettiğini müşahade edince, üç kere tekrar ettirdi. Sonra buyurdu ki: إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلاَةِ فَكَبِّرْ ثُمَّ اقْرَأْ مَا تَيَسَّرَ مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ "Namaza kalkınca önce tekbir al, arkasından da bildiğin ayetleri oku."[119]

Türkçe ibadet meselesi en çok kıraatin Türkçe olması şeklinde anlaşılmış ve fıkıh bitaplarına da böyle girmiştir. Mezheplere göre farz veya vacip olarak değişen ve rekat için gerekli olan kıraat; Fatiha suresiyle, artı bir sure veya asgari en küçük sure büyüklüğündeki bir ayet okumakla tamam olmaktadır. Çünkü Hanefilere göre kıraattaki farz miktarı, فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ "Kur'andan bir miktar okuyunuz" ayetine[120] göre az da olsa okunacak bir miktar Kur'andır. Fakat Mâliki, Şâfii ve Hanbelî mezheplerine göre mutlaka Fatiha suresi okunmalıdır. Çünkü Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem), كُلُّ صَلاَةٍ لاَ يُقْرَأُ فِيهَا فَهِيَ خِدَاجٌ "Fatiha okunmadan kılınan her namaz eksiktir" buyurmuşlardır.[121] Bir diğerinde ise; لاَ صَلاَةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِأُمِّ الْقُرْآنِ "Fatihasız namaz kılanın namazı olmamıştır"[122] buyurmuşlardır. Ayrı bir defasında da, مَنْ صَلَّى صَلاَةً لَمْ يَقْرَأْ فِيهَا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فَهِيَ خِدَاجٌ "Her kim namazı kılar da Ümmülkuran'ı okumazsa

[117] Müslim, Kitabü's-Salat, Babü Vücubi Kıraati'l-Fatiha, no: 43, s. 1/297)
[118] Müslim, Kitabü's-Salat, Babü Vücubi Kıraati'l-Fatiha, no: 42/396, s. 1/297.
[119] Müslim, Kitabü's-Salat, Babü Vücubi Kıraati'l-Fatiha , no: 45(397), s. 1/398.
[120] Müzzemmil suresi, 73/20.
[121] İbni Hanbel, Müsnedü Ebi Hürayra, 2/478.
[122] Müslim, Kitabü's-Salat, Babü Vücubi Kıraati'l-Fatiha, no: 36, s. 1/295.

namazı sahih değildir" şeklinde[123] beyan buyururlar.[124] Hatta İmam Şâfii'ye göre Fatiha'dan bir harf eksik bile okunsa namaz olmaz, dolayısıyla iadesi gerekir.[125]

Burada akla gelen ilk soru, farz olan kıraat miktarı yerine, herhangi başka bir dildeki mealinin okunup okunamayacağıdır. Bu noktada Şiiler dâhil, Mâliki, Şâfii, Hanbeli ve Zâhirilerin görüşü okunamayacağı şeklindedir.

Hanefilerin de muteber ve kuvvetli görüşü budur.[126] Zira İmam Ebû Hanîfe'nin zarurete binaen fatiha suresinin Farsça mealinin kıraat olarak okunacağı görüşünden icmaya rücu ettiği, riveyetlerin kuvvetli olanıdır. Zaten rücu etmese de masumluğu söz konusu olmadığından, görüşü terk edilebilir.[127]

Kuran lafız ve manadan oluşmaktadır. Mana kısmı bütün eksikliklerine rağmen meallerle ifade edilmeye çalışılsa bile, lafızlarının orijinal Kur'an lafızları olmayışından, mezkur şekildeki namaz sahih olmaz. Çünkü Cenâb-ı Allah bir ayet-i kerimede; وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَى عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ "Kulumuz Muhammed'e indirmiş olduğumuz Kur'anda

---

[123] Müslim, Kitabü's-Salat, Babü Vücubi Kıraati'l-Fatiha, no:35 (334), s. 1/295.

[124] Ceziri, el-Mezahibü'l-Erbaa, 1/228-231; el-Cessas, Ebu Bekr Ahmed b. Ali er-Razi (370), Ahkamü'l-Kuran, Tahric: Abdüsselam Muhammed Ali Şahin, Daru'l-Kütübi'l-Ilmiyye, Beyrut-1415/1994, 1. baskı, s. 3/628; İbni Kudame, Muğni, 1/485-486.

[125] Kasani, Bedai, 1/160; Zühayli, el-Fıkhü'l-İslâmi ve Edilletüh, 1/645-646.

[126] Bkz.: Şafii, Risale, 31; İbni Kudame, Muğni, 1/487-489; Hamidullah, İslâm'a Giriş, 371-372; Tusi, Hilaf 1/107; Zühayli, 1/655; Akseki, Namaz ve Kuran, 423-424, 433; Musa, Muhammed Yusuf, el-İslâmü ve'l-Hayat, 212-214; Hınn, Eserü'l-İhtilaf, 380.

Yine bkz.: 9 Ramazan 334/23 Mart 1926 tarihli, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Türkçe namaz kıldıran Cemal Efendi'yi vazifeden azil gerekçesine ve Başkan Rifat Börekçi'nin imzası için bkz.: Altuntaş, 105-106.

[127] Reşid Rıza, Tercemetü'l-Kuran, 7.

bir şüpheniz varsa, siz de onun en kısa bir suresinin bir mislini getiriniz. Bu hususta Allahtan başka mabutlardan yardım da isteyiniz. Eğer iddianızda haklıysanız böyle yapınız. Bunu yapamazsanız -ki yapamayacaksınız- yakacağı insanlar ve taşlar olan ve kâfirlere hazırlanmış olan cehennemden korkunuz." buyurur.[128] Diğer bir ayette ise; قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا "De ki: Eğer insanlar ve cinler, bu Kuran'ın bir mislini getirmek üzere toplansalar, üstelik birbirlirene yardımcı da olsalar, kesinlikle bir mislini getiremezler" ferman eder.[129] Bu âyetlere binaen Ahmet Hamdi Akseki, yapılacak olan tercüme ve tefsirlere Kuran denemeyeceğini, hatta gerçek bir tercüme ve tefsir bile denemeyeceğini söyler ki doğrudur.[130] Öyleyse Kuran olmayan ve benzeri de olamayan bir tercüme onun yerine konabilir mi?! Elbette konamaz.[131]

Ayrıca Kuran-ı Kerim'de Cenâb-ı Allah: وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ "Ey Rasülüm! Uyarıcılardan olasın diye Cebrail onu kalbine açık bir Arapça ile indirmiştir"[132] buyurmaktadır. Buna göre Kur'an, Allahın Cebrâil vasıtasıyla Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gönderdiği, kitaplarda yazılı olan, tevatürle nakledilen, okunmasıyla ibadet yapılan muciz ve veciz kelamdır ki, nazım ve manadan ibarettir. Bu tarifte usulcüler, fukaha ve Arapça dilbilimcileri ittifak etmiştir.[133] İmam Şâfii'nin dediği gibi, Farsça dâhil başka

---

[128] Bakara suresi, 2/23-24.

[129] İsra suresi, 17/88.

[130] Namaz ve Kuran, 418.

[131] Yine bkz.: Keleş, Ahmet, Türkçe İbadet, Balıkesir Müsbet ve Manevi İlimler Vakfı Y., Balıkesir-1938, s. 14-16.

[132] Şuara 26/192-195; yine bkz.: Nahl 16/103; Fussılet, 41/3; Ra'd, 13/37; Taha, 20/113; Zümer, 39/28; Şura, 42/7; Ahkaf, 46/12.

[133] Subhi es-Salih, Mebahis fi-Ulumi'l-Kuran, Dersaadet baskısı, İstanbul, tarihsiz, s. 21.

dillerde yapılan tercümeler insan kelamıdır. Dolayısıyla bunlar nazım ve manasıyla ilahî beyanı karşılayamaz. Dolayısıyla Kur'an, ruhla cesedin beraberce hayatı oluşturması gibi lafız ile mananın bütününden oluşmaktadır. Bunlardan birisi ise tek başına yetmez.[134]

Bir ayet-i kerimede, أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا "Kur'anı düşünmüyorlar mı? Eğer o Kur'an Allah-dan başkası tarafından gönderilseydi, içinde çelişkiler olurdu"[135] buyrulmaktadır. Tercümelerde ittifak edebilmenin imkânsızlığı düşünülürse, icma edilen mevcut Kuran'dan başkasının kendi yerine konamayacağı açıkça ortaya çıkar. Zira aslı dışında hiçbir mealde ittifak olunamaz.

Meselenin ayrı bir yönü, mütercimlerin asgari müellif kadar bilgili olmasıdır ki, maksadı tam ifade edebilsinler. Kıyamete dek insanlara hitap edecek şekilde nâzil olan Kur'anın tercümesine kalkan bir şahsın, Cenâb-ı Hak kadar bilgili olabileceği ise muhaldir. Öyleyse hiçbir zaman tam bir tercüme yapamaz.

Bunun yanında dil açısından da asgari eşitlik gerekir ki, orijinal eserdeki güzellik olduğu gibi aktarılsın. Halbuki Türkçe Arapçaya göre çok açıdan daha geridir.[136] Zira Arapça 1400 yıldır grameri oturmuş ve değişmemiş bir dildir. Üzerinde yazılan eserler daha fazladır. Belagati yüksek ve ifade gücü üstündür.

Üstelik aynı dili kullanan ediplerin eserleri bile, o dildeki kudretlerine göre değişmektedir. Bu noktada Kuran-ı Kerim'in nazmını koyanın Cenâb-ı Allah olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla Onun beyanına denk bir ifade mümkün değildir.

---

134 Bkz.: Serahsi, Mebsut, 1/37; Yine: Usul, 1/279; İbni Kudame, Muğni, 1/486-487; Sağman 103; Abdülali Ensari, Fevatihü'r-Rahamut, 3/7-8.
135 Nisa, 4/82.
136 Sağman, 104-107.

Bu gerçekler de Kur'anın kelime kelime, harf harf eşit bir tercümesinin olamayacağını gösterir ki, biz buna harfî tercüme diyoruz. Ama maksadını ifade etmeye çalışan tefsirî mealler olabilir ki, bunda fayda vardır. Fakat neticede herkes Kur'anı ancak seviyesi kadar anlayıp aktarabilir.[137]

Lafız ve mananın beraberce Kur'anı oluşturduğu düşüncesi ve kabulü, onun manasının muhafazası adına çok önemli olmuştur. Çünkü eğer Kuran sadece mana olarak kabul edilseydi, lafızlarla delalet ve ihticâc yolu tıkanırdı. Muhtemelen zamanımıza gelmeden bir tahrifata da maruz kaldı.[138]

Zaten her asırda çıkan yeni yeni manalar, ancak Şâri Teâla'nın seçtiği lafızlardan çıkabilir, onların tercümelerinden değil. Kur'an bu yönüyle de ayrı bir mucizedir. Bu sebepten İbni Hazm orijinal Arapçası dışında kıraat yapanların fâsık olacağını, bu hareketin de Kur'anı tahrif manasına geleceğini söylemektedir.[139] Hâricilerin son uzantısı İbâdiye de bu görüştedir.[140]

Dolayısıyla, فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ "Kur'andan kolayınıza geleni okuyunuz"[141] ayetiyle kastedilen mana, kendisinin Arapça olan nazmıdır. Bu ayeti zikredenler arasında özellikle İmam Şâfii'yi anmak gerekir. Ona göre, namazda yetecek miktar sadece Kur'andan okunur. Yani Kur'an dışından okunmaz. Ayetin mefhûm-u mahâlifine bakılınca, "Farsça tercümesi Kuran değildir ki, namazda okunabilsin!..." denmektedir.[142] Zira başka

---

137 Sağman, 109-110.

138 Ergene, 36.

139 Muhalla, 3/254.

140 Kitabü'n-Nil, 127-145.

141 Müzemmil, 73/20.

142 Bahaüddin, Mehmed, Türkçe Namazın Delilleri, (Cündioğlu, Türkçe İbadet), 174; Reşid Rıza, Tercümetü'l-Kuran, 20; Şirbini, Muğni'l-Muhtac, 1/159.

beyanlar onun yerini tutamaz. Zaten sahabe de bundan farklı anlamamıştır.[143]

Bu sebepten, namaz kılarken ayetlerin manasını tefekkür etmek ve anlayarak ruhî derinlik kazanmak; terk edilmesi namazı bozacak zaruri bir vecibe değil, sadece efdal olandır. Dolayısıyla bu derinliğin olmaması namazı bozmaz. Bu eksiklik ise namaz dışındaki tefsir ve türcüme okumalarıyla giderilebilir.[144] Yani alternatifsiz bir durum değildir ki, sadece iddia edilen tek şekil olan Türkçe ve sair anadiller üzerinde ısrar edilsin.

Fakat bu noktada Ebû Hanîfe'den gelen tercüme ile namazın olacağına dair bir görüşü destekleyen Kâsâni gibi bazı fakihlerin olduğunu belirtelim. Bu görüş sahiplerinin bir kısmı bunu mutlak cevaz olarak görürken, diğer bir kısmı ise zaruret sebebiyle caiz kabul etmektedir. Bunlar da İmameyn gibi düşünenlerdir.

Kur'anın aslı manasıdır diyenlerin delilleri:

Mutlak olarak Kuran tercümesi ile namazı caiz gören bazı şahıslar açısından[145] Kur'anın aslı manasıdır. Bu görüşlerini şu şekillerde delillendirirler:

1. وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا لَقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ "Eğer biz onu başka bir dilde Kuran yapsaydık, ayetleri açıklansaydı ya, diyeceklerdir"[146]

---

[143] el-Kasımi, Cemaleddin, Mehasinü't-Te'vil, Çev.: Sezai Özel, İz Y., İst.-1990, s. 248-249.

[144] Ogan, Raif, Kuran'ın Tercümesi Kuran Değildir (Besim Atalay'a Cevaplar), (Cündioğlu, Türkçe İbadet) s. 395.

[145] Türkiye'de bu konuda müstakil eser yazarak savunan Besim Atalay'dır. Kitabının ismi Türk Dili ile İbadet'tir. Bunun mukabilinde görüş beyen edenlereden ilmî standarttaki tek eseri yazan da Ahmet Hamdi Akseki sayılır. Eserinin ismi ise Namaz ve Kuran'dır. 1950'ye kadar ki büyük tartışma dönemi içerisinde Atalay'ın bu noktadaki fikirleri için bkz.: Kuran Türkçeye Çevrilmez mi?, Atalay, Besim, (Cündioğlu, Türkçe İbadet): 358, 362; Altuntaş, 117.

[146] Fussılet, 41/44.

ayeti, Kur'an bir başka dilde indirilmiş olsaydı yine Kuran olacağını göstermektedir. Dolayısıyla asıl olan manadır ve lafızların önemi azdır.

Bu görüşte açık bir faraziyenin olduğu kesindir. Faraziyeye hüküm bina edilmesi ise akıl ve hakikate uygun düşmez.[147] Bu sebeple önemli olan mevcudu görmek ve ona göre uygun hükmü bulmaktır. Bu ise Kur'anın Arapça olmasıdır.

إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ "Anlayıp düşünesiniz diye biz onu Arapça bir Kuran yaptık"[148] manasındaki ayetlerin, başka dildeki tercümelerin Kur'an olmayacağını göstermeyeceği yolundaki yorumlar ise, oldukça zorlama ve hakikate aykırıdır. Daha çok denileni ispat gayretine benzemektedir.[149] Sanki bu zevat, Kur'andaki bir başka ayetle, başka dillerdeki çevirilerin Kur'an olamayacağına dair başka bir tasrih beklermişler gibi bir portre çizmektedirler.

Halbuki açık beyan edilen lafızları, Yahudilerin Hz. Musa'dan inek tariflerini sorarcasına sağa sola bükmeye ne gerek vardır?![150] Üstelik Kur'an kendisini pek çok yerde açık ve seçik

---

147 Altuntaş, 42-43.

148 Zuhruf, 43/3.

149 Bkz.: Kasani, Bedai, 1/112-113.

150 Hz. Musa kavmine "Allah bir sığır kesmenizi emrediyor" deyince, Yahudiler "Bizimle alay mı ediyorsun?" diyerek karşılık verdi. Musa (as) ise bir peygamber vakarıyla: Ben cahil miyim?! sözüyle muhakebele etti. Bu sefer "Dua et de Allah bize onun nasıl olduğunu açıklasın" dediler. Musa da; Allah diyor ki o ne yaşlı ne de körpe, ikisi arasında bir inek, dedi ve emredileni hemen yapmalarını istedi. Bu defa da Yahudiler, dua et de Rabbin bize onun rengini açıklasın, dedi, Musa da: Sarı renkli, parlak tüylü, kendisine bakanların içini açacak bir inek, dedi. Bu da yetmemişçesine, Musa'ya: Rabbine dua et de, o nasıl bir sığırmış biraz daha açıklasın, dediler. Bu sefer Musa; henüz boyunduruk altına girmeyen, çift sürmeyen, ekin sulamayan, serbest dolaşan, renginde hiç alacası bulunmayan bir inektir, diyerek Rabbin emrini açıkladı. İşte şimdi gerçeği anlattın dediler. Bunun üzerine kestiler, ama neredeyse kesmeyeceklerdi. (Bakara, 2/67-71) Halbuki başta emre uyup herhangi bir inek kesselerdi, iş bitmişti ve kendilerine düşen görevi yapmış olacaklardı.

manalı olarak ifade ederken,[151] felsefe yaparak mefhûm-u muhalif getirme gayretinin hiçbir manası yoktur. Zaten böyle bir anlama ihtiyaç da yoktur. Zira manayı düzüne anlamak varken, tersine çekmenin fayda ve kolaylığı izah edilemez.[152]

Ayrıca, bir metnin diğer bir dille ifade edilmesi ve bunun aynıyla % 100 eşit olması mümkün değildir. Binaenaleyh Kuran'ın aynıyla çevrilemeyeceği ittifak edilen bir husus olduğuna göre, hiçbir tercümeye de Kur'an denemeyecektir. Çünkü Tercümeler ya kelime kelime, ya da ifade ettiği manaları aktarmak suretiyle olur. Fakat hiçbir zaman "Tercüme eşittir Kuran" değildir. Çünkü ilmî ifadesiyle harfî olsun, tefsirî olsun, Kuran tercemelerinin her ikisi de mütercimin anladığı kadarıyladır. Ayrıca Kuran Arapçadır. Dolayısıyla Türkçe Kuran olamaz. Ancak Türkçe meali olur. Üstelik Kuran beyanı Arapça olarak bile başka kelimelerle ifade edilse, Kelamullah olmaktan çıkar. Çünkü orijinalindeki mucizelik ve vecizliğin başka kelime veya dille ifade edilemeyeceği açık bir gerçektir.

---

[151] Bkz.: Şuara, 26/195; Kamer, 54/22,32,40.

[152] Söylenenden onun ters anlamını çıkarmaya mefhum-u muhalefet denir. Mesela; cebimde üç lira var, diyenin; daha fazla parası olmadığı anlaşılır. Bunun diğer ismi delilülhıtâbtır. Fakat bu delalet sadece bir zan ifade eder. Buna rağmen cumhur bununla ameli kabul ederken Hanefiler kabul etmez. Bunda Cumhurun gayesi, Şâri'in maksadını bütün yönleriyle ortaya koymak iken; Hanefilerin maksadı, Onun muradının net olarak kestirilemeyerek hata edilmesinden çekinmektedir. (Karaman, Hayreddin, Fıkıh Usulü, Ahmed Said Mtb., İst.-1964, s. 80-83; Şaban, Usulü'l-Fıkh, 406 vd.; Zeydan Abdülkerim, Usulü'l-Fıkh, Çev.: Ruhi Özcan, İFAV Y., İst.-1993, s. 342 vd.) Fakat buradaki gariplik; cumhurun mefhum-u muhalefeti kabul etmesine rağmen mantukla yani Kur'anın orijinal ibaresiyle amelde ittifakı varken, Hanefilerden bazılarının mezheplerindeki baskın görüşün aksine olarak mefhum-u muhalefet cihetine gitmesidir. Halbuki onlarda mefhum-u muhalefet delil sayılmamaktadır. Ayrıca mefhum-u muhalife kendinden daha güçlü bir delalet olmadığı zaman başvurulur. Burada ise daha güçlü delaletler buna ihtiyaç bırakmadan meseleyi çözmektedir. Dolayısıyla bu görüşü kabul eden bazı Hanefilerin tutumu hem mezhepleriyle, hem de Usul-ü Fıkhın ana kaideleriyle çelişmektedir.

Öyleyse bu durum; لِيُبَلِّغْ الشَّاهِدُ مِنْكُمْ الْغَائِبَ فَلَعَلَّ الْغَائِبَ أَنْ يَكُونَ أَوْعَى لَهُ مِنْ الشَّاهِدِ "Duyanlar duymayanlara ulaştırsın. Zira ulaştırdıklarınız belki daha iyi anlar"[153] hadisi kapsamında ele alınmalıdır. Yani Kur'anın aslının yerini hiçbir şey tutmayacaktır. Yine hiçbir şekilde tercüme edilemeyececeği müsellem olan müteşabih ve huruf-u mukattalar vardır.[154]

فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ "Kur'andan kolayınıza geleni okuyunuz"[155] ayetine göre de, kıraata konu olabilecek metnin, muhakkak Kur'andan bir parça olması gerekmektedir.[156] Tercümeye Kur'an denemeyeceğine göre, Kuran metni dışında kıraat yerine geçecek başka bir şey bulunamaz.

2. Kur'anın asıl tarafının manası olduğu, dolayısıyla buna delalet eden tercümelerin kıraat yerine geçeceği noktasında getirilen bir delil de şu iki ayettir. Bunlardan birincisinde Cenâb-ı Allah, وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ "O (Kuran) daha öncekilerin kitaplarında da vardı"[157] diğerinde ise, إِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَى صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى "Bu (Kur'an) elbette ilk sahifelerde, yani İbrahim ve Musa'nın sahifelerinde de vardı"[158] buyurmaktadır. Buna göre Kur'anın aslı levh-i mahfuzdaki manasıdır. Bu sebepten onun nazmı bağlayıcı değildir. Hatta Kâsâni, Ebû Hanîfe'nin bu sebepten Kuran'a mahluk diyemediğini, Zira Arapça ibarelerin kelamullaha sadece delalet ettiğini, dolayısıyla buna başka dillerin de delalet edebileceğini söylemiştir.[159]

---

153 Ahmed, Müsnedü Ebi Bekre Nüfey' b. el-Hars b. Kelde, 5/39.

154 Bkz.: Yazır, Elmalı Muhammed Hamdi, Hak Dini Kuran Dili, Sadeleştirenler. İsmail Karaçam-Emin Işık-Nusrettin Bolelli-Abdullah Yücel, Zaman Y., İst., s. 1/2 vd.; Reşid Rıza, Tercümetü'l-Kuran, 12-35 vd.; Yine eş-Şatır'ın görüşleri için bkz.: Altuntaş, 175.

155 Müzzemmil, 73/20; İsra, 17/78,110.

156 Cessas, 2/268, 274, 3/628-629

157 Şuara, 26/196.

158 A'la, 87/18-19.

159 Bedâi, 1/112-113.

Acaba, gerçekten Kuran bütünü evvelkilerin sahifelerinde var mıydı? İlk bakışta Şuara suresi 196. ayetin sibakı bu görüntüyü vermektedir: وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الأَمِينُ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الأَوَّلِينَ "Muhakkak o (Kuran) âlemlerin Rabbinin indirmesidir. Onu, apaçık bir delille, uyarıcılardan olman için kalbine Cebrail indirdi. O öncekilerin kitaplarında da vardı."[160]

Zamirlerden ilk ikisi (yani o) zaruri olarak Kuran'a delalet eder. Zira uyarıcılardan olması için Hz.Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kalbine indirilen Kuran'dır. Bunda şüphe yoktur. Üçüncü (o)'yu da ayetlerin akışına göre Kuran olarak almak tabii görülmektedir. Ancak Kuran'ın bütünü buna izin vermemektedir. Zira Kuran, tarihî olarak sözü edilen semavî kitaplardan sonraki dönemlere ait olayları da gündeme getirmektedir. Mesela Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashabının yaşadığı olayları da ele almaktadır. Yine içinde Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in zatına hitaplar vardır. Bunların önceki kitaplarda varlığı düşünülemeyeceğine göre, acaba üçüncü zamir neyi gösteriyor. O da ya "Kuran'ın varlık zikri" ya da "nâzil olacağıdır" ki; Kurtubî birinci[161] Zemahşerî de ikinci[162] manayı almıştır.[163]

Öyleyse Kur'anda bulunan ve önceki kitaplarda olan şey nedir? İbn Hazm'ın da dediği gibi bu, Kuran'ın hidayete erdirmek üzere getirdiği genel mesajdır. Eğer biz "Kuran önceki

---

[160] Şuara, 26/192-196.
[161] el-Câmi li-Ahkâmi'l-Kuran, 8/138.
[162] el-Keşşaf, 3/335.
[163] Yine bkz.: el-Meverdi, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib el-Basri, el-Havi'l-Kebir-Şerhu Muhtasari'l Müzeni, Tahkik ve talik: Ali Muhammed Muavvid - Adil Ahmed Abdülmevcud, Daru'l-Kütübil-Ilmiyye, Beyrut, Altuntaş, 36-37; Reşid Rıza, Tercemetü'l-Kuran, 21-22, 1414/1994, I. Baskı, s. 2/144.

kitaplarda vardı" dersek; bu, Kuran'ın Hz Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e mahsus olmadığı sonucunu çıkarır ki, bil-icma bâtıl bir neticedir. Zaten tercümenin de Kuran gibi mucize olması mümkün değildir. Dolayısıyla o, Kuran'ın aynısı kabul edilemez.[164] Eğer iddia edilen mana çerçevesinde düşünülürse; Kuran, Tevrat ve diğer semavi kitapların tercümesi olur ki, durum icma ile böyle değildir.[165]

Bilgisi olan bir kimse, Kuran manalarının önceki kitaplarda bütünüyle yer aldığını söyleyemez.[166] O halde İmam Ebû Hanîfe bunu nasıl söylemiştir? Zemahşerî ve İbn Hazm'a göre, bunu o söylememiş, fakat sonrakiler onu Ebû Hanîfe'ye meletmiştir.[167]

Meseleye kelamî açıdan yaklaşıp, her dilin ilahî hitabın levh-i mahfuzdaki aslına delalet edebileceğini söylemek ise sadece bir yorum olur.[168] İbadet gibi içtihat kabul etmeyen bir konuda, icma ile yoruma başvurulamaz. Dolayısıyla zahirî emirlerin Kuran'ın nassına yapışmayı emrettiği bir noktada cumhur da icma etmişken, ayrılmanın ne bir manası ve ne de bir faydası vardır! Aksine; bidat çıkarma, müslümanların birliğini bozma, emredileni yapmama ve dine ittibada gevşeklik gösterme gibi zararları sözkonusudur.

Mucizeliği ve vecizliği sadece Arapça orijinalinde görmeyip, her dildeki mukabilinde görmek gibi; bu konuda ayetlerde emredilenin "Benzerini getirebilme meydan okuyuşundan"[169], diğer milletlerin de muhataplığını tespit edip kendi dillerinde Kuran

164 Hınn, Eseru'l-İhtilaf, 387-388.
165 Reşid Rıza, Tercemetü'l-Kuran, 26 vd.
166 Akseki, Namaz ve Kuran, 429-430.
167 Keşşaf, 3/335; Muhalla, 3/254.
168 İmam-ı Azam'ın görüşü için bkz.: Kasani, Bedai, 1/112-113; Altuntaş, 141.
169 Bakara, 2/23-24; İsra, 17/88.

oluşturabileceği gibi akıl ve mantıktan uzak zorlamalara girmeye gerek yoktur.[170]

Benzerinin getirilemeyeceği meydan okuyuşu, Arapça bir benzerinin getirilemediği ve getirilemeyeceği, dolayısıyla Türkçe veya başka herhangi bir dilde de benzerinin getirilmeyeceğini gösterir. Zira bu ayetin sarih ifadesinde vardır.[171] Dolayısıyla yine mevcut Kuran'dan başkası olamaz ve namazda da sadece orijinal metni okunur.

Binâenaleyh cumhurun anlamadığı tarzda ayetleri yorumlayarak yeni Kur'an parçaları oluşturmak ve bunları Mushaf-ı Şerif'in yerine koymak mümkün değildir. Zira bu safsata; "Pek çok Kuran vardır veya olabilir" gibi bir netice oluşturur ki, aklen ve naklen kabul edilemez. Zira tek bir Kuran vardır ve o da Arapçadır. Ve o bütün dillere imkan nisbetinde mealen veya tefsiren tercüme edilebilir. Ama bu emallerin aslını tutamayacağı kesin olduğundan hiçbir zaman kelamullah olan vahy-i münzelin aynısı olamaz ve kendileriyle de kıraat yapılamaz. Zaten meseleyi bu yönüyle düşünen Şâtıbi, mükemmel bir tercümenin Kuran için sözkonusu olamayacağını söyler. Fakat ilahî hidayetin gereği, elbette ifade etmek istediği gerçekler itibarıyla diğer dillere çevrilmesi zorunludur.[172] Fakat bu çevirilerin tamamıyla Kur'ana eşit olacağı sonucunu doğurmayacağı gibi, ondaki manaların dışında bir şey olması da mümkün değildir.

Dolayısıyla, tercümelerin kıraat yerine geçeceği noktasında getirilen bu delil yeterli değildir ve Kuran'ın herhangi bir dildeki manasının kıraat yerine geçeceğini göstermez. Zaten bütünüyle

---

170 Serahsi, Usul, 1/282; Altuntaş, 38-33.
171 Bakara, 2/23-24.
172 Muvafakat, 2/377-379.

fukaha, usulcü ve tefsircilerin mana ve nazım olarak beraberce kabul ettiği nokta, Kuran'ın sadece mana boyutuna indirilmesinin caiz olmayacağıdır.

Ayrıca böyle bir kabul, tefsir ve İslâm hukuku açısından elfazın bağlayıcı olmaması gibi son derece tehlikeli ve keyfiliklere yol açan sonuçlar doğurur.

Yine böyle bir hareket, ulemanın Kuran'a ait bir harf bile değiştirmenin küfrü mucip olacağı sözlerine aykırıdır.[173]

Yalnız burada yeri gelmişken Kuran'ın tercümesi aslının yerine geçebilir mi? sorusuna ciddi bir cevap vermekte fayda vardır. Gerçi geçen kısımlarda kısa ve özlü cümlelerle atıfta bulunduk ama onların yetmeyeceğini düşünüyoruz.

Kuran'ın Tercümesi Aslına Eşit midir?

Bu konuda son Osmanlı ŞeyhülİslâmıMustafa Sabri şunları söyler: Kuran-ı Kerim'in mâhiyet-i hakikiyesi, belağat-ı îcazkarisinin müstenidi bulunan kendi elfazı ile kaim olduğundan; başka elfazın türlü türlü manalara kabiliyeti itibarıyla, o manalardan hangisinin bizatihi murad-ı ilahî olduğu katiyetle kestirilemeyeceği için, muhtelif manalara göre husule gelecek muhtelif tercemelerden muayyen bir terceme hakkında Kuran olma hükmü verilemez.

Vakıa, ictihatların ihtilafına göre, eimme-i din tarafından âyat-ı Kuraniyyeye muhtelif manalar verilerek onlardan herbiri bir hükm-ü şer'îye kaynak addedilmiş ve mezâhib-i İslâmiye mensuplarınca o hükümler mamulün bih tutulmuş bile olsa; Kuran-ı Kerim'in metnindeki vahdet, şimdiye kadar olduğu gibi muhafaza edilmiştir. Eğer her mezhebin Kuran-ı Kerim'e ait telakkisine göre ibâre-i Kuraniyyenin tebeddülüne meydan

173 Ergene, 64-65.

verilecek olursa, mesela Hanefilerin namazlarda okuyacağı Kuran ile Şâfiilerin namazlarında okuyacağı Kuran başka olmak ve binnetice fırak-ı muhtelife-i İslâmiye'den herbirinin ayrı ayrı kitabı bulunmak icap eder.

Müslümanların kitabındaki vahdeti temin ve teyit ile kitabullaha arız olabilecek en küçük bir şüpheyi o sahadan uzaklaştırmak vazifesine dikkat ve itina maksad-ı ulviyesiyle, Kuran-ı Kerim'i Cenâb-ı Peygamberden tevatüren menkul olan ibareye hasreden ve "Gayr-ı mütevatir Kuran değildir" diyerek kesip atan ulemay-ı İslâm, hatta İbni Abbas, İbni Mesud ve İmam Ali gibi ecille-i ashab tarafından, Kuran-ı Kerim'in ibaresi hakkında varid olan cumhur-u ashab-ı kiramın adem-i muvafakatiyle hadd-i tevatüre baliğ olmayan ve kıraat-ı şâzze namı verilen kıraat-ı hususiye, bazen ahkâm-ı şer'iyye için bir vesikay-ı fıkhiyye addolunmak ve bazen de kıraat-ı mütevatirenin tefsiri makamında telakki edilmek üzere, manaları ile Kuran gibi nazar-ı itibara alındıkları halde bile bu kıraatlar üzerine namazda tilaveti tecviz etmemişken, şunun bunun tarafından tanzim olunacak ve bugün beğenilen suret yarın beğenilmemekle muhtelif şekiller alacak Türkçe ve Kürtçe ibârâtın "Kuran ibaresi" halinde namazlarda tilavetini katiyyen tecviz edemezler; ve böyle mühim esaslara mebnidir ki namazda lisân-ı Fârisi ile kıraat-ı Kuran'ın cevazı hakkında İmâm-ı Azam'a isnad edilen ve Nuh b. Ebî Meryem tarafından İmâm-ı Müşarünileyhin ictihad-ı mezkurundan rücuu rivayetiyle hadd-i zâtında ehemmiyyetini muhafaza edememiş bulunan bir rey, ulemây-ı usûl nazarında mazhar-ı kabul olmamıştır.

Kur'an-ı Kerim'in manasını anlamaksızın bile mücerret tilavetine karşı sevap konmasındaki ehemmiyet-i itina, müslümanlığın Kanûn-u Esâsîsi halinde bulunan bu Kitâb-ı Mübin'in

tegayyürden masun kalmasını temin ü teyit hikmetine matuf olmalıdır. Çünkü Kütüb-ü münzeley-i sâlifenin tağyir ü tahrifinden mütevellid mehazir gözümüzün önündedir.

Özetle: Kuran'ın Türkçe tefsir veya tercümesi yazılabilir. Bunun için önceden beri bir şer'î yasak yoktur. Fakat bu eserler Kuran-ı Kerim'in zevk-i belağatından müstefid olmak arzusunda bulunanları doyuracak bir derecey-i kifâyede olamaz. Bu kısım insanların arzularında ciddiyet ve tamamiyet varsa, Kur'anı kendi lisanı ile anlamak üzere iktiza eden ilmî vasıtaları iktisaba üşenmesinler. Şekspir ve Viktor Hugo'nun şiirlerindeki edebî meziyetlere vakıf olmak için İngilizce ve Fransızcayı edebiyatı ile bilmek lazım geldiği halde, nazm-ı mûciz-i ilahînin nükte ve inceliklerini ihtisaskârane bir tahsil ve inceleme emeği çekmeden anlamaya çalışmak yanlıştır.

Sonra, hususiyetle namazlarda Arapçadan başka herhangi bir lisan ile Kuran tilaveti olmaz. Cibrîl-i Eminin Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e inzal ettiği elfâz ve ibârâtın gayrı bir ibare ile -Arapça bile olsa- yine Kuran tilaveti olmaz ve abdestsiz okunmamak gibi tilavete mahsus ahkam bunlar hakkında cereyan etmez.

İnsanın, namazında Allahına kendi diliyle duada bulunma nimetinden mahrum kalması tarzındaki yeni itirazların cevabı kolaydır. Çünkü namazı insanın kendisi tertip etmemiştir. Cenâb-ı Hakk'ın emriyle tertip edilmiştir. İçinde okunacak Kuran'ın da onun kelamı olması istenmektedir. Vazife bu suretle ifa edilecektir. Bunun haricinde müslümanlar, kendi dilleriyle de Cenâb-ı Hakka istedikleri kadar dua edebilirler. İsterlerse namazda okudukları Kuran ayetlerinin manalarını da ehlinden öğrenebileler. Bu gibi ihtiyaçlardan dolayı bütün anâsır-ı İslâmiyenin, Arapçayı bir ortak dil gibi aralarında yaymaya çalmaları bir vazifedir.

Daha sonra, namazın ekmel sureti, cemaatle eda olunan namazlardan ibaret olduğuna göre, herkesin kendi diline göre namazı edası lazım gelmesi üzerine muhtelif İslâm milletlerinin bir arada namaz kılamaması veyahut kıldıkları surette her kafadan bir ses gelmesi gibi mahzurlarla, İslâmın birlik ahengine vurulacak darbelerin hesabı yapılmalıdır.[174]

Tercümenin aslı gibi olmaması aynen şuna benzer: Hiçbir dahi mühendis, mimar ya da heykeltıraş; Allahın yarattığı insan kadar güzel, mükemmel ve kusursuz bir mimari ve hendesî unsur inşa edememiştir. Yine hiçbir filozof insanın kendinde olduğu manaları, onun fotoğraf veya resminde okuyamamıştır. Çünkü hiçbir fotoğraf, sahibinin verdiği yüksek duyuş ve ihsası veremez.[175]

Zaten Kuran ahlak, itikat, hukuk vs. gibi pek çok teknik sahayı kapsamaktadır ki, bunların başka dile aynen ve hepsiyle beraber nakli mümkün değildir. Normal tek yönlü dillerde bile böyleyken, ilahî ve mûciz-veciz bir kelamda nasıldır? tahayyül edin. İşin sosyal, psikolojik, tarihi vs. yönleri de vardır. Sadece Allah lafzı ki, cahiliye dönemini yıkan bu kelimedir ve müslümanların gönlünde bıraktığı tesirler yönüyle, bir başka dile çevrilemez.

Tercümede herkes anladığı kadarıyla ifade eder. Birçok zaman da yanlış veya eksik anlama süzkonusudur. Bu sebepten Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bazı açıklamalarda

---

[174] Dinî Müceddidler, Sebil Y., İst.-1977, 2 baskı, s. 229-233. Bu görüşleri teyit sadedinde bkz.: eş-Şerbasi, Ahmed, Yes'elüneke fi'd-Dîni ve'l-Hayat, Daru'l-Cil, Beyrut, tarihsiz, s. 1/328-329; Mahmasanni, Subhi, ed-Deaimü'l-Halkıyye eş-Şer'iyye, Daru'l-Ilmi li'l-Melayin, Beyrut-1379, 2. baskı, s. 35; Abdullah b. Kuud - Abdullah b. Ğadyan - Abdurrazzâk Afifi - Abdülaziz b. Abdullah b. Baz, Fetava el-Lecneti'd-Daime li'l-Bühusi'l-Ilmiyye ve'l-İfta, s. 4/136; Reşid Rıza, Tercemetü'l-Kuran, 23; Altuntaş, 16.

[175] Ergene, 42.

bulunduktan sonra, لِيُبَلِّغْ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ فَإِنَّ الشَّاهِدَ عَسَى أَنْ يَبْلُغَ مَنْ هُوَ أَوْعَى لَهُ مِنْهُ "Burada olan olmayana aynen aktarsın. İhtimal ki aktarılan daha zeki ve anlayışlı olur"[176] buyururken bir diğer hadislerinde ise, نَضَّرَ اللَّهُ امْرَأً سَمِعَ مَقَالَتِي فَوَعَاهَا ثُمَّ أَدَّاهَا إِلَى مَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا فَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ لَا فِقْهَ لَهُ وَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ إِلَى مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ "Benim bir sözümü duyup da başkalarına aktaranın Allah gözlerini aydın kılsın! Çünkü nice bilgi sahipleri vardır ki taşıdıklarını anlamaz. Yine nice bilgi sahipleri vardır ki, yanındakileri kendilerinden daha âlim kimselere aktarır" buyurmuştur.[177]

Eğer aynıyla terceme Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sözlerinde bile mümkün değilse, Cenâb-ı Hakk'ın sözlerinde hiç mümkün olmaz. Zira Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bu hadislerinde ifade ettiği üzere, sözlerinde tasarruf yapılarak bilgilerin kaybolma endişesini taşımaktadır. Aktardığımız birinci hadiste de ikinci hadiste de; sözkonusu râvilerin duyduklarını eksik anlama ihtimalleri vardır ki; o şekliyle yapılan terceme rivayet orijinallerinin manasını ifade etmeyecektir. Dolayısıyla her iki durumda da yeni duyan şahsın, orijinal metinden daha fazla gerçekler analaybileceği vurgulanmaktadır. Öyleyse bu durum, daha da hassas bir şekilde Kuran'da neden olmasın?!

Ve hangi mütercim Cenâb-ı Hakk'ın maksatlarını, yaptığı tercemede bütünüyle ifade ettiğini söyleyebilir?! Öyleyse tercüme Kuran'a eşit değildir ki yerini tutabilsin. Ve yine tercümeler; mervi dua, ezkâr, tesbih ve tekbirlere tam eşit değlidir ki, onların yerine kaim olabilsin!

3. Bu konuda bir de rivayet vardır ki, Selman hadisi olarak

---

176 Buhari, Kitabü'l-Ilm, Babu Rubbe Mübellağ Ev'a min Sami', s. 1/24-25.

177 İbnü, Mace, Hafız Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid, es-Sünen, Çağrı Y., İst.-1413/1992, Kitabü'l-Menasik, Babü'l-Hutbe Yevmi'n-Nahr, no: 3056, s. 2/1015-1016.

da bilinir. Buna göre İranlılar, Selman'a mektup yazarak Fatiha suresinin Farsça karşılığını istediler. Dilleri Arapçaya yatışıncaya kadar da namazda bunu okudular.[178]

Bu rivayetin mutlak olarak kıraatın bir başka dilde yapılamayacağına iki yönden delaleti vardır:

a) Bu ruhsat, fârisîlerin dillerinin Kuran okumaya yatışmasına kadar verilmiştir. Dolayısıyla her zaman ve şarta mahsus değildir.[179]

b) Bu rivayet böyle önemli bir konuda delil olacak kuvvette değildir. Zira hadis kaynaklarında geçmemiştir. Fıkıh kitaplarındaki atıflar da sadece İmam Nevevi'ye ve Serahsi'ye yapılmaktadır. Dolayısıyla kıraatın Kuran'ın Arapça orijinali dışında yapılacağına delil olamaz.[180]

Ayrıca bu iki şıkka üçüncü ve dördüncü olarak şunlar ilave edilebilir:

c) Şayet doğru olsaydı böyle bir rivayetin, Kur'anın tercümesi ve onunla namazın olamayacağı şeklinde oluşan cumhurun icmasını kırması gerekirdi. Halbuki her hangi bir tesiri bile olmamıştır. Hatta muteber eserlerde zikri bile geçmemiştir. Demek ki bu rivayet diğer bilininenler karşısında önemi haiz değildir.[181]

d) Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında Farslar içerisinde İslâm yayılmamıştı. Dolayısıyla bu konuya terettüp eden bazı sorular vardır: Acaba Selman'a mektup yazanlar kim-

---

178 Serahsi, Mebsut, 1/137; Baltacı, Muhammed, Menahicü't-Teşrii'l-İslâmi fi'l-Karni's-Sâni el-Hicri, Matbuati Cemiati'l-İmam, Arabistan-1338/1977, s. 276.

179 Serahsi, Mebsut, 1/37; Yine bkz.: Şerbasi, Yes'eluneke fi'd-Dini ve'l Hayat, 2/54-55, Altuntaş, 33.

180 Akseki, Namaz ve Kuran, 435-436; Altuntaş, 13; ez-Zerkani, Muhammed Abdü'l-Azim, Menahilü'l-İrfan fi-Ulumi'l-Kuran, Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, s. 2/55.

181 Akseki, Namaz ve Kuran, 436; Ergene, 68-69.

lerdi? Mektubu kim ve nereden getirmişti? Tekrar cevabı kim götürmüştü? Bu gibi soruların karşılığı yoktur. Halbuki bu kadar önemli bir rivayetin senedi nasıl olmaz?! Bu sebepten birkaç fıkıh kitabında zikredilmesi, kendini kuvvetli hale getirmez. Zaten hiçbir zaman kuvvetli bir rivayet olarak da kabul edilmemiştir. Dolayısıyla bu rivayet hem metnen, hem de seneden malul-dür. Bu sebepten Abdülhay Leknevî, "Bu kadar araştırdığım halde Selman-ı Fârisi'ye nispet edilen bu eserin senedini hala bulamadım"demiştir.[182]

Şiiler arasında da böyle bir rivayet geçmediği gibi, böyle bir görüşe de yer verilmez. Dolayısıya onlar da Ehl-i sünnetin icmaı paralelinde düşünmektedirler.[183] Yani eski ve yeni Şii fukaha böyle bu görüşü kabul etmemiştir. Hatta onlara göre yeni fukaha da eskisi kadar önemlidir. Çünkü mukallitler ancak hayattaki birisini taklit edebilirler. Zira Şiaya göre olaylar ve şartlar sürekli değiştiğinden içtihatta da süreklilik vardır. Fakat buna rağmen Arapça dışında ibadet şeklinde bir problem gündeme bile gelmemiştir.[184] Üstelik Cafer Sâdık'a Kuran'ın Arapça olmasıyla ilgili bir mesele sorulunca; "Kuran bütün dilleri beyan eder, ama hiçbir dil onu açıklayamaz" demiştir. Bu sebeple Kuran'dan başkasının onun yerine geçmeyeceği şeklindeki açıklamalar, şii kitaplarına girmiştir.[185]

Binaenaleyh fukaha arasında ciddi tartışmalara sebep olan Kuran'ı tercümenin caiz olup-olamadığı, tercüme ile kılınan

---

182 Akseki, Namaz ve Kuran, 436-437; Okur, 178; Aydar, 363.

183 Ogan, Raif, Şii Mezhepler Nazarında Kuran Tercümesi, (Cündioğlu, Türkçe İbadet), s. 371-373; el-Amili, Muhamed b. el-Hasen el Hurr, Vesailü'ş-Şia ilâ-Tahsili Mesaili'ş-Şeria, Tahkik: Abdurrahim er-Rabbani eş-Şirazi, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut-1412/1991, 6. baskı, s. 4/812.

184 Ergene, 95-97.

185 Amili, Vesailü'ş-Şia 4/412; Ergene, 97-98.

namazın sıhhati, abdestsiz olarak (cenabet, hayız ve nifas hallerinde) onun tilavetin imkânı, tercümeden şer'î ahkamın istinbatı gibi konuları netleştirecek bir rivayetin bu şekilde bilinmez zayıf bir şekilde gelmiş olması, onun malûliyetini göstermektedir.[186]

4. Kuran-ı Kerim'in Türkçe mealiyle kıraat olabileceğini düşünenlerden bazıları, Nisa suresi 43. ayeti delil getirmektedir. Zira burada, حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ "Söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın" buyrulmaktadır. Buna göre, namazda söylenilenin bilinmesi gerekmektedir. Eğer bir kişi manayı bilmiyorsa, sarhoş olarak namaz kılmış gibidir, dolayısıyla kabul olmaz.[187]

Burada mefhum-u muhaliften çıkarılan bir delil sözkonusudur. Fakat mefhûm-u muhalifi delil kabul eden cumhur, böyle bir manayı hiçbir zaman çıkarmazken, mefhum-u muhalifi reddeden Hanefiler de bu delili hiç düşünmemiştir. Zaten böyle mefhumlara başka bir delil olmayanca başvurulur. Halbuki burada durum öyle değildir. Çünkü mevcut naslara göre Arapça dışında ibadet konusunda herhangi bir boşluk kalmamakta ve Kuran'ın orijinal metniyle kıraat yapılacağı net olarak ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca bu konudaki diğer önemli olan nokta, ibadetin orijinalini bozmamaktır. Zira Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) öyle yapmış ve öyle emretmiştir. Çünkü İbni Kudame'nin de dediği gibi, صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِى أُصَلِّى "Ben nasıl kılıyorsam siz de öylece namaz kılın" gibi hadisler[188] bu manayı ifade etmektedir.

---

186 Leknevi, Kameru'l-Akmar, 1/14; Aydar, 362.

187 Artam, Mehmed Nureddin, İmam-ı Azam'ın Cevaz Verdiği Bir Mesele, (Cündioğlu, Türkçe İbadet), s. 197.

188 Buhârî, Ezân 18 (1/155).

Bu sebeple Serahsi de İmemeyn'in görüşünü izah ederken; tercümenin aslına eşit olamayacağı noktasında değil de, böyle bir hareketin Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ve selefe uymamak manasına geleceği için, Arapçaya kâdir olana başka dilde namazın caiz olmayacağı şeklinde açıklamıştır.[189]

Yeni Müslüman olanlar Allah Rasulü (sallallahu aleyhi ve sellem) devrinde oldukça fazla idi. Bu durum Hulefây-ı Râşidin döneminde de çığ gibi artmıştır. Dolayısıyla Arapça dışında ibadet zarureti her yönüyle mevcutken, mezkur ayet bu manada hiçbir şekilde yorumlanmamıştır. Üstelik İmâm-ı Azam'ın zikredilen fetvası bile bununla delillendirilmemiştir. Lafız ve mananın beraberce Kuran'ı oluşturduğu gerçeği de düşünülünce, bu delile itibar edilemeyeceği ortadadır. Bu sebeple ancak mev'ize kabilinden, asıl olanın şuurlu namaz kılmak ve mümkün mertebe manasını da anlamak olduğu tavsiyesiyle, ayet ve surelerin anlaşılmasını temine gayret edebiliriz.

5. Bu konuda namazın orijinal isminin "salât" olması ve dua manasına gelmesi ile Kuran ve hadis-i şeriflerde Arapça dışında bir başka dilde ibadet yasağı olmaması da delil olarak sunulamaz.[190] Çünkü lügatta dua anlamına geliyor diye[191] hiçbir kimse; yani ne Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Kendisi ne de herhangi bir sahabi, bilinen kurallarına uymayarak ve dua manasına gelecek bir namaz kılmıştır! Aksine hepsi bu ibadet söz konusu olunca, namazdan maksud olan belli adap ve erkânı uygulamıştır. Bu durum, bizlerin de onların yaptığı şekilde maruf olan adap ve erkâna uymamızı zorunlu kılmaktadır. Çünkü Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)

[189] el-Usul, Tahkik: Ebu'l-Vefa el-Afğani, Daru'l-Marife, Beyrut, tarihsiz, s. 1/282.
[190] Keleş, 18; Okur, 183.
[191] İbnü Manzur, Lisanü'l-Arab, 14/464-466.

namaz konusunda kendisini taklit etmemizi emretmiştir.[192] O (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu emredince, Türkçe ibadete kalkışmak cür'et olur ve dinin kaidelerine uymama manasına gelir. Zira "Rasulüllah'a itaat ediniz…" manasındaki ayetler ile Cenâb-ı Hak, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e tam bir ittibayı emretmiştir.[193]

"Namaz eşittir dua" diyebilmek için "Dua eşittir namaz" da diyebilmek gerekir.[194] Eğer böyle diyorsak, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kılıp kıldırdığı ve emrettiği erkan, feraiz, vacibat ve sünnetleri olan namazları nereye koyacağız?! Zira bu namazlar bilinen duadan çok farklıdır. Bu durum da mezkur görüşün hatalı olduğunu gösterir.

Bu noktada illa ki başka dilde ibadet yasağı gibi bir hüküm aranıyorsa, o devirde müslüman olan yabancılara da bizler gibi ibadetin emredildiğini hatırlatmak yeterlidir. Çünkü Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) diğer kavimlere kendi dilleriyle bir namaz ruhsatı vermemiştir. Bu önemli konuda ruhsat vermemesi, görüşümüzün doğruluğunu desteklemektedir.[195]

Namazın (salât) dua manası yanında; istiğfar, rahmet, tesbih, rüku ve secde etmek, lüzum etmek gibi diğer manaları da vardır. Fakat namaz emriyle birlikte bu lafzın, Allah rızası için yapılan belli ibadet için kullanılması daha meşhur olmuştur.[196] Bu sebeple birisinin kalkıp salâtın sadece dua manasına gelen lügat anlamına göre yorum yapması yanlış olur. Kaldı ki, her

---

[192] Ahmed, Müsnedü Malik b. el-Huveyris, 5/53.

[193] Bkz.: Al-i İmran suresi, 3/32,132; Nisa suresi, 4/59; Maide suresi, 5/92; Enfal suresi, 8/1,20,46; Nur suresi, 24/54,56; Muhammed suresi, 47/33; Teğabün suresi, 64/12.

[194] Keleş, 42.

[195] Bu konuda Ahmet Davudoğlu'nun görüşü için bkz.: Okur, 189.

[196] Bkz.: İbni Manzur, 464-466.

kelime lügat anlamlarının birisi üzerine veya tamamıyla farklı bir anlamda ıstılah (terim) haline gelebilir. Bu durum, Arapça ve İslâmî ilimlerin dışında diğer dil ve bilimlerde de geçerlidir.

Ayrıca "dua" kelimesi de Kuran-ı Kerim'de geçmektedir. Bunun salât kelimesinden biraz farklı manada kullanıldığı ve daha çok talep ve istek manalarına göre ele alındığı görülmektedir. Mesela, ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ "Dua edin cevap vereyim"[197] ayeti bunun bir örneğidir.[198] Pek çok âlimin salât kelimesine dua manasını yüklediği de bir gerçektir. Fakat salât kelimesi daha çok mahza tazim ifade eden ibadetler manasına, özellikle de namaz olarak kullanılmaktadır.

6. Akla gelen bir mesele de; Kuran'ın Arap bir topluma inmesi sebebiyle, Arapça nâzil olmasıdır. Buradan hareketle diğer milletlerin de kendi dillerinde mukabillerini yapma hakkı olabilir düşüncesidir. Bu da Kuran için tercümesi, ibadetler için de manasıdır.[199]

Kuran-ı Kerim'de, وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ "Biz Allah'ın emirlerini iyice açıklasın diye her peygamberi kendi kavminin diliyle gönderdik" ayetiyle,[200] Arapça Kuran'ın Arap bir topluma inmesi sebebiyle bu dilde geldiği beyan edilmiştir. Fakat aynı zamanda, وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ "Biz seni bütün insanlığa bir müjdeci ve korkutucu olarak gönderdik, fakat insanların çoğu bilmez" ayetiyle, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in davetinin umumiliği de belirtilmiştir.[201] Halbuki önceki ayetten çıkarılan mezkur iddiaya

197 Mü'min suresi, 40/60.
198 Keleş, 24.
199 Bkz.: Cevizoğlu, Hulki, Türkçe İbadet, Beyaz Y., İst.-1998, 1. Baskı, s. 38.
200 İbrahim suresi, 14/4.
201 Sebe suresi, 34/28.

göre Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in de sadece Araplara has bir peygamber olması gerekirdi. Halbuki O (sallallahu aleyhi ve sellem) bütün kavimlerin peygamberidir ve bu peygamber tek bir kitapla gönderilmiştir.

Üstelik herkesten bu kitabı anlamaları ve gereğini yapmalarını istenmiştir. İşte bu noktada Kuran'ın terceme olarak diğer dillere aktarımının kendine eşit bir karşılık oluşturmadığı kesindir. Bu eşitliğe pratik bir zaruret de yoktur. Hatta konuya İslam birliği ve sembol açısından bakılınca, Kur'an'a ait manayı bilmenin çok bir getirisi de olamaz. Zira bugün İstiklal Marşı kendi makamı içerisinde okunurken, derinliğine çok düşünülmez. Çünkü onu okumadaki millî duygu ve sembol tarafı bir amaç olarak her zaman bâki kalmaktadır. Dolayısıyla Arapça kıraatı da böyle düşünebiliriz.

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) gayr-i müslimlere hidayete ermeleri için tebliği yaparken ve onlar müslüman olduklarında böyle bir melese ile de karşılaşılmaması, görüşümüzün doğruluğunu göstermektedir. Dolayısıyla icap etmediği halde problem üretmeye gerek yoktur. Zira açık ve net, üstelik kabul edilebilir bir ibadet şekli varken, gerekli olmayan ve muhtemel bir ibadet şekline ihtiyaç söz konusu değildir. Bu sebepten caiz de olamaz. Zira yaratılış amacı gibi çok önemli ve çok açık olan bir kullukta,[202] bilinmedik yollarla görev ifası, mükellefler üzerinde var olan yükümlülüğü düşürmez.

B. Zaruret Durumunda

Kıraat meselesinde akla gelen ikinci soru ise, zaruret durumunda tercümenin Kuran yerine geçip geçmeyeceğidir. Hanefi

[202] وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ "Ben insanları ve cinleri sadece Bana kulluk etsinler diye yarattım." (Zâriyat sursi, 51/56)

mezhebinden İmam Ebû Hanîfe'ye göre göre, Arapça metnin okunamaması halinde bu mümkündür. Çünkü ona göre Kuran, lafız ve manadan oluşmaktadır. Tercümelerde ise mana bütünüyle olmasa bile kısmen vardır.[203]

Hanefi mezhebindeki çoğunluk ise normal şartlarda Kuran yerine tercümesininin okunamaması konusunda İmâmeyn'in görüşünü İmâm-ı Azam'a tercih etmiştir. Hatta vüsûku şüpheli de olsa, İmâm-ı Azam'ın görüşünden döndüğünü söylemişlerdir.[204] Dolayısıyla tercüme ile namazın zarurete mebni olabileceğini, mutlak olarak cevazının ise sözkonusu olamayacağını kabul etmişlerdir.

Zaruret durumunda tercüme ile ibadetin caiz olduğu konusunda, şöyle bir delillendirme yapmak yanlıştır: Kur'an mucizdir. İcaz ise nazım ve manaya aittir. İkisi beraber ifade olunabiliyorsa kıraat tamdır. Orijinal metnini okuyamayan ise, gücünün yettiğini yaparak namazını tamamlar. Tıpkı ima ile namaz gibi.[205] Çünkü bu kıyas, kıyas maalfârık olur. Zira nazmını kıraattaki acziyetin alternatifi, başka bir nazım olmadığından, bu durum rüku ve secdedeki acziyete benzemez. Bu sebeple o konuda ifa edilebildiğiyle yetinmek yeterlidir. Üstelik bunu teyit eden bir hadis-i şerif de vardır: Zira Allah Rasulü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir defasında ilgili bir şahsa, فَانْ كَانَ مَعَكَ قُرْانٌ فَاقْرَأْ وَالاَّ فَاحْمِدِ الله وَكَبّرْهُ وَهَلّلْهُ "Kuran biliyorsan oku, bilmiyorsan Allaha hamdet, tekbir getir ve tehlil yap" buyurdular. Ve bunu iki-üç defa namazının olmaması sebebiyle

---

[203] Serahsi, Mebsut, 1/37. Yine bkz; Bediüzzaman Said Nursi, Mektubat, Envar Neşriyat, İst.-1914, s. 434-435.

[204] Merğınani, 1/47; Altuntaş, 22-25; ez-Zerkeşi, Bedruddin Muhammed b. Bahadır b. Abdillah eş-Şafiî (794), el-Bahru'l-Muhit fi-Usuli'l-Fıkh, Daru's-Safve, Ğardeka- 1413/-1992, 2. baskı, s. 1/447-448.

[205] Serahsi, Mebsut, 1/37; Merğınani, Hidaye, 1/47; Kasani, Bedai, 1/112.

tekrarlattıktan sonra bir bedeviye yaptırdılar ki, o şahıs kolaylığa çok muhtaç birisiydi.[206]

Bunu teyit eden bir başka hadis-i şerifte ise, إِنَّ هَذِهِ الصَّلَاةَ لَا يَصْلُحُ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ كَلَامِ النَّاسِ هَذَا إِنَّمَا هِيَ التَّسْبِيحُ وَالتَّكْبِيرُ وَقِرَاءَةُ الْقُرْآنِ "Namazda insan kelamından hiçbir şey helal (caiz) olmaz. Çünkü o tesbih, tekbir ve kırâat-ı Kuran'dan ibarettir"[207] buyurmuşlardır. Bu sebeple kıraat konusunda hiçbir şey yapılamazsa susulur ve beklenir. Çünkü bu durumda kıraat sâkıt olmuştur. Bu görüş aynı zamanda cumhurun görüşüdür.[208]

Kıraat konusunda alternatif getirmekte ise, ibadette içtihat gibi bir de bidat sözkonusudur ki, tehlike ikileşmektedir. Zira ibadet gibi talil kabul etmeyecek bir sahada emredilmeyen bir şeyi farz olarak tespitin bir kaynağı olmalıdır. Meseleyi bu şekilde değerlendirmeyenler, İmâm-ı Azam'dan gelen şüpheli nakil ve Selmân-ı Fârisî'den gelen şüpheli rivayete anlam kazandırmak için çırpınıp durmaktadırlar. Dinin sabitleri ile ittifak edilen bir sahada her hangi bir zorluk yokken, bu anlamsız gayret de nedir?![209] Eğer bir genişlik ve kolaylık gelecekse, bu söylenildiği gibi bir başka dile tercüme vb. ile ibadette değil,[210] insanların hepsinin aynıyla yapması gereken emri, zelletülkâri gibi eksiklikleriyle beraber kabul etmektedir.

Yalnız bu konuda Kuran'ın yedi harf üzerine indirildiğini[211]

---

[206] Tirmizi, Kitabü's-Salat, Babü Vasfi's-Salat, No: 302, c. 2/100-103; İbnü Kudame, Muğni, 1/488.

[207] Ahmed, 5/447; Ebu Davud, Kitabü's-Salat, Babu Teşmiti'l-Âtıs fi's-Salati, no: 930, s.1/571.

[208] Zühayli, Vehbe, el-Fıkhü'l-İslâmi ve Edilletühü, Daru'l-Fikr, Dimaşk-1409/1983, 3. baskı, s. 1/651-652; Altuntaş, 50.

[209] Bkz.: el-Merağî, Ahmed Mustafa, Bahsün fi-Tercemeti'l-Kurani'l-Kerim ve Ahkamiha, Matbaatü'r-Rağıb, 1355/1336, s. 3 vd., 30.

[210] Bkz.: Merağî, Bahsün fi-Tercemeti'l-Kuran ve Ahkamiha, 21.

[211] Ebu Davud, Kitabülvitr, Babü Ünzile'l-Kuranü ala Seba'ti Ahruf, s. 2/158-161.

ve bunda o devir insanına gözetilen kolaylığın, zamanımızda tercümeyle ibadete yol açabileceğini söylemek yanlış olur. Çünkü bu görüş de içtihadın sınırını aşmaktadır. Zira yedi harfe müsaade eden Şâri Teâla, ilk devirdeki müslümanlar için tercümeye müsaade etmemiştir.

Yalnız Ebû Hanîfe'ye göre bir kelimeden oluşan kısa bir ayet bile kıraatın farziyetini ifaya yeterli olunca,[212] bu şekilde aslında olmayan bir bidatı ibadete sokmaya hiç gerek kalmayacaktır. Zira bu miktar, tercümesini okumaktan bile kolaydır. Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre ise üç kısa ayet kıraat için yeterlidir ki, bu da ağır bir şart sayılmaz. Dolayısıyla, مُدْهَامَّتَانِ "Bu cennetler koyu yeşildirler"[213] veya ثُمَّ نَظَرَ "Sonra o baktı"[214] ayetlerini söyleyebilecek için Türkçe kıraat yapmak, İmâm-ı Azam'a göre de caiz değildir.[215] Bu sebepten, Arapça mervi olan dışında başka bir dille ibadet konusundaki görüşlerini geçiş ruhsatı kabul etmek daha doğrudur. Çünkü bir insan ilelebet bu tek kelimelik bir ayeti dahi söyleyemeyecek şekilde kalamaz. Dolayısıyla bu konudaki zaruret de miktarınca takdir olunmalıdır.[216]

Mâliki mezhebine göre, zaruret durumunda Fatihayı bilmeyen bir süre bekler. Eğer varsa bir bilene ititiba ederek namazını cemaatle kılması ise daha uygundur.

Şâfii ve Hanbelîlere göre ise, namazda Fatiha'yı okumaktan aciz olan kişi, buna denk başka ayetler okur. Eğer bildikleri Fatiha'ya denk değilse, o miktara ulaşıncaya kadar tekrar eder.

---

212 Serahsi , Mebsut, 1/211; Altuntaş, 47-48.
213 Rahman, 55/ 64.
214 Müddessir, 74/21.
215 Serahsi, Mebsut, 1/221.
216 Bkz.: Mecelle, 22. Madde, Berki, Ali Himmet, Açıklamalı Mecelle, Hikmet Y., İst., s. 21.

Bunu da yapamazsa Fatiha miktarınca zikirde bulunur. Çünkü bir adam Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelip, ezber yapamağıdını söyleyince, "سُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ لِلهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَاللهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ" de,[217] cevabını almıştır. Eğer bunu da yapamıyorsa Fâtihayı okuyacak kadar kıyam halinde susarak bekler.[218]

Zeydîler[219] ve Şii İsnâaşerîlerde de kıraat noktasındaki hüküm aynen cumhur gibidir.[220]

Burada lazım olan mervi duayı Arapça ezberlemek yerine, bir ayet bile ezberlense, onunla namaz ifa edilebilir. Yalnız; Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in muhatabı Araptı, Arap olmayanlar da kendi dillerindeki sena ifadeleriyle namazı kılabilir,[221] gibi bir sonuca varmak hem yanlış, hem de cumhurun görüşüne terstir. Zira bu alan ibadetler kısmına girdiğinden içtihada kapalıdır. Bunun yerine mervi olan daha kısa zikrirleri söyletmek, ibadetin ruhuna daha muvafıktır. Bunun asgarisi de "Allah" lafzıdır ki, her toplum ve dilde bilinir ve söylenir. Öyleyle namaz konusunda insanlar için kendi dillerinde bir zikre ihtiyaç yoktur. Ki, bu miktar da yapılamazsa susup beklemek ve tefekkür etmek, yeni bir bidat çıkarmak ve yanlış yapmaktan daha isabetlidir.

---

[217] Nesai, Kitabü'l-İftitah, Babü ma Yücziü mine'l Kırae, s. 2/143; Ahmed, Müsnedü Abdillah b. Ebi Evfa, 4/353, 356; Yine bkz.: İbni Kudame, Muğni, 1/487-489.

[218] Ceziri, el-Mezahibü'l-Erbaa, 1/230; Ogan, Raif, Kuran'ın Tercümesi Kuran Değildir (Besim Atalay'a Cevaplar), (Cündioğlu, Türkçe İbadet), s. 396-397; el-Cibali, İbrahim, Ruhu'l-İslâm, Matbaatü'l-Meahidi'd-Diniyye, 1351/1933, s. 3/65; İbni Kudame, Muğni, 1/485-486; İbni Muhammed, Kifayetü'l-Ahyar, 105-106; Maverdi, Havi, 2/115.

[219] es-San'ani, el-Kadi Şerafüddin b. Ahmed b. Hüseyin b. Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Süleyman b. Salih es-Siyağî el-Hayri (1221), er-Ravdu'n-Nadîr Şerhu Mecmui'l-Fıkhi'l-Kebir, Daru'l-Cil, Beyrut, tarihsiz, s. 2/18-21; Okur, 198.

[220] Tusi, Hilaf, 1/107; Huliy, Tabsıratü'l-Hukkam, 46.

[221] Okur, 193.

Bu konuda İmâm-ı Azam'ın fetvasına da değinen Tusi ise, şu açıklamayı yapar: Meal ve tefsirler namazın dışında bile Kuran sayılmıyorsa -ki bunu Ebû Hanîfe de kabul ediyor- namazın içinde nasıl sayılır?! Dolayısıyla iddiası bâtıldır ve fetvasının geçerliliği yoktur. Zira Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisine gelip de Kuran'dan bir şey ezberleyemediğini ve ne yapması gerektiğini sorana; "Git, hangi lisan ile ve kolayına nasıl geliyorsa öyle yap" dememiştir.[222] Üstelik yabancı insanları İslâma davet ederken de böyle bir ruhsattan bahsetmemiştir. Çünkü O (sallallahu aleyhi ve sellem) daima orjinal ayetleri yazmış ve söylemiştir.[223]

Görüldüğü gibi cumhurun görüşü ibadetlerdeki içtihat etmeme prensibine daha uygun ve yanlış kıyaslamalardan, dolayısıyla bidate düşmekten uzak ve güvenli bir yoldur, ihtiyaca da kâfidir. Çünkü bidatler konusundaki bir rivayette Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyrulmuştur: إِنَّ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللهِ وَأَحْسَنَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و سلم وَشَرُّ الأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا "En güzel söz Kitabullah, en güzel yol (hidayet) hedy-i Muhamed (sallallahu aleyhi ve sellem) ve en kötü şey de bidatlerdir."[224]

Kurandaki lafız ve manayı ayrı şeylermiş gibi algılamak ise bu konudaki ayrı bir yanlıştır. Zira Hanefi mezhebi içinde bile tercih edilen görüş tek başına mananın Kuran olmamasıdır.[225] Bu sebeple asıl olan Kuran'a cumhurun baktığı gibi bakmak ve bütüncül yaklaşmaktır ki, bu konuda Mâverdî'nin getirdiği delil çok güçlüdür. Diyor ki: Okunan tercüme ya Kuran'ın aynısı olur. Bu muhaldir. Veya benzeri bir şeydir. Bu da muhaldir. Çünkü Kuran'ın kendisi, benzerinin getirilemeyeceğini

[222] Tusi, Hilaf, 1/113.
[223] Zerkani, Menahilü'l-İrfan, 2/51-52.
[224] Buhari, Kiabü'l-İtisam, Babü İktidai Sünen-i Rasulillah, s. 8/139.
[225] Altuntaş, 49-50.

söyler.[226] Ya da okunan ne Kuran'dır ne de benzeridir ki, bu da kıraat yerine geçemez. Dolayısıyla Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in gösterdiği zikir yolu kıraat konusundaki tek çare olarak kalır.[227]

Bazıları bu noktada İmam Şâfi'nin bir yabancıya (a'cemi) imamlık yaptırdığını, dolayısıyla yabancı dille ibadetin caiz olacağını söylerler. Fakat bu delillendirme meseleyi anlamamaktır. Zira ilgili yere iyice bakılırsa görülür ki; İmam Şâfi, a'cemi (yabancı) ile lehhânı (makamı mananın önüne geçiren) beraberce ele almıştır. Okuduklarının Kuran olduğu anlaşılınca da namazlarının caiz olacağını söylemiştir.[228] Dolayısıyla Şâfii Arapça dışındaki bir dilde Kuran tercümesini kıraat yerine okuyana cevaz vermemiştir. Öyleyse mezkur insan yabancı bile olsa, Kuran'ı Arapça olarak okumaya çalıştığında şüphe yoktur. Dolayısıyla konu yabancı dilde ibadete değil de zelletülkâri meselesine girmektedir.

Değişik dillere göre meallerin kıraat yerine geçemeyeceği gerçeğini, şâz kıraatların namazda okunamayacağı konusundaki ittifak da teyit eder. Çünkü onlar net ve rivayete dayalı olmasına rağmen, hatta Hanefîler gibi bazı mezheplere göre muteber nakiller bazı ahkâmın istintâcında bir kaynak olarak kullanıldığı halde, kıraat yerine geçmeyeceği tartışmasız kabul edilmiştir.[229]

---

226 قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا "De ki; şayet insanlar ve cinler bu Kur'anın benzerini getirmek için toplansalar, üstelik onlar biribirlerine destek de olsalar onun bir benzerini getiremezler. (İsra suresi, 17/ 88)

227 Ergene, 79.

228 el-Ümm, Tahriç: Ahmed Ubeyd, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut-1420/2000, 1. baskı, s. 1/438-439.

229 el-Fahru er-Razi, et-Tefsiru'l-Kebir, Daru İhyai't Türasi'l-Arabi, Beyrut-1415/1995, 1. baskı, s. 1/69-70; Cessâs, Ahkâmü'l-Kur'ân, 2/577; İbn Hâcib, Münteha'l-Vusûl, 34.

Dolayısıyla tercüme ile kıraat meselesi efdaliyet veya günah meselesi değildir. Bu sebeple tercüme ile ifa edilen kıraat caiz olur veya acz halinde caiz olur, fakat mütevatir sünnete muhalefet sebebiyle günahkâr olunur,[230] gibi bir mantık yürütülemez. Dolayısıyla bu konu da aynen şâz kıraatler gibi terkedilmeye muhtaçtır, zaten terk de edilmiştir.

II. DUALARIN TÜRKÇE OLMASI

Kıraat konusundaki ihtilaf; teşehhüt, kunut ve dualar konusunda da vardır.[231] Çünkü asıl olan; وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى "O hevasından konuşmaz. Onun konuştukları Allah tarafından gönderilen bir vahiydir"[232] ayeti gereği, duaların da orijinaliyle aynen okunup tercüme yapılamayacağıdır. Nitekim İbni Hazm da mervi duaları aynen söylemeyi daha doğru bulur. Şayet okunacak dualar konusunda farklı rivayetler varsa onlardan birisi tercih edilebilir. Yalnız onların başka bir dildeki tercümesi veya insanların ana dillerine göre istediği şekliyle dua etmesi kabul edilemez. Zira dua, hutbe gibi insanların irşad edildiği bir ibadet olmadığından, asıl olan mevcuda ittibadır.

Ayrıca insanların ihtiyaçlarını karşılayacak ve her manaya gelecek mahiyette naslarda geçen pek çok dua olduğundan, istenilen bir mervi dua okunabilir. Çünkü hangi duanın ne niyetle okunacağı konusunda herhangi bir kayıt yoktur. Dolayısıyla duaların tebdili veya yerlerine başka şeylerin ikame edilmesi caiz olmaz.[233] Zaten bu durum ihtiyaç da değildir.

---

[230] İbnü'l-Hümam, Fethü'l-Kadir, 1/248-249.

[231] Hınn, Eseru'l-İhtilaf, 385; Baltacı, Menahicü't-Teşri, 275; Kasani, Bedai, 1/113; İbnü'l-Hümam, Fethu'l-Kadir, 1/249; Cündioğlu, Türkçe İbadet, 41.

[232] Necm, 53/3-4.

[233] Bu şekilde düşünen fakihler için bkz.: İbni Kudame, 1/545,548-549; Şatıbi, Muvafakat, 2/585-589 (Özellikle Abdullah Draz'ın şerhine de bakılmalı.)

Bu konuyu Berâ b. Azib'den gelen bir rivayet de vuzuha kavuşturmaktadır. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) ona bir dua öğretmişti. Bu duada, وَنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ "Ve gönderdiğin nebî hürmetine" kelimeleri vardı. Berâ hazretleri bunu, وَرَسُولِكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ "Ve gönderdiğin rasül hürmetine" şeklinde değiştirince, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem); "Hayır, وَنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ "Ve gönderdiğin nebî hürmetine" diyeceksin, buyurdu ve ona duyduğu gibi söylemesini emretti. Halbuki mana açısından bakılınca nebi ve rasül kelimeleri eşit sayılır. Çünkü lügat olarak rasül kelimesi elçi manasına, nebi kelimesi de haberci manasına gelir. Fakat ıstılah olarak nebi ve rasül kelimeleri aynı manada kullanılabilmektedir. Yalnız rasül kelimesi daha çok özel bir şeriata mazhar olan peygamberler için söylenirken, önceki bir peygamberin şeriatını devam ettirenlere de nebi denmektedir.[234] Bu açıdan asgari olarak Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hem nebi, hem de rasül olduğu kesindir. Fakat buna rağmen Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) talim etmiş olduğu duadaki bu değişime izin vermemiştir.[235]

Halbuki yapılacak herhangi bir tercüme veya kullanılacak Arapça gayrısındaki dillerdeki değişiklik, bundan daha az olamaz. Dolayısıyla onların kıraati de caiz olmaz. Zaten ibadetler noktasındaki icmada asıl olan, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'i aynen yaptığı şekliyle taklittir. Dualar noktası da bundan farklı değildir. Bu sebepten İmam Şafi, herkesin gücü nisbetinde ve yetecek kadar Arapça öğrenmesini farz

---

[234] Bkz.: Cürcani, Tarifat, 110, 239.

[235] Buhari, Kitabü'l-vudu, Babü Fadli men Bate ale'l-Vudu, 1/67 – Kitabü'd-deavat, Babü iza Bate Tahiran, 7/146; Müslim, Kitabü'z-zikr, Babü ma Yekulü ınde'n-Nevmi... , no: 56 (2710), s. 3/2081-282; et-Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, es-Sünen, Çağrı Y., İst.-1413/1982, Kitübü'd-deavat, Babü ma Cae fi'd-Düai iza Eva ila Firaşih, no: 3394, s. 5/468-469; Yine bkz.: Hınn, Eseru'l-İhtilaf, 386.

görmüştür. Çünkü asgari olarak ibadetler konusunda buna ihtiyaç vardır.[236]

Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'den gelen bir başka rivayet namaz içinde tercüme duaların okunamayacağı konusunu daha da netleştirir. Buyuruyorlar ki: إِنَّ هَذِهِ الصَّلَاةَ لَا يَصْلُحُ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ كَلَامِ النَّاسِ هَذَا إِنَّمَا هِيَ التَّسْبِيحُ وَالتَّكْبِيرُ "Namazda insan sözü uygun değildir. Çünkü o tesbih, tekbir ve kırâat-ı Kuran'dır.[237] Bu sebepten Arapça bile olsa; "Yar Rab! güzel bir ev, eş, yiyecek.. vs. ver" gibi dualar caiz olmaz.[238]

Binaenaleyh, "Namazda Berberice dua etmeye fetva verildi. Zira Allah tüm dilleri bilir"[239] şeklinde gelen ve gelebilecek olan değerlendirmelerin hiçbir kıymeti yoktur. Dolayısıyla sadece ve sadece Allah Rasulü (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yaptığı dua, zikir ve tesbihler namazda okunabilir. Eğer bu noktada bir zaruret söz konusu ise, doğru olan başka duaları söylemek değil, susmaktır. Bu şekliyle de en azından bir bidate girilmemiş olur. Binaenaleyh cumhurun ve Zâhirilerin görüşleri isabetlidir. Hatta İmam Mâlik'in kendi de böyle düşünmüştür.[240]

Fâtihanın bir başka dilde tercümesinden okuyarak kıraat yapmayı caiz görenler, sonunda dua kelimesi "âmîn"in de bir başka dildeki karşılığıyla söylenebileceğini ifade ederler.[241] Halbuki hadisin lafzında "âmîn" kelimesi vardır.[242] Bu sebeple onu değiştirmek, mezkur gerekçelerle caiz olmaz. Cumhurun görüşü böyle olduğu gibi, Şia içerisindeki hâkim

---

236 Risale, 31; Şatıbi, Muvafakat, 2/285-589.
237 Ahmed, 5/447; Nesai, Kitabü's-salat, Babü'l-Kelam fi's-Salat, s.3/16-17.
238 İbnü Kademe , el-Muğni, 1/548.
239 el-Venşerisi, Ahmed b. Yahya (914), el-Mi'yaru'l-Muarrab, Tahric: Muhammed Hacci, Daru'l-Mağribi'l-İslâmi, Beyrut-1401/1981, s. 186.
240 Müdevvene, 1/161.
241 Kasani, 1/113.
242 Ahmed, Müsnedü Ebi Hureyre, 2/233.

görüş de, namazda zikir ve teşehhüdün tercümesinin caiz olmadığıdır.[243]

III. TEKBİR VE TESBİHLERİN TÜRKÇE OLMASI

Mâliki ve Hanbelîlere göre namaz, sadece "Allahü ekber" lafızlarıyla başlar. Hanefi ve Şâfiilere göre ise namaz muadil başka lafızlarla da başlayabilir. Fakat acz halinde tercümesine, Mâlikiler hariç üç mezhep muvafakat eder. Buradaki düşünce; tekbirlerin Kuran olmaması sebebiyle hem lafzen hem de manen muciz ve veciz olmayacağı, dolayısıyla acz halinde tercümesiyle yetinilebileceğidir. Dolayısıyla Kuran'ın tercümesi aslına eşit kabul edilmezken, tekbirin tercümesi aslına eşit kabul edilmiştir. Mesela Şâfi mezhebindeki yaygın görüş, eğer acziyet varsa bir başka dildeki tercümesiyle tekbir getirilebilir şeklindedir ve bu noktada diller arasında her hangi bir fark gözetilmez.[244] Fakat bu mezhep içinde bulunan Gazali aksine bir içtihat yapmıştır. Delillerin gücü açısından doğru olan da budur.

Dolayısıyla hutbe konusundaki ihtilaf, tekbir ve tesbihler konusunda da var sayılır.[245] Fakat hutbeyle ilgili icma; rukünlerin haricinde başka dillerde okunabileceğine cevaz verirken, tekbir ve tesbihlerin mahza ibadet olması sebebiyle, sadece Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yaptığı şekliyle ifasını gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla bu görüşün aksini düşünenlerin

---

243 Amili, Vesailü'ş-Şia, 4/812; Ergene, 97-98.

244 İbn Muhammed, Takıyyüddin Ebu Bekr el-Huseyni el-Husni el-Dimaşki eş Şafii, Kifayetü'l Ahyar fi-Halli Ğayeti'l-İhtisar, Tahkik: Ali Abdülhamid Baltacı - Muhammed Vehbi Süleyman, Daru'l-Hayr, Bayrut-1114/1994, 1. baskı , s. 104.

245 Baltacı, Menahicü't-Teşri, 275; Serahsi, Mebsut, 1/37; Merğınani, Hidaye, 1/47; Cündioğlu, Türkçe İbadet, 41.

bu noktada yanıldığı açıktır. Bu sebepten tekbirleri Türkçe veya Hintçe.. gibi dillerde söylemek namazı bozar.[246] Binaenaleyh onların aynen Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yaptığı ve emrettiği şekliyle edası gerekir ve bu kadarcık Arapça öğrenmek her mükellef için farz olur.[247] Bu durum da insanların inzal olunana tâbi olması, aksine bir şekilde inzal olunanın insanlara tâbi olmaması manasına gelir.[248]

Bu sebepten İmâm-ı Azam'ın Farsça olarak tekbirlerin alınabilmesi fetvasını yanlış buluyoruz veya onla ilgili bize nakledilen kayıtlarda bir hata vardır.[249] Kitaplardaki nakillere bakınca, İmam-ı Azam'ın bu görüşü hem iftitah, hem de diğer tekbirler içindir. Zaten bir rukün olan iftitah tekbiri bir başka dilde olabilince, sünnet olan diğer tekbirlerin de hayli hayli olması gerekmektedir.

Bu konu İmam Malik'e sorulunca o da Arapça dışında tekbirlerin ifadesinin olamayacağını belirtmiştir. Hatta "Namazda Arapça dışı bir şey okunmaz" manasında konuyu ibraz edip, böyle şeylerden nefret ettiğini de söylemiştir.[250]

Şii İmâmilere göre de buna kadir olan birisinin iftitah tekbirini "Allahü ekber" diye alması gerekir. Şayet bilmiyorsa öğrenmelidir.[251] Ve bu onun görevidir. Çünkü bu vazife yaratılış

---

[246] el-Ğazali, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed .b Muhammed (505), el-Menhul fi-Ta'likati'l-Usul, Tahkik: Hasen Hitu, Daru'l-Fikr, Dimaşk-1400/1980, 2. baskı, 501.

[247] Şafii, Risale, 31; İbnü Kudame, Muğni, 1/423-433.

[248] Reşid Rıza, Tercemetü'l-Kuran, 31.

[249] Serahsi, Mebsut, 1/36-37; Merğınanî Hadiye. 1/47; eş-Şeybani, Ebu Abdillah Muhammed b. el-Hasen (189) Kitabü'l-Asl (el-Mebsut), Tahkik, Ebu'l-Vefa el-Afğani, Alemü'l-Kütüb, Beyrut-1410/1990, 1. baskı, s. 39; Şeybani, el-Camiu's-Sağir, Alemü'l-Kütüb, Beyrut-1406/1986, 1. baskı, s. 94.

[250] Müdevvene, 1/161.

[251] Huliy, Tabsıratü'l-Müteallimin, 45; Tusi, Hilaf, 1/107.

Şii Muhammed Cevad Muğniye ise, bilmekten ve ifade etmekten aciz olana, iftitahı

gayesi olan kulluğun bir gereğidir. Doğru olan da budur. Fakat yeni müslüman olup, öğrenecek kadar vakit bulamama gibi bir zarureti varsa, namaz niyetiyle zahirî şekilleri yapmaya çalışması daha doğrudur. Bu yönüyle de onun durumu dilsize benzetilir.[252]

İbn Hazm ise tesbihin icaz yönü olmadığı için, tercümesiyle olabileceğini söyler[253] ve bu noktada cumhurdan ayrılır. Hatta bu düşünceyi başka kaynaklarda da görebiliriz.[254]

Fakat öncelikle bu fukahanın olabilir demelerini, "Namazı bozmaz" manasına kullandıklarını belirtmek gerekir. Yani hiç birisi bu konudaki sözlerini "Böyle olsun" manasına söylememişlerdir. Bu sebepten de tarihte Arapça dışında dua örneklerinin uygulandığı olmamıştır. Fakat bu niyetle bile olsa sözlerinde, meseleyi talil noktasında hata etmişlerdir. Çünkü onlara göre, sadece mucizelik yönü olan bir söz başka dillere aktarılamaz. Tekbir ve hutbelerde ise bu yoktur. Öyleyse aktarılabilir. Halbuki buradaki illet tekbiri ifade etmek[255] değildir. Aksine illet, fiili Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) gibi yapmak ve sâdır olan emre aynıyla itaattır. Ve bütün gönüller bu illette birleştiği halde, neden net olarak ifade edilmemiştir, anlamıyoruz!

---

bildiği dille yapmayı caiz görür. (el-Fıkıh ale'l-Mezahibi'l-Hamse: Caferi-Hanefi-Maliki-Şafii-Hanbeli), Yersiz, 1402/1982, 7. baskı s. 112-113) Fakat Şianın çoğunluğu bunu aykırı bir görüş olarak değerlendirir.

[252] İbni Kudame, Muğni, 1/463.

[253] Muhalla, 3/254.

[254] Şirbini, Muğni'l-Muhtac, 1/159.

[255] Şirbini, Muğni'l-Mahtac, 1/159.

SONUÇ

Buraya kadar açıkladığımız gerçeklerden şu sonuçları çıkarabiliriz. Bu sonuçlar, kısmen aynı kısmen de biraz farklı olarak Muhammed Hamidilluh'ın ulaştıklarıyla benzeşmektedir. Bu sebepten onun verdiği sistematiğe göre sıralanmıştır:[256]

I. Herkes bilir ki müslümanlar namazlarında sadece Arapçayı kullanırlar. Yani Kuran'dan bazı ayetler okurlar ve ilahî yücelik ile kulun tevazusunu ifade eden mervi dualarda bulunurlar. Bunun ifasında arap olanlarla olmayanlar farketmez. Zira bu, Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında böyle olmuş ve zamanımıza kadar da böyle devam etmiştir. Dolayısıyla İslâm'a inananların ülke ve dil farklılıkları bu sonucu etkilememiştir.

Zamanımızda bunu tartışma haline getirenlerin reel bir ihtiyaçtan çok, güdümlü ve ideolojik hareket etmeleri de bunu göstermektedir. Yani kitlelerin böyle bir problemi yoktur. Fakat bazıları bunu problem haline getirmek istemektedir. Bu noktada ilmi de istismar etmektedirler. Zira insanların ne ezber, ne telaffuz (zelletülkâri meselesi) ve ne de okuduklarını anlayamamaktan

---

[256] Bkz.: İslâm'a Giriş, Çev.: Cemal Aydın, TDV Y., s. 364 vd; Kuran-ı Kerim Tarihi, Çev.: Mehmet Sait Mutlu, Yağmur Y., İst.-1965, s. 60-63.

yakınma problemleri vardır. Dolayısıyla bunların eksikliği, namazdaki hazzın azalmasına sebep olmamaktadır.

Bu sebepten tercüme ile ibadete cevaz vererek orjinali saptırma yerine, aslını öğretme ve anlatarak takviye etme daha faydalıdır. Hatta namaz dışındaki zikirleri bile orijinalleriyle söylemek asıldır. Zira tekrar edilen lafızlarda belli süreden sonra Türkçe karşılıkların bile düşünülmeden okunabileceği açıktır. Diğer yandan onların orijinalindeki kudsiyetin olmayışı, zaten baştan düşünülecek eksik bir taraf olacaktır. Dolayısıyla ruhsat olarak onları tercüme ile yapmanın bir faydası olmayacaktır. Bu sebeple önemli olan asıllarını muhafaza etmek ve bir kaynak olarak her devirde ona başvurmaktır. Böylece tercüme ve anlayışların değişmesine karşı nasların asılları korunurken, müslümanlara ait anlayış değişmelerine de set çekilerek onlar da yanlış yollara düşmekten korunmuş olurlar.

II. Meseleye ilk bakışta, Cenâb-ı Hakk'a dua eden müminin tamamıyla dediğini bilmesi ve böylece niyazda bulunması normal ve arzu edilir gibi görünmektedir. Bu mantığa göre anadilden başkası da uygun görülmemektedir. Bu durumda, ümmet-i Muhammed'in konuştuğu ne kadar dil varsa o kadar namaz dili olacağı da kesindir. Fakat biraz daha geniş ve derin düşünüldüğünde, bir çok sebebin bu yola şiddetle karşı olduğu görülür.

III. Bunların başında ruhanî, diğer ifadesiyle psikolojik sebep yer almaktadır. Zira Kuran-ı Kerim'e göre, النَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ "Peygamber müminlere kendi canlarından daha yakındır. Eşleri de onların analarıdır..." ayeti[257] gereği Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hanımları

[257] Ahzab suresi, 33/6.

müminlerin anasıdır. Onların dilleri ise arapçaydı. Öyleyse Arapça bütün müslümanların anadilidir. Bu sebepten namazın Arapça kılınmasına hiçbir müslüman itiraz etmemelidir ve edemez de.

IV. Belki bu delil herkesi ikna etmeye yetmez. Bu sebepten konu hakkında biraza daha derinleşmemiz gerekmektedir. İslâm inancımıza göre Kuran Allah kelamıdır. Bu, hem lafzen hem de manen böyledir. Bu noktada Ehl-i sünnet ve cumhur-u ümmet ittifak etmiştir.[258] Ayrıca onun tilaveti sevaba vesiledir. Manevi yönden bu açık ve net bir husustur. Zira müslümanlar Rablerinin kutsal sözleriyle Ona doğru seyahat ederler. Dolayısıyla Cenâb-ı Hakk'ın sözü, lambayı yakan elektrik akımını ileten tel gibi, Ona götüren bir yoldur. Rabbe seyahat ise, her ruhun aradığı yüce bir gayedir ve bunu sağlayan söz orijinal olarak Arapça nazil olmuştur. Tercümeler ise ne kadar iyi de olsa, her zaman bir insan sözü olarak kalacaktır. Bu haliyle de ilahî vuslat ve kontağa giden yolda, beklenen manevî havayı hiçbir zaman oluşturmayacaktır.

V. Daha pratik ve somut düşünmek gerekirse, dua ve namaz arasında net bir ayırım yapma zarureti doğar. Zira namaz dışındaki Rabbe yöneliş ve yakarışlarda herkes istediği dil ve pozisyonda dua edebilir. Buna kimse de itiraz edemez. Zira dua, kul ile Yaradanı arasında şahsî ve özel bir meseledir. Fakat namaz cemaati de ilgilendirir. Bu sebepten diğer kişilerin de istek ve ihtiyaçları gözetilmek zorundadır. Zaten asıl namazın cemaatle kılınan namaz olduğunda şüphe yoktur. Çünkü Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) her zaman cemaatle namaz

---

[258] İbn Teymiyye, Ahmed, el-Fetava, Cem ve tertip: Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım el-Asımi en-Necdi el-Hanbeli, Daru Alemi'l-Kütüb, Arabistan-1412/1991, s. 12/35-36.

kılmış ve herkese de böyle yapmasını emretmiştir. Dolayısıyla ferdî namazlar sadece bir zaruret sonucudur ve hiçbir zaman tavsiye edilmemiştir. Bu sebeple İslam fıkhında asıl olan prensip, iki kişi bile olsa cemaat oluşturarak namaz kılmaktır. Cemaatle namazlarda ise ortak dilin zarureti açıktır.

Burada namazların cemaatle kılınması konusunda kısa bir bilgi vermekte fayda vardır. Zira cemaatle namaz kılmanın faziletine ve cemaatı terkin kötülüğüne dair pek çok hadis-i şerif vardır. Bunlardan birincisinde Allah Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmaktadır: لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ آمُرَ رَجُلاً يُصَلِّى بِالنَّاسِ ثُمَّ أُخَالِفَ إِلَى رِجَالٍ يَتَخَلَّفُونَ عَنْهَا فَآمُرَ بِهِمْ فَيُحَرِّقُوا عَلَيْهِمْ بِحُزَمِ الْحَطَبِ بُيُوتَهُمْ وَلَوْ عَلِمَ أَحَدُهُمْ أَنَّهُ يَجِدُ عَظْمًا سَمِينًا لَشَهِدَهَا "Vallahi kalbimden geçirdim ki; birisine imamlık yaptırıp, geride kalanların evlerini yaktırayım veya yıktırayım. Halbuki onlar (camide) yağlı bir kemik parçası bulacağını bilselerdi; namaza (yatsıya) mutlaka gelirlerdi."[259]

Allah Resulü (sallallahu aleyhi ve sellem), gözleri kör birisi, yardımcısı olmadığı için namaza gelemeyeceğini söyleyince, ona namazlarını evinde kılması konusunda önce ruhsat verdi. Fakat sonra: هَلْ تَسْمَعُ النِّدَاءَ بِالصَّلاَةِ "Ezanı duyuyor musun? diye sordu. Evet cevabını alınca da; فَأَجِبْ "Öyleyse cemaata da gel" buyurdu.[260]

Diğer bir hadis-i şeriflerinde ise; إِنَّ أَثْقَلَ صَلاَةٍ عَلَى الْمُنَافِقِينَ صَلاَةُ الْعِشَاءِ وَصَلاَةُ الْفَجْرِ وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِيهِمَا لأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبْوًا "Münafıklara en ağır gelen yatsı ve sabah namazlarıdır. Eğer onlar bu iki vaktin faziletini bilselerdi, sürünerek bile olsa cemaate gelirlerdi" buyurdular.[261]

---

259 Müslim, Kitabü'l-mesacid, Babü Fadli Salati'l-Cemaa, no: 251 (651), s. 1/451.

260 Müslim, Kitabü'l-mesacid, Babü Yecibu İtyanü'l-Mecsid ala-men Semia'n-Nida, no: 255 (653), s. 1/452.

261 Müslim, Kitabü'l-mesacid, Babu Fadli Salati'l-Cemaa, No: 252, s. 1/451.

Bu sebepten cemaatle namaz, asgarî hüküm olarak müekket sünnet kabul edilmiştir. Fakat farz diyen mezhepler de olmuştur. Her iki görüşün de kuvvetli delilleri vardır. İlgili eserlerdeki detaylarına bakılabilir. Dört mezhepte kısaca; Hanefi ve Malikilere göre müekket sünnet, Şâfiilere göre farz-ı kifaye, Hanbelîlere göre de farzı ayındır.[262] Fakat cemaatle kılınan namazın sünnet oluduğunu söyleyenler bile, onun terkedilemeyeceği noktasında ittifak etmişlerdir. Zira bir hükmün sünnet olması, onun kolayca terkedilebileceği manasına gelmemektedir.

VI. Eğer İslâm mahallî, ırka dayalı veya bölgesel bir din olsaydı, elbette o bölge, ırk veya mıntıkanın konuştuğu dilin kullanılması gerekirdi. Fakat müntesipleri, birinin diğerini anlamadığı yüzlerce dil konuşan ve dünyanın her yerinde bulunan bütün ırklara mensup evrensel bir dinin gerekleri farklıdır. Zatn Müslümanların kozmopolitesi, daha Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında başlamıştı. Zamanımızda ise bu durum iyice artmıştır. Zira oturdukları şehirler, gerek transit yolcular bakımından ve gerekse sakinleri açısından değişik dindeki müminleri barındırmaktadır. Dolayısıyla oraya yabancı olanları dikkate almak gerekmektedir.

Mesela bir Türk Çin'e gitse ve oranın dilini hiç bilmese, "Çan çu çi çan" gibi sesler işitse ve anlamasa, eğer bu sesler Cuma için okunan ezan idiyse, Müslüman Türk anlamadığı için namazı kaçıracaktır. Yeri gelmişken Çin camilerinin bilinen dünya mescitlerine hiç benzemediğini de belirtelim. Keza yabancı ülkelere seyahat eden bir Çinli için de aynı tehlike sözkonusudur. Dolayısıyla bu konumdaki dindarlar, kendileri gibileriyle hiçbir ortak noktada buluşamayacaklardır. Bu sebepten evrensel bir

---

[262] Müslim, Kitabü'l-mescid, Babü Salati'l-Cemaa min Süneni'l-Hüda, no: 257, s. 1/343; Zühayli, el-Fıkhül-İslâmi, 2/151-153.

dinin, bütün inananları potasında eritecek ortak olan bazı temel şeylere mecburen ihtiyacı vardır. İşte ezan, o namelerden sadece birisidir.

Antiparantez olarak şunu da ifade edelim: Farklı dillerin kelimeleri aynı anlamda olmadıkları halde bazen aynı şekilde teleffuz edilebilmektedir. Yine bir dilin masum bir kelimesi, başka bir dilde gülünç veya müstehcen bir anlam taşıyabilmektedir. Dolayısıyla böyle bir kelimenin yolculuk anı gibi özellikle hiç bilinmeyen bir zaman ve yerde ilk defa duyulması, tehlikeyi daha da artırıcı olur. Hele hele bir de namaz gibi bir ibadet içindeyse.. bu durum Rabbe ibadet için yapılan namazın saygınlığına bütünüyle ters düşer. Fakat çocukluktan itibaren alışılmış olan Arapça dua ve ayet metinleri bu sıkıntıyı önleyecek pozisyondadır. Dolayısıyla bir Müslüman arap olmasa bile, o metinleri Arapça olarak hem okuyabilir hem de dinleyebilir. Böylece o dile yatkınlık kazandığından herhangi bir sıkıntı da olmaz.

VII. Genellikle insanların yabancı düşmanlıkları veya onlara karşı antipatileri vardır. Bu sebepten pek çok zaman bilmedikleri şahıslar hakkında önyargılarıyla hareket ederler. Dolayısıyla siyasî ve siyaset dışı, içtimaî veya ferdî günlük karşılaşılan problemler; sözgelimi bir Türk için İngilizce, Almanca, Rusça veya herhangi başka bir dilde kılınan namazlara katılmamaya itebilecektir. Fakat Arapça, Kuran veya Hadis dili olması hasebiyle, Müslümanların gönlünde sarsılmaz bir saygınlık ve prestije sahiptir. Zira namazdaki Arapça, Arapların dili olarak değil, fakat Son Peygamber Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ve müminlerin analarının dili olarak, yine son söz ve buyruklarını bize ulaştırmak için Şâri Teâla'nın seçmiş olduğu İslâm dili ola-

rak kullanılır.[263] Bu da her müslümanı garazsız ve ıvazsız olarak onu kabullenmeye itmektedir.

VIII. إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ "Bütün müslümanlar sadece kardeştir" ayeti[264] gereği İslam dinine inananlar arasındaki birlik ve dayanışmayı artırıcı unsurların çoğalmasına gayret ve ısrar gerekmektedir. Yüce Yaratıcı'ın da, وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا "Allahın ipine topluca sarılın ve ayrılığa düşmeyin"[265] ve; وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ "İyilik ve takvada yardımlaşın, fakat günah ve düşmanlık konusunda yardımlaşmayın. Şüphesiz Allah cezası şiddetli olandır" ayetleri[266] gereği muraı bu iken, mevcut olanları imha etmek veya yok etmeye çalışmak pek akıl kârı değildir.

IX. Bu meselede milletlerarası toplantı ve kongreleri örnek olarak gösterebiliriz. Mesela Birleşmiş Milletler toplantısına katılındığı zaman, keyfe göre herhangi bir dil seçilmez. Çünkü bu hem toplantıya, hem de amacına aykırı düşer. Zira katılımcı şahısların hedefi, orada bulunanlara kendi bakış açısını anlatmaktır. Bu sebepten konuşması gereken her şahıs, Birleşmiş Milletlerin resmen kabul ettiği İngilizce veya Fransızcadan birini seçmek zorundadır. Kimse de bu kurala itiraz etmez. Dolayısıyla genel fayda için özel yarar feda edilir. Eğer böyle yapılmazsa uzun vadede özel menfaatler bile heder olacaktır.[267] Bu sebeple Arapça Müslümanların ortak resmi dili kapsamında değerlendirilebilir.

---

[263] Doğrul, Ömer Rıza, Ezan ve Kamet Hakkında, (Cündioğlu, Türkçe İbadet), s. 310-311.

[264] Hucurat suresi, 49/10.

[265] Ali İmran suresi, 3/103.

[266] Maide suresi, 5/2

[267] Reşit Rıza, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Hakim, Daru'l-Menar, Mısır-1367, s. 9/293-294.

X. Meselenin daha az önemli olmayan bir başka yönü de vardır. O da hiçbir tercümenin aslına denk olamayışı ve aslın yerini tutmayışıdır. Mesela günümüz Türkiyesinde pek çok Kuran tercümesi vardır. Buna rağmen sürekli yenileri de eklenmektedir. Zira, araştırılınca eskilerin eksikliği ortaya çıkmaktadır. Bu durum Türkçeye has değil, diğer dillerde de geçerlidir. Üstelik Kuran'a da mahsus değildir. Fakat Kuran'ın diğer kitaplardan farklı olan muciz ve veciz özel konumunu da gözardı etmemeliyiz. Öyleyse eksikli bir şeyi mi yoksa mükemmel olanı mı; yani tercümeyi mi yoksa aslı mı kullanmalıyız? sorusu çıkmaktadır. Bunun cevabı açıktır... Zira daima mükemmel olan asıllar tercih edilir.

Hatta bu söylediklerimiz mervi dua, zikir, tesbih ve tekbirler için de geçerlidir. Dolayısıyla onların da tercümesi olamaz. Bu sebepten onların yerine de başka dillerdeki karşılıkları konulamaz.

XI. Bu konuda gururla hatırlamak ve özenle korumak için şunu da zikretmekte fayda vardır. İslâm dışında hiçbir dinin vahye dayalı özel kaynağının orijinali yoktur. Yani o dinî öğretinin orijinal mesajları tam ve eksiksiz olarak mevcut değlidir. Mesela Hristiyanların, Yahudilerin, Zerdüştlerin.. ellerinde bulunanlar, ya tercümedir ya da tercümeye benzer bazı kutsal metinlerdir.[268] Bu sebeple Kuran-ı Kerim'in orjinalinin bulunması çok büyük bir meziyet ve mutluluk kaynağıdır! Dolayısıyla bunun kıymetini bilmek ve gerektiği gibi onu koruyarak değerlendirmek gerekmektedir.

XII. İlave edelim ki, Kuran nesir olmasına rağmen; ritim, müzik, üslup vb. hususlarda şiirin bütün niteliklerini ve

[268] Bkz.: Tümer-Küçük, 57,65,74,85,100,107,129,175,232 vd.

büyüsünü kendisinde toplamaktadır. O kadar ki, metne bir tek harfin eklenmesi veya çıkarılması, bir nazmın mısraını bozduğu gibi Onu da bozmaktadır. Bir zaman önce müslüman olmuş meslekten müzisyen bir Fransız bana (Hamidullah) bir gün Kuran'ın 110. suresi olan Nasr'da, eksikliğe benzer bir şeyin olduğunu söyledi. Çünkü orada, فِي دِينِ اللهِ أَفْوَاجا فَسَبِّحْ "Fî dînillâhi efvâcâ fesbebih" okunuyordu. Ona göre bu müzikal açıdan imkânsızdı. O zaman Kuran'ın okuma sanatı ile ilgili azıcık bilgim benim imdadıma yetişti ve ona; "Hayır. Bu kısmın doğru okunuşu "Fî dînillâhi efvâcâ fesbbih" değil, فِي دِينِ اللهِ أَفْوَاجًا فَسَبِّحْ "Fî dînillahi efvâcan fesbebih" şeklinde olacak." dedim. Bunun üzerine müzisyen ve araştırmacı kardeşimiz bana şu karşılığı verdi: "Sizin imanınız sayesinde kendi imanımı yeniliyorum. Zira müzikal yönden eksik hiçbir şey kalmıyor ve Kuran'ın bu bölümünde hiçbir eksiklik görünmüyor." Evet... Kuran nesri bir şiirin mısraları kadar ölçülüdür. Bu sebeple böyle muhteşem ve mükemmel bir şey yerine, nispeten eksik bir şeyi koymayı kim arzu eder?! Elbette hiçbir müslüman etmez. Zira ilâhî vahiyde Cenâb-ı Hakk'ın celâlî ve cemâlî tecellileri vardır. Dolayısıyla hiçbir insana ait kelimeler onun karşılığı olamaz.

XIII. İslâm'ın emrettiği ve namaz içinde söylenmesi gereken Arapça ibareler çok azdır. Öncelikle namazın dışında ezan ve kamet var. Bizzat namazın içinde ise; Allahü ekber, Sübhâne Rabbiye'l-azîm, Sübhâne Rabbiye'l-âla, Fâtiha suresi ki kısa yedi ayettir ve Kevser suresi gibi kısa bir zamm-ı sûre, tahiyyât - kunut ve diğer dualar vardır. İşte hepsi bunlardan ibarettir. Bu metinlerin tamamı bir sayfayı geçmez. Üstelik bu metinlerden çoğunluğu müslümanlarca gayet kolay bir şekilde bilinir. Zira

bu sure ve dualar onların dillerine girmiştir. Hatta namaza yeni başlayan birisi, onların anlamlarını kolayca öğrenebilir. Ve bir defa öğrenildi mi, namaz artık mekanik ve anlamı bilinmeyen bir ezber olmaktan çıkar.

Yalnız bu kadarıyla bile bilmeyenlerin, üzerindeki zarurete göre sırasıyla şu formulü uygulaması mümkündür:

A. Önce sadece bir Fâtiha ve tahiyyat ile namaz kılmak.

B. Bunu yapamazsa sadece bir fatiha ile namaz kılmak.

C. Bunu da yapamazsa bildiği mervi bir zikir ile namaz kılmak.

D. Bunu da yapamazsa lafzatullahı (Allah lafzını) tekrar ederek namaz kılmak.

Bu şıklar da işin diğer yönüdür. Fakat meseleyi polemik yapanlar var. Zira bu ayetler ve duaların Türkçesini ezberlemek de Arapçasından kolay değil, hatta sahanın erbabınca müsellemdir ki, daha zordur.[269] Dolayısıyla Türkçe ibadet insanlara bir kolaylık getirmeyecektir. Yine üstüste okunan Türkçe metinler, usanç verecektir. Ama Kuran metinleri, anlayana da alamayana da hiçbir zaman usanç vermemektedir. Bu durumda, وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ "Biz onu zikretmek için kolay kıldık, hiç düşünüp de öğüt alan yok mu?" ayetinin[270] bir mucizesi ortaya çıkmaktadır. Zira asırlardır her kesimden insanın bımadan tekrar tekrar okuması bunu göstermektedir. Bu sebeple burada Kur'anın özelliklerini anlatan şu hadisi zikretmek yerinde olacaktır: Hz. Ali'den gelen ve Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in buyurduğu rivayet şudur:

[269] Ergene, 55.
[270] Kamer suresi, 54/17.

قَدْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَقُولُ أَلاَ إِنَّهَا سَتَكُونُ فِتْنَةٌ. فَقُلْتُ مَا الْمَخْرَجُ مِنْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ كِتَابُ اللَّهِ فِيهِ نَبَأُ مَا كَانَ قَبْلَكُمْ وَخَبَرُ مَا بَعْدَكُمْ وَحُكْمُ مَا بَيْنَكُمْ هُوَ الْفَصْلُ لَيْسَ بِالْهَزْلِ مَنْ تَرَكَهُ مِنْ جَبَّارٍ قَصَمَهُ اللَّهُ وَمَنِ ابْتَغَى الْهُدَى فِى غَيْرِهِ أَضَلَّهُ اللَّهُ وَهُوَ حَبْلُ اللَّهِ الْمَتِينُ وَهُوَ الذِّكْرُ الْحَكِيمُ وَهُوَ الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِيمُ هُوَ الَّذِى لاَ تَزِيغُ بِهِ الأَهْوَاءُ وَلاَ تَلْتَبِسُ بِهِ الأَلْسِنَةُ وَلاَ يَشْبَعُ مِنْهُ الْعُلَمَاءُ وَلاَ يَخْلَقُ عَلَى كَثْرَةِ الرَّدِّ وَلاَ تَنْقَضِى عَجَائِبُهُ هُوَ الَّذِى لَمْ تَنْتَهِ الْجِنُّ إِذْ سَمِعَتْهُ حَتَّى قَالُوا (إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا يَهْدِى إِلَى الرُّشْدِ) مَنْ قَالَ بِهِ صَدَقَ وَمَنْ عَمِلَ بِهِ أُجِرَ وَمَنْ حَكَمَ بِهِ عَدَلَ وَمَنْ دَعَا إِلَيْهِ هُدِىَ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

"Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'den duydum, dedi ki "Ya Ali! Fitneler olacak." Bunun üzerine Esedullah sıfatına mazhar Hz. Ali şaşırır ve "Ondan kurtuluş nedir" ey Allahın Rasülü, der. Cevaben Allah Rasülü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyuyrur: "Kurtuluş, Kitabullahtadır. Onda sizden öncekilerin âkibeti ve sizden sonrakilerin haberi vardır. Aranızdaki hüküm, sürekli ona göre olması gerekir. O bir oyuncak değil, düsturdur. Onu terk eden zâlimi Allah helak eder. Ondan başkasında hidayet arayanı Allah saptırır. O Allahın habl-i metîni, zikr-i hakîmi ve sırât-ı müstakîmidir. Gönüller sadece onunla sapıtmaz ve diller sadece onunla kaymaz. Hiçbir zaman âlimler ona doyamaz. **Tekrar tekrar okundukça usandırmaz**. Onun enteresan manaları hiç bitmez. Ki, cinler ilk defasında onu duyar duymaz; *"Biz, doğruyu gösteren çok acip bir Kur'ân duyduk"*[271] demişlerdi. Evet... Onunla konuşan tasdik edilir. Onunla amel eden ecir bulur. Ve

271 Cin suresi, 72/1-2.

sadece Onunla hükmeden âdil olur. Kim de Ona davet ederse hidayete ermiştir."[272]

XIV. Bu satırların yazarı şahsen şöyle düşünmektedir. Hiçbir müslüman herhangi bir Kuran tercümesine hiç bir zaman, Cenâb-ı Hak tarafından elçisine vehyedilmiş orijinal metni kadar saygı göstermeyecektir. Çünkü Kuran'ın aslı gönderen tarafından korunmuş olarak îlahi heybeti ve cazibeyi taşırken, tercümeler sıradan birisi tarafından yapılmaktadır. Bu sebepten ibadet adını taşıyan iş; biliş ve anlayış işi değil, duyuş ve bağlanış işidir. Hatta Sağman'ın da ifade ettiği gibi, ruhiyat ve ruhaniyat meseleleri iyi düşünülür ve bu düşünce derinleştirilir ise, ibadet işlerinde ilim-fehm işlerinin olmaması daha doğru görülür. Zira şu anlaşılmıştır ki insan denilen yaratık, bilgisinin çerçevesi içine aldığı mevzulara katiyyen kudsiyet vermemektedir. Zira birşey ne kadar mühim ve kuvvetli olursa olsun, insan ilminin içine girdi mi beşer eseri sayılmaktadır. İnsan ise kendi eserine kudsiyet vermek şöyle dursun, değer bile vermiyor. Çünkü bu durum cibilleytinde vardır. Dolayısıyla ibadet, kudsiyet temeli üzerine kurulmuş, iman ve itikada bağlanmış ruhî bir harekettir. Akıl ve ilme muarız değildir, fakat akıl ve ilmin orada rolü yoktur ve olmamalıdır.[273]

Asıl olan ibadete başlarken aklı, fikri, bilgileri, hülasa masivayı bırakıp, safi bir kalp ve herşeyden azade bir ruh ile Allahın huzuruna varmaktır. Bu durumda sadece nereye vardığımızın farkında olsak yeterlidir. Bu şuurla okuduğumuz şeyler de kalbe feyiz, bereket ve zevk veren mübarek sözler olmalıdır. Bu da

---

[272] Tirmizî, Fedâil-i Kur'ân 14 (5/172).

[273] Sağman, Ali Rıza, Kuran-Mahiyeti-Başka Dile Çevrilmesi, Neşreden: Dücane Cündioğlu, İslâmiyat Dergisi, Cilt: 1, sayı 2, s. 117-118.

ancak kelamullahla olabilir. Bu sözlerin anlamını bilmek ise çoğu kalbe zarar verip ve konsantrayı bozabilir. Çünkü ibadet yeri, sözlerin medlullerine ilgi yeri olmasa gerektir. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in de bu şekilde ibadet etmiş olması da gönlümüze kafi gelmez mi? Zaten sözlerin medlulünde derinleşmek ruhu Hakk'a pervazdan alıkoyar. Üstelik her millet ve dilden insan, kelamullahın bu manevi coşkusunu hissetmektedir. Dolayısıyla bu durum aynen kilit gibidir. Kapının açılması maksat olup, neden yapıldığı çok önemli değildir. Hata bazen manası bilinerek söylenen sözler ezber hale gelince, bir de mübarek olmayan kelimelerdense, hiçbir değeri kalmamaktadır. Hiç bunlar, imanla sabit mübarek kelimelere kıyas edilir mi?![274] Elbette edilemez.

XV. Arap dilinin burada işaret edilmeyen diğer bir yönü daha vardır. O da herkes tarafından kabul edilmiş mukayese götürmez müzikal niteliklerinin yanı sıra, dilin bizzat kendisi onbeş asırdan beri kâide (gramer), sözlük, söyleniş ve hatta yazılış bakımından değişmemiştir. Bu sebeple günümüzün Arap medyası ve diğer yayınlarını anlayanlar, Kuran'ın dilini de tam olarak anlayabilirler.

Son Peygamber vasıtasıyla Yüce Yaratıcı ve Mutlak Hakîm katından getirilen bir dinin, hiç eskiyemeyen bir dili gerekmez mi?! Elbette gerekir.

XVI. Bir gün bir üniversite öğrencisi, namazda okunanların anlamını bilmenin önemi üzerine ısrarını sürdürdü. Baktım ki kendisine verdiğim (Hamidullah söylüyor) delillerin hiçbirine itibar etmiyor. O zaman kendisine; "Tamam, eğer siz bana ana dilinizde beş vakit namaz kılmayı vaat

---

[274] Sağman, 118-122.

ederseniz, ben de sizin bunu yapmanıza fetva vereceğim" dedim. Derhal tartışmayı kesti ve bir daha gelip bana bu konuyu asla açmadı.

Bir başka ifadeyle, ibadetlerini millileştirmek isteyenler, kendileri bunu tatbik etmeyen kimselerdir. En azından ezici çoğunlukları böyledir. Hatta bunu savunurken, daha güzel ve ciddî bir ibadet düşüncesinden kaynaklanan bir motivasyonları yoktur. Bu açıdan diyebiliriz ki, Türkçe ibadet meselesini kendileri için en küçük problem kabul etmeyen bir kesim varsa, onlar dinlerini samimi yaşamak isteyen müslümünlardır.[275]

XVII. Kısacası, eğer dinî ölçülere itibar etmezsek, namazda ve gerekli diğer yerlerde Arapça dışında bir dil kullanımının, daha doğru ifadesiyle ilgili rivayetlerin tercümesini kullanmanın hem avantajları, hem de dezavantajları vardır. Evrensel bir dinin mensupları bu konunun fayda ve zararını iyi düşünmelidir. Şu halde, ikisini karşılıklı olarak tartışmaktan başka çare yoktur. Sonuçta faydanın hangi taraftan daha fazla olduğuna bakmalıyız.

Şayet dinî ölçülere itibar ediyorsak bilmeliyiz ki, ibadetler sahası Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'den öğrenildiği gibi tatbik edilir. Bu taabbüdiyat kısmındaki bu alan içtihad, kıyas, istihsan, maslahat, zeria ve diğer fıkhî delillerin konusuna girmez. Zira Cenâb-ı Hakk'a emrettiğinin dışında kulluk yapılmaz.[276] Çünkü ibadetlerde asıl önemli olan Onun rızası ve kabulüdür. Bu sebepten ibadetler konusundaki en ufak sapmalar bile bidat kabul edilmiştir.[277] Nitekim şu hadis de bu hükmü gösterir: مَنْ

[275] Ergene, 10,106.
[276] Şatıbi, Muvafakat, 2/585-589.
[277] Köksal, İsmail, Teğayyüru'l-Ahkam fi'ş-Şeriati'l-İslâmiyye, Müessesetü'r-Risale, Beyrut-2000, 1. baskı, s. 43-44.

عَمِلَ عَمَلاً لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا ، فَهُوَ رَدٌّ "Bizim emrimize uygun olmayan her şey merduttur."[278]

Zaten İslâm'ın ibadetler sahasında koyduğu kurallar gayet kolaydır. Her hal ü kârda, her devir ve mekânda tatbike uygundur. İhtiyaçlara kâfi ve manevi yaralara şâfidir. Bu sebepten samimi bir mümin, İslâma inanmayan veya onu tatbik etmeyen kimselerin yazdıklarına veya söylediklerine itibar etmemelidir. Zaten ihtiyacı da yoktur.

XVIII. Türkçe ibadeti veya Arapça dışında ibadeti savunanlar, Ebû Hanîfe (150/767) çapında bir otoritenin desteğine sahip olduklarını ifade ediyorlar. Öncelikle bu noktada caiz görme ile tavsiye etmenin farklı olduğunu belirtelim. Mesela İslâmda talâk caizdir, fakat tavsiye edilmez. Dolayısıyla Ebû Hanîfe'nin caiz gördüğü fikrine bu şekilde bakılmalıdır.[279]

Ayrıca, onun bu fikrinden cumhurun görüşüne döndüğü fikri de yine eserlerde mevcuttur.

Üstelik Ebû Hanîfe masum değilken, yine eserlerde Arapça dışında ibadetin tatbikatından hiç bahsedilmezken ve fiiliyatta olmamış iken, Hanefi mezhebi içindeki müftabih olan da bu görüş değilken, ayrıca temel kitaplarda bu fikrin mücerret görüşler haricide ilmî kriter olabilecek delilleri zikredilmezken, yine kendisi; "Nereden fetva verdiğim bilinmeden görüşlerimizin nakli helal olmaz"[280] görüşündeyken, bir de cumhurun delilleri daha güçlü iken,[281] neden Ebû Hanîfe'den gelen rivayetin sadece bir

---

278 Buhârî, İ'tisâm 20 (8/156).

279 Aydar, 352.

280 İbnü Abdüllberr, el-Hafız Ebu Umar Yusuf el-Endelüsi (463), el-İntika fi-Fedaili'-Eimmeti's Selaseti'l-Fukaha (Malik - Şafii - Ebû Hanîfe), Naşir: Abdulfettah Ebu Ğudde, Mektebü'l-Matbaatü'l-İslâmiyye, Haleb-1417/1997, 1. baskı, s. 267.

281 Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 4.12.1997 ve 103 sayılı konuyla ilgili kararı için

yönü ile yetiniliyor? Doayısıyla bu durum oldukça garip karşılanacak bir durumdur.

Kendilerine zaruret açısından Türkçe ibadete müsade edecek olan Selman Rivayeti'nin çok sağlam olmadığı da gayet açık ve nettir. Zira bu rivayetin muteber veya gayr-i muteber temel hadis kitaplarında olmayışı, bu zayıflığı açık delilidir. Eğer Türkçe ibadeti savunanlar; Ebû Hanîfe, Serahsî ve Kâsânî gibi fakihlerin karizmasıyla başka niyetleri gerçekleştirmek istiyorlarsa, bu durum ayrıdır ve ilmî objektiflik ile samimiyetten de çok uzaktır.[282] Zira ihtilaflı konularda asıl olan meselenin delillerine bakmak ve temel İslâmî ve fıkhî kriterlere göre onu ele almaktır.

Zayıf olmasına rağmen Ebû Hanîfe'nin görüşünün kitaplarda devamı ise, ilmî açıdan gerekli olan nakilcilik ve fukahanın mezheplerine verdiği önem şeklinde izah edilebilir.

Yalnız bu tartışmaya aktörlük yapanlara sormak lazımdır: Kuran dışında herhangi bir kaynak ve otorite tanımadığınız halde, nasıl oluyor da bu meselede fıkhî açıdan oldukça zayıf olan bir fetvanın peşine düşebiliyorsunuz? Evet… Görüldüğü üzere bu noktada sünnet ve hadis kabul etmeyenler, zayıf kavilleri sloganlaştırma peşindedirler. Bu durum hem garip, hem de çelişkilidir. Fakat niyetleri bellidir. O da üzüm yemek değil, bağcıyı dövmektir.[283]

XIX. Konuyu noktalarken meselemizi teyit eden birkaç rivayeti aktarmak istioruz:

A. Muâviye b. el-Hakem es-Sülemî anlatıyor. Allah Rasülü ile beraberdim. Namazdayken birisi aksırdı ve, يَرْحَمُكَ

bkz.: Cevizoğlu, 236-241.

282 Olur, 203; Ergene, 54-66.

283 Ergene, 107; Muğniye, el-Fıkhü ale'l-Mezahibi'l-Hamse, 108-111.)

الله“Yerhamükellah” dedim. Namaz bitince beni çağırdı. Ne dövdü, ne kahretti, ne de sövdü! Öncesinde ve sonrasında ondan iyi bir öğretmen (muallim) görmedim. Ve dedi ki: إِنَّ هَذِهِ الصَّلَاةَ لَا يَصْلُحُ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ كَلَامِ النَّاسِ هَذَا إِنَّمَا هِيَ التَّسْبِيحُ وَالتَّكْبِيرُ وَقِرَاءَةُ الْقُرْآنِ “Namazda insan kelamı olmaz. Zira o, sadece tesbih, ve Kuran tilavetinden (kıraat-okuma) ibarettir.”[284]

B. Zeyd b. Erkam anlatıyor: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanındayken bir adam, namaz esnasında arkadaşına bir haceti için konuşurdu. Bunun üzerine, حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ “Namazları ve özellikle de ikindi namazını (orta namaz) özenle koruyunuz. Ve Allaha içten bir şekilde ibadet ediniz”[285] ayeti nazil oldu ve namazda konuşmamakla, yani susmakla emrolunduk.[286]

C. Kâsım b. Yezîd el-Cermî anlatıyor: Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e namaz kılarken uğradım ve salam verdim, fakat o almadı. Namazı bitirince ise; “Ey kavim! Namazda sadece zikrullah yapılır, size düşen samimi davranmaktır”[287] buyurdular.

D. Abdullah b. Mesud anlatıyor. Habeşistan'dan dönmüştük. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'e uğradığımda namaz kılıyordu. Selam verdim, almadı. Sonra: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُحْدِثُ مِنْ أَمْرِهِ مَا يَشَاءُ وَإِنَّهُ قَدْ أَحْدَثَ مِنْ أَمْرِهِ أَنْ لَا يُتَكَلَّمَ فِي الصَّلَاةِ “Allah dilediği hükmü kor. Bunlardan birisi de namazda konuşmamaktır” buyurdu.[288]

E. Mâlik anlatıyor: Biz yaşları birbirine yakın gençlerdik. Yirmi gün geceli gündüzlü Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanında kaldık. Onu çok şefkatli ve misafirperver

---

284 Ahmed, 5/447; Nesai, Kitabü's-salat, Babü'l-Kelam fi's-Salati, 3/16-17.
285 Bakara, 2/238.
286 Nesai, Kitabü's-salat, Babü'l-Kelam fi's-Salati, 3/18.
287 Nesai, Kitabü's-salat, Babü'l-Kelam fi's-Salati, 3/19.
288 Nesai, Kitabü's-salat, Babü'l-Kelam fi's-Salati, 3/19.

gördük. Bizim ehlimize iştiyakımızı tahmin edince; geride ne bıraktığımızı sordu. Biz de söyledik. Sonra; "Ehlinize dönünüz. Orada namaz kılınız. Onlara öğretiniz ve kılmalarını emrediniz" dedi ve bazı şeyler de ilave etti ve, صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِى أُصَلِّى "Benim namaz kıldığım gibi namaz kılınız. Vakti gelince biriniz ezan okusun ve büyüğünüz imamlık yapsın" buyurdu.[289]

Bu hadisler namazda kul sözü olamayacağını, aksine sadece zikir, tesbih ve tekbir yapılabileceğini göstermektedir. Demek ki, namaz içindeki söyleyeceklerimiz bu çerçevede olmalıdır.

Ve kitabımızı şu kutsî duayla bitirelim: اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ "Ey her şey kudretinde olan Allahım! Hepimizi sırât-ı müstakîmine hidayet et! Yani nimet verdiklerinin yoluna. Fakat ilahî gazabına uğramış ve sapıtmışların yoluna iletme!" Âmin.[290]

---

289 Buhari, Kitabü'l-ezan, Babü'l-Ezan li'l-Müsafir, 1/155-156.
290 Fatiha, 1/ 6-7.

KAYNAKLAR

ALDIKAÇTI, Orhan, Modern Demokrasilerde ve Türkiye'de Devlet Başkanlığı, İst.-1960.

ABDÜLALİ el-ENSARİ, Muhammed b. Nizamüddin, Fevatihü'r-Rahamut bi-Şerhi Müsellemi's-Sübut li'bni Abdişşekur, el-Matbaatü'l-Emiriyye, Mısır-1344.

AKSEKİ, Ahmed Hamdi, Namaz ve Kuran (Cündioğlu, Türkçe İbadet içinde).

AKYÜZ, Vecdi, Mukayeseli İbadetler İlmihali, İz Y., İst.-1995.

ALTUNTAŞ, Halil, Kuran'ın Tercümesi ve Tercüme ile Namaz Meselesi, TDV Y., Ank.-1998, 1. baskı.

el-AMİDİ, Seyfüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, el-İhkam fi-Usuli'l-Ahkam, Matbaatü'l-Mearif, Mısır-1332/1914.

el-AMİLİ, Muhammed b. el-Hasan el-Hurr, Vesailü'ş-Şia ila-Tahsili Mesaili'ş-Şeria, Tahkik: Abdürrahim er-Rabbani eş-Şirazi, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut-1412/1991, 6. baskı.

el-ARABİ, Belhac, el-Medhal li-Diraseti't-Teşrii'l-İslâmî, Beyrut-1979.

ARTAM, Mehmet Nureddin, İmam-ı Azam'ın Cevaz Verdiği Bir Mesele (Cündioğlu, Türkçe İbadet içerisinde).

ATALAY, Besim, Kuran Türkçe'ye Çevrilemez mi? (Cündioğlu, Türkçe İbadet içerisinde.)

ATIYYE, İzzet Ali lyd, el-Bid'a-Tahdiduha ve Mevkıfü'l-İslâmi Minha, Daru'l-Kütübi'l-Hadise, Kahire-tarihsiz.

AYDAR, Hidayet, Kuran-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi, Kuran Okulu Y., İst.-1996.

el-BACİ, Ebu'l-Velid Süleyman b. Halef el-Endelüsi, el-Münteka-Şerhu'l-Muvatta, Fas-1331, 1. baskı.

BAHAÜDDİN, Mehmed, Türkçe Namazın Delilleri? (Cündioğlu, Türkçe İbadet içerisinde.)

BALTACI, Muhammed, Menahicü't-Teşrii'l-İslâmi fi'l-Karni's-Sani el-Hicri, Matbuati Camiati'l-İmam, Arabistan-1338/1977.

BEDİÜZZAMAN Said Nursi, Sözler (21. söz), Nesil Y., İst.-1996.

Mektubat, Envar Neşriyat, İst.-1994.

BERKİ, Ali Himmet, Açıklamalı Mecelle, Hikmet Y., İstanbul.

el-BUHARİ, Muhammed b. İsmail, el-Camiu's-Sahih, Çağrı. Y., İst.-1981.

el-BUTİ, Muhammed Said Ramazan, Davabıtu'l-Maslaha fi'ş-Şeriati'l-İslâmiyye, el-Mektebetü'l- Emeviyye, Dimaşk-1386/1966, 1. baskı.

el-CESSAS, Ebu Bekr Ahmed b. Ali er-Razi (370), Ahkamü'l-Kur'an, Tahriç: Abdüsselan Muhammed Ali Şahin, Daru'l-Kütübi'l-Ilmiyye, Beyrut-1415/1994, 1. baskı.

CEVİZOĞLU, Hulki, Türkçe İbadet, Beyaz Y., İst.-1998, 1. baskı.

el-CEZİRİ, Abdurrahman, el-Fıkhü ale'l-Mezahibi'l-Erbaa, Çağrı Y., İst.-1404/1984.

el-CİBALİ, İbrahim, Ruhu'l-İslâm, Matbaatü'l-Meahidi'd-Diniyye, yersiz, 1351/1933.

CÜNDİOĞLU, Dücane, Bir Siyasi Proje Olarak Türkçe İbadet I, Kitabevi Y., İst.-1999, 1. baskı.

Türkçe Kuran ve Cumhuriyet İdeolojisi, Kitabevi Y., İst.-1998, 1. baskı.

el-CÜRCANİ, eş-Şerif Ali b. Muhammed, el-Ta'rifat, Daru'l-Kütübi'l-Ilmiyye, Beyrut-1408/1988, 3. baskı.

ed-DARİMİ, Ebu Muhammed Abdillah b. Abdürrahman b. el-Fadl b. Behram (255), es-Sünen, Çağrı Y. İst.-1981.

ed-DEHLEVİ, Şah Veliyyullah b. Abdürrahim, Huccetüllahi'l-Baliğa, İdaratü't-Tıbaati'l-Münire, Yersiz, 1352, 1. baskı

DOĞRUL, Ömer Rıza, Ezan ve Kamet Hakkında (Cündioğlu, Türkçe İbadet içinde.)

EBU CEYB, Sa'di, el-Kamusü'l-Fıkhi - Lüğaten ve Istılahan, Daru'l-Fikr, Dimaşk-1408/1988, 2. baskı.

EBU DAVUD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani, es-Sünen, Çağrı Y., İst.-1981.

EBU ZEHRA, Muhammed, Ebû Hanîfe, Çev.: Osman Keskioğlu, DİB Y., Ank.-1999, 3. baskı.

Muhadarat fi-Mesadiri'l-Fıkhi'l-İslâmi: el-Kitab ve's-Sünne, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Kahire-1375/1956.

Usulü'l-Fıkh, Tebliğ Y., İst., tarihsiz.

ERDOĞAN, Mehmet, İslâm Hukukunda Ahkamın Değişimi, İFAV Y., İst.-1994, 2. baskı.

ERGENE, M. Enes, Türkçe İbadet, Zaman Y., İst.-2001.

el-EZHERİ, Salih Abdü's-Semi' el-Abî, es-Semeru'd-Dani Şerhu Risaleti Ebi Zeydi'l-Kayrevani, Matbaatü'l - Menar, Tunus-tarihsiz.

el-FETAVA li'l-Lecneti'd-Daime li'l-Bühusi'l-Ilmiyye ve'l-İfta: Abdullah b. Kuud - Abdullah b. Ğadyan-Abdurrazzak Afifi - Abdülaziz b. Abdullah b. Baz.

el-ĞAZALİ, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed (505), el-Menhul fi-Talikati'l-Usul, Tahkik: Hasen Hitu, Daru'l-Fikr, Dimaşk-1400/1980, 2. baskı.

el-ĞURYANİ, es-Sadık Abdurrahman, el-Hukmü'ş-Şer'î Beyne'l-Akli ve'n-Nakl, Daru'l-Ğarbi'l-İslâmi, Beyrut-1979.

el-HADİMİ, Nuruddin, el-Maslahatü'l-Mürsele-Hakikatüha ve Devabıtuha, Daru's-Senabil li's-Sekafeti ve'l-Ulum, Tunus-1410/1992-1993.

el-HALLAF, Abdülvehhab, İlmü Usuli'l-Fıkh, Mektebetü'd-Da've'l-İslâmiyye, baskı yer ve tarihi yok.

HAMİDULLAH, Muhammed, Mecmüatü'l-Vesaiki's-Siyasiyye li'l-Ahdi'n- Nebevi ve'l-Hılafe'r-Raşide, Daru'n-Nefais, Beyrut-1405/1985, 5. baskı.

İslâm'a Giriş, Çev.: Cemal Aydın, TDV Y., yer ve tarıhsiz.

Kuran-ı Kerim Tarihi, Çev.: Mehmet Sait Mutlu, Yağmur Y., İst.-1965.

HASEBALLAH, Ali, Usulü't-Teşrii'l-İslâmi, Daru'l-Mearif, Mısır-1383/1964, 3. baskı.

el-HIDR HUSEYN, Muhammed, Rasailü'l-Islah-3, Matbaatü'l-Kuds, Kahire-1358/1933.

el-HINN, Mustafa Said, Eseru'l-İhtilaf fi'l-Kavaidi'l-Usuliyye fi-İhtilafi'l-Fukaha, Müessesetü'r-Risale, Beyrut-1402/1982, 3. baskı.

el-HULİYY, Cemalüddin el-Hasen b. Yusuf el-Mutahhir (726), Tabsiratü'l-Müteallimin fi-Ahkami'd-Din, Tahkik: Ahmed el-Huseyni, Hadi el- Yusuffi, Menşuratü Müessesetü'l-A'lemi li'l-Matbuat, Beyrut-1904/1984, 3. baskı.

İBNÜ ABDİLBERR, el-Hafız Ebu Umar Yusuf el-Endelüsi (463), el-İntika fi-Fedaili'l-Eimmeti's-Selaseti't-Fukaha: Malik - Şafiî - Ebû Hanîfe, Naşir: Abdülfettah Ebu Ğudde, Mektebü'l-Matbuati'l-İslâmiyye, Haleb-1417/1997, 1. baskı.

İBNÜ AŞUR, Muhammed et-Tahir, Usulü'n-Nizami'l-İctimai fi'l-İslâm, eş-Şirketü't-Tunisiyye li't-Tevzi, Tunus, tarihsiz.

İBNÜ'L-ESİR, Ebu'l-Hasen Ali (630), el-Kamil fi't-Tarih, Mektebetü İdarati't-Tıbaati'l-Münire, Mısır-1356, 1. baskı.

İBNÜ HACER el-Askalani (852), Büluğu'l-Meram min-Edilleti'l-Ahkam, Talik: Muhammed Emin Ketbi, Tashih: Abdülvehhab Abdüllatif, Müracaat: Muhammed Emin en-Nevevi, Çağrı Y., İst.-1986.

İBNÜ HANBEL, Ahmed, el-Müsned, el-Mektebü'l-İslâmi, Beyrut, 1405/1985, 5. baskı.

İBNÜ HAZM, Ebu Muhammed Ali b. Hamd b. Said, el-Muhalla.

İBNÜ IMAD el-Hanbeli, Ebu'l-Felah Abdülhay (1083), Şezeratü'z-Zeheb fi-Ahbari men Zeheb, Matbaatü'l-Kuds, Kahire-1351.

İBNÜ KUDAME, Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed (620), el-Muğni, Mektebetü'l- Cumhuriyyeti'l-Arabiyye, Mısır, tarihsiz.

İBNÜ MACE, Hafız Ebu Abdillah Muhammed b.Yezid, es-Sünen, Çağrı Y., İst.-1413/1992.

İBNÜ MUHAMMED, Takıyyüddin Ebu Bekr el-Huseyni el-Husni ed-Dimaşki eş-Şafiî, Kifayetü'l-Ahyar fi-Halli Ğayeti'l-İhtisar, Tahkik: Ali Abdülhamid Baltacı, Muhammed Vehbi Süleyman Daru'l-Hayr, Beyrut-1114/1994, 1. baskı.

İBNÜ TEYMİYYE, Ahmed, el-Fetava, Daru Alemi'l-Kitab, Ziyad-1412/1991.

İMAM EFENDİ, Osman Bedrüddin Erzurumi (1924), Gülizar-ı Samini, Marifet Y., İst-1934- 2. baskı.

Sohbetler, Gelişim Mtb., Ank.-1983.

İMAM MALİK b. Enes, el-Muvatta, Tahkik: Muhammed Fuad Abdülbaki, yer ve tarihsiz.

el-Müdevvenetü'l-Kübra (Sahnun b. Said et-Tenuhi'nin Abdurrahman b. Kasım'dan gelen rivayeti), Daru'l-Kütübu'l-Ilmiyye, Beyrut-1415/1994, 1. baskı.

İMAM ŞAFİİ, Muhammed b. İdris, er-Risale, Tahkik: Muhammed Seyyid Keylani, Kültür Y., İst.-1388/1969, 1. baskı.

İBNÜ EBİ CEMAA, Ebu Ali el-Ahsen b. Muhammed es-Susi, Def'u'l-Hılafi ve'l-Ğumme fi-ma-Yüzannü fihi İhtilafü'l-Ümme, ed- Daru'l-Beyda-1354.

İBNÜ MANZUR, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükrim el-İfriki el-Mısri, Lisanü'l-Arab, Daru'l-Fikr, Beyrut-1414/1993, 3. baskı.

İBNÜ'N-NEDİM, el-Fihrist, Talik: İbrahim Ramazan, Daru'l-Ma'rife, Beyrut-1415/1994, 1. baskı.

İZZ B. ABDİSSELAM, Kavaidü'l-Ahkam fi-Mesalihi'l-Enam, Talik: Taha Abdürrauf, Daru'ş-Şark, Kahire-1388/1968.

KARAMAN, Hayreddin, Fıkıh Usulü, Ahmet Sait Mtb., İst.-1964.

el-KARDAVİ, Yusuf, Fıkhü'z-Zekat Daru'l-İrşad, Beyrut-1379/1969, 1. baskı.

el-KASANİ, Alaüddin Ebu Bekr b. Mesud (587), Bedaiü's-Sanai fi-Tertibi'ş-Şerai, Daru'l-Kütübi'l-Ilmiyye, Beyrut- 1406/1986, 2. baskı.

el-KASIMİ, Cemalüddin, Mehasinü't-Te'vil, Çev.: Sezai Özel, İz Y., İst.-1990.

KELEŞ, Ahmet, Türkçe İbadet, Balıkesir Müsbet ve Manevi İlimler Vakfı Y., Balıkesir-1938.

KÖKSAL, İsmail, Teğayyüru'l-Ahkam fi'ş-Şeriati'l-İslâmiyye, Müessesetü'r-Risale, Beyrut-2000, 1. baskı.

el-KURTUBİ, Ebu Adillah Muhammde el-Ensari, el-Cami' li-Ahkami'l-Kuran, Tashih: Ahmed Abdülhalim el-Berduni, Yer ve tarihsiz, 2. baskı.

el-LEKNEVİ, Muhammed Abdülhalim b. Mevlana Muhammed Eminullah el-Ensari, Kameru'l-Akmar Ala-Nuri'l-Envar - Şerhu'l-Menar, İhsan Kitabevi, İst.-1986.

el-MAHMASANNİ, Subhi, Felsefetü't-Teşrii'l-İslâmi, Daru'l-Ilmi li'l-Melayin, Beyrut-1380/1961, 3. baskı.

ed-Deaimü'l-Halkıyye eş-Şer'iyye, Daru'l-Ilmi li'l-Melayin, Beyrut-1379, 2. baskı.

el-MAVERDİ, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib el-Basri, el-Havi'l-Kebir Şerhu Muhtasari'l-Müzeni, Tahkik ve talik: Ali Muhammed Muavvid - Adil Ahmed Abdülmevcud, Daru'l-Kütübi'l-Ilmiyye, Beyrut, tarihsiz.

MEDKUR, Muhammed Sellam, Menahicü'l-İctihad, Matbuatü Camiati'l-Kuveyt-1977, mükerrer baskı.

Medhalü'l-Fıkhi'l-İslâmi, ed- Daru'l-Kavmiyye, Kahire-1384/1964.

el-MERAĞİ, Ahmed Mustafa, Bahsün fi-Tercemeti'l-Kur'ani'l-Kerim ve Ahkamiha, Matbaatü'r-Rağıb, Yersiz, 1355/1336.

el-MERĞINANİ, Bürhanüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi Bekr b. Abdilcelil er-Ruşdani, el-Hidaye Şerhu Bidayeti'l-Mübtedi, Daru Kahraman, İst.-1986.

MEVSÜATÜ CEMAL Abdinnasır fi'l-Fıkhi'l-İslâmi, el-Meclisü'l-Ilmî li'ş-Şüuni'l-İslâmiyye, Kahire- 1386.

MUHAMMED, Abbas Husni, el-Fıkhü'l-İslâmi - Afakuhu ve Tatavvuruhu, Matbaatü'r-Rabıta, Mekke-1412, 2. baskı.

MUĞNİYE, Muhammed Cevad, el-Fıkhü ale'l-Mezahibi'l-Hamse: Caferi- Hanefi- Maliki- Şafii- Hanbeli, Yersiz, 1402/1982, 7. baskı.

MUSTAFA SABRİ EFENDİ, SeyhülÎslâm, Dini Müceddititler, Sebil Y., İst.-1977, 2. baskı.

Kuran Tercümesiyle İbadet (Cündioğlu, Türkçe İbadet içerisinde).

el-MÜSLİM, Ebu'l-Huseyn, es-Sahih, Çağrı Y., İst.-1413/1992.

el-MÜTEVELLİ, Abdülhamid, el-İslâm ve Nizamü'l-Hukm fi'l-Marksiyye ve'd-Dimukratıyye'l-Ğarbiyye, Matbaatü'l-Mearif, İskenderiye, tarihsiz.

en-NESAİ, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, Çağrı Y., İst.-1981.

en-NEVEVİ, Muhiddin Ebu Zekeriya Yahya b. Şeref, Şerhu Müslim, Matbaatü Mustafa el-Babi, yer ve tarihsiz.

en-NEYFER, Muhammed et-Tahir, Usulü'l-Fıkh, Daru Bu-Selame li't-Tıbaa, Tunus.

OGAN, Raif, Kuran'ın Tercümesi Kuran Değildir - Besim Atalay'a Cevap (Cündioğlu, Türkçe İbadet içerisinde).

Şii Mezhepler Nazarında Kuran Tercümesi (Cündioğlu, Türkçe İbadet içerisinde).

OKUR, Kaşif Hamdi, Temel Fıkıh Kaynaklarına Göre İbadetin Dili, Dini Araştırmalar Dergisi, cilt:1, sayı: 3.

REŞİD RIZA, Tercemetü'l-Kuran ve ma-fiha mine'l-Mefasid ve Münafati'l-İslâm, Matbaatü'l-Menar, Mısır-1344/1926, 1. baskı.
el-Fetava, Daru'l-Kütübi'l-Cedid, Beyrut-1390/1970, 1. baskı.
Tefsiru'l-Kurani'l-Hakim, Daru'l-Menar, Mısır-1367.

SAĞMAN, Ali Rıza, Kuran-Mahiyeti-Başka Dile Çevrilmesi, Neşreden: Dücane Cündioğlu, İslâmiyat Dergisi, Nisan-Haziran 1998.

es-SERAHSİ, Şemsüddin, el-Mebsut, Daru'l-Marife, Beyrut-tarihsiz.

el-Usûl, Tahkik: Ebu'l-Vefa el-Afğani, Daru'l-Marife, Beyrut, tarihsiz.

SUBHİ es-SALİH, Mebahis fi-Ulumi'l-Kuran, Dersaadet baskısı, İst.-tarihsiz.

ŞABAN, Zekiyyüddin, Usulü'l-Fıkh, Çev.: İbrahim Kafi Dönmez, TDV Y., Ank.-1999, 3. baskı.

eş-ŞARKAVİ, Muhammed, et-Tetavvur Ruhu'ş-Şeriati'l-İslâmiyye, el-Matbaatü'l-Asriyye, Beyrut- tarihsiz.

eş-ŞATIBİ, Ebu İshak İbrahim b. Musa b. Muhammed (790), el-İ'tisam, Matbaatü Mustafa Muhammed, Mısır-tarihsiz.

el-Muvafakat fi-Usuli'ş-Şeria, Şerh ve tahkik: Abdullah Draz, Daru'l-Kütübi'l-Ilmiyye, Beyrut-tarihsiz.

ŞELEBİ, Muhammed Mustafa, Ta'lilü'l-Ahkam, Daru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Beyrut, 1401/1941.

ŞERAFÜDDİN el-HUSEYN, er-Ravdu'n-Nadir Şerhu Mermui'l-Fıkhi'l-Kebir.

eş-ŞERBASİ, Ahmed, Yes'eluneke fi'd-Dini ve'l-Hayat, Daru'l-Cil, Beyrut, tarihsiz.

eş-ŞEVKANİ, Muhammed b. Ali b. Muhammed, Neylü'l-Evtar Bi-Şerhi Münteha'l-Ahbar min-Ehadisi Seyyidi'l-Ahyar li'bni Teymiyye, Matbaatü Mustafa el-Babi, Mısır, tarihsiz, son baskı.

eş-ŞENAVİ, Said Muhammed, Mede'l-Hace li'l-Ahzi bi-Nazariyyeti'l-Mesalihi'l-Mürsele, fi'l-Fıkhi'l-İslâmi (Fıkh Mukarin Mukaraneten Maa'l-Fikri'l-Ğarbi), Yersiz, 1401/1981, 2. baskı.

eş-ŞEYBANİ, Ebu Abdillah Muhammed b. el-Hasen (189), Kitabü'l-Asl (el-Mebsut), Tahkik: Ebu'l-Vefa el-Afğani, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, 1409/1990, 1. baskı.

el-Cami u's-Sağir, Alemü'l-Kütüb, Beyrut-1406/1986, 1. baskı.

eş-ŞİRBİNİ, Muhammed el-Hatib, Muğni'l Muhtac ilâ-Ma'rifeti Meani Elfazi'l-Minhac li'n-Nevevi, Matbaatü Haznedar, İst.-1377/1958.

et-TİRMİZİ, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, es-Sünen, Çağrı Y., İst.-1413/1982.

et-TUFİ, Necmüddin Ebu'r-Rabi' Süleyman b. Abdülkavi b. Abdülkerim b. Said, Risaletün fi'l-Mesalihi'l-Mürsele, Talik: Cemalüddin el-Kasimi, er-Matbaatü'l-Ehliyye, Beyrut-1344, 1. baskı.

TÜMER, Günay - KÜÇÜK, Abdurrahman, Dinler Tarihi, Ocak Y., Ank.-1993, 2. baskı.

el-VENŞERİSİ, Ahmed b. Yahya (914), el-Mi'yaru'l-Muarrab, Tahriç: Muhammed Hacci, Daru'l-Mağribi'l-Arabi el-İslâmi, Beyrut-1401/1981.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, Hak Dini Kuran Dili, Sadeleştirenler: İsmail Karaçam-Emin Işık-Nusrettin Bolelli- Abdullah Yücel, Zaman Y., İst., tarihsiz.

ZEYDAN, Abdülkerim, Usulü'l-Fıkh, Çev.: Ruhi Özcan, İFAV Y., İst.-1993.

ez-ZEMAHŞERİ, Mahmud b. Umer (528), el-Keşşaf An-Hakaiki Ğavamızı't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavil Fi-Vücuhi't Tevil, Tashih: Mustafa Huseyn Ahmed, Daru'r-Reyyan li't-Türas, Kahire-1408/1987, 3. baskı.

ez-ZERKA, Mustafa, el-Fıkhü'l-İslâmi Fi-Sevbihi'l-Cedid, Matbaatü'l-İnşa, Dimaşk-1384/1965, 9. baskı.

ez-ZERKANİ, Muhammed Abdülazim, Menahilü'l-İrfan fi-Ulumi'l-Kuran, Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, Yer ve tarihsiz.

ez-ZERKEŞİ, Bedruddin Muhammed b. Bahadır b. Abdilah eş-Şafii (794), el-Bahru'l-Muhit fi-Usu'i'l-Fıkh, Daru's-Safve, Ğardeka-1413/1992, 2. baskı.

ZEYD, Mustafa, el-Maslaha fi't-Teşrii'l-İslâmi, Daru'l-Fikri'l-Arabi, yersiz, 1374/1954, 1. baskı.

ez-ZÜHAYLİ, Vehbe, el-Fıkhü'l İslâmi ve Edilletühü, Daru'l-Fikr, Dimaşk-1409/1983, 3. baskı.

Usulü'l-Fıkh, Daru'l-Fikr, Dimaşk-1986, 1. baskı.

İNDEKS